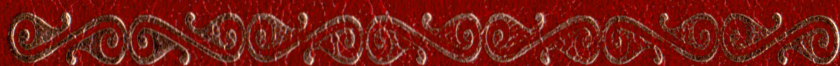
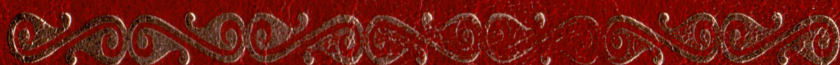

Мәди АЙЫМБЕТОВ

ТАНДАМАЛЫ
ШЫҒАРМАЛАРЫ

Т О М

Мәди АЙЫМБЕТОВ

**ТАҢДАМАЛЫ
ШЫҒАРМАЛАРЫ**

Бес томдық

Т О М

**АЛМАТЫ
2018**

*«Қазақстан Республикасы Мәдениет және спорт министрлігі
«Мәдениет және өнер саласындағы бәсекелестікті жоғарылату
қазақстандық мәдени мұраны сақтау, зерделеу мен насихаттау
және мұрағат ісінің іске асырылу тиімділігін арттыру»
бағдарламасы «Әдебиеттің әлеуметтік маңызды түрлерін
сатып алу, басып шығару және тарату» кіші бағдарламасы
бойынша жарық көрді».*

Айымбетов М.

**А 32 Таңдамалы шығармаларының жинағы: 5 томдық. /
Мәди Айымбетов. – Алматы: РПБК «Дәуір», 2018.**

ISBN 978–601–217–564–6

4-том: **Хикаяттар мен әңгімелер.**– 512 б.

ISBN 978–601–217–634–6

Төртінші томның негізгі мазмұнына 1980-1985 жылдар аралығында жазылып, жарық көрген балалар мен жасөспірімдер өмірінен жазылған «Бар болғаны он төрт жас», «Нәзік жаңғырық», «Ғашық болу бақыты», «Күнекей», «Көлге шомылған Ай» және тағы басқа хикаяттар топтастырылған. Қаламгер жас кейіпкерлерінің характерлерін өте аңғарымды тұрғыдан аша отырып, олардың адами болмысының қалыптасу ерекшеліктерін өміршең тартымды оқиғалар арқылы көркем әрі шебер өрнектейді. Адам жасының қай кезіне де тән жан-дүниелік толқыныстардың жасөспірім баланың бойына қалайша дарып, қалайша өрбитінін автор иланымды да нақты өрбітеді. Бұл шығармалардың барлығы да жазушының қазақ балалар әдебиетінің бейнесін ашықтауға қосылған айтарлықтай рухани зор үлесі.

ӘОЖ 821.512.122-3

КБЖ 84(5Қаз)

ISBN 978–601–217–634–6 (Т.4)

ISBN 978–601–217–564–6 орт.

© Айымбетов М., 2018

© РПБК «Дәуір», 2018

ХИКАЯТТАР

БАР БОЛҒАНЫ ОН ТӨРТ ЖАС

ҚИЯЛЫМДАҒЫ ПРОЛОГ – ӨЗІМДІ ТАНЫСТЫРУ

Мен бүгіннен, не ертеңнен бастап күнделік жазамын.

Мұным әлдекімдерге еліктегенім болмайды. Еліктеудің қажеті не, бәрібір менен ұлы адам шықпайды. Және жүз немесе екі жүз жылдан кейінгілерге менің бұл жазғандарымның ешқандай да тарихи құндылығы болмайтындығына көзім анық жетеді. Онда мұным жай ғана ермек, уақыт өлтіру ғана болар ма екен. Шынымды айтсам, осы арасын өзім де білмеймін... Тоқта, жай ғана ермек дегенге келіспеймін. Мүмкін бұл пайдалы ермек боып? Тағы да сұрақ: «Кім үшін? Өзім үшін бе әлде келер...».

«Ім-м?...» Тағы да ойлануға мәжбүрмін. Тілімнің ұнына «келер уақыт, кейінгілер» деген сөздер неге өзінің қала береді осы?! Шыныменен-ақ Әділовтың, яғни өзімнің келешекте жұрттың аузында есімі жүретін адам болып қалудан дәмесі бар ма екен?

Жоқ, бұл – қиялым. Күнделігімді әлдеқалай оқи қылатын ұры көздердің иелері (әрине, айналамдағыларды айтпаймын) менің өз бойыма шақ келмейтін осы сорақы анық құмарлығымды кешірсін. Әбіл Әділов – бар болғаны жетінші «А»-ның біреуден озбайтын, біреуден қалмайтын (қай жағынан да), сабағы орташа, тәртібі де кейде орташа, кейде сәл-пәл жақсырақ оқушысы. Ғафу өзінем, бұл анықтаманы мен сүйікті класс жетекшіміздің

әрбір аптаның соңында сабақ кестесі жазылып, баға қойылатын жеке күнделігімнің соңғы парағына тіркеп қоятын жазбаша мінездемелерінің бірінен алып отырмын. Бұл «ақиқатты» жасырып қалуға ешбір айла-дәрменім жоқ. Мұндай мінездемелерді Қаным Нұрмағамбетовна менің үйдегі тәрбиеме жауап беретін адамдар үшін, яғни ата-анамның назарына салу үшін жазады.

Өзім жайлы және күнделік жазу ермегім турасында қысқаша айтқанда осылай. Сонымен, жақын күндері жазыла бастайтын күнделік жетінші «а» класының оқушысы Әбіл Әділовтың өзі жайлы және өзіне қатысты айналасындағы аз-кем өзгелер жайлы естелік жазбалары деп біліңіздер.

Ескерту: бұл шимай күнделігімнің келешек мезгілге еш қатысы болмайды. Тағы да қайталаймын, жүз немесе екі жүз жылдан кейін алда-жалда ол күнделік біреу-міреудің қолына түсе қалатындай жағдай болса, тарихи өте бағалы әлдене таптым деп масайрамасын. Ал жырту, жыртып тастамау жағын өзі білсін. Бұл турасында олай-былай деп ақыл қосуға қақым жоқ.

Күнделіктің ойымдағы прологын осымен тұжыра тұрармын, сірә. Біздерді химия ілімінен сусындататын Сейден ағайдың көздері менің сабаққа қатыссыз, бөгде бір қиялға беріліп отырғанымды байқап қалған тәрізді. Сезікті көзқарасты ұлғайтпау үшін енді нүкте қоямын да, тотықтарға жалпы қандай қасиеттер тән екенін біліп алмаққа зейін саламын.

ӘБІЛ ӘДІЛОВТЫҢ КҮНДЕЛІК-ЖАЗБАЛАРЫ

Болашақ күнделігімнің қиялдағы прологында өзім және өзіме қатысты айналамдағы аз-кем өзгелер жайлы жазамын деген ойым бар емес пе. Сондықтан да аз-кем өзгелер жайлы әңгімені алдымен үй ішімнен бастағаным

жөн болар. Үй-ішім бес адамнан тұрады: атам, әкем, шешем, осы күнделіктің иесі және қарындасым. Жас жанынан, отбасындағы орын-беделі жағынан алғанда өз басым үй ішіміздің бес мүшесін осындай ретпен тізіп шығар едім. Кез-келген уақытта, кез-келген мәселеде менімен, яғни өзінен табаны күректей екі жарым жас үлкен ағасымен айтыса кетуге, келіспеуге даяр тұратын Гүл (менің қарындасым) тізімдегілердің бұл рет санына, сөз жоқ, дау айтады. Бірінші орындағы адамға ол енді дауласа алмайды. Ал екінші орын мәселесінде мен қателескен болып шығамын. Ол үшін атамнан кейін тұратын адам шешем, мамамыз. Өйткені қарындасым Гүлдің пайымдауында қай тұрғыдан да апам үй ішінде екінші орындағы адам болуға лайық. Себебі не деп сұрайтын болсам, оның жауабы дайын: «Себебі, біріншіден, ол – әйел адам», – деп тақ еткізеді. Мұндай жауабына қарағанда, екі жарым жас үлкен мен емес, ол боп шығады. Амал нешік, өзін менен кіші сезінуді Гүл ешқашан да ойына алмайды. Бұл оның бойындағы көп кемшіліктердің бірі ғана.

Әйтеуір, бір тәуірі, кімді қай орынға қою жайлы қарындасым екеуіміз әлі айтысып көрген емеспіз. Бірақ бұл турасында әңгіме қозғасам, арамызда айна-қатесіз осындай келісімсіздік туатынына көзім анық жетеді.

Сонымен маған отбасындағы туыстық қатысы бар бірінші реттегі басты адам – Атам.

Фамилиямның «ов»-ын алып тастағанда қалатын түбірі атамның аты-жөні болып табылады – Әділ...

Ата дегенде көз алдымызға, көп жағдайда, белуарына дейін түсетін аппақ, желкілдеген сақалы бар, алпамсадай ірі тұлғалы, қолдары күректей, басына түлкі тымақ, үстіне етегі аяғының ұшына дейін түсетін мол шекпентон киген, қайратты, бәріне құдіреті жүретін қария адам елестейтініне күмәнім жоқ. Менің атамнан осы аталған

белгілердің көпшілігін таба алмайсың. Біріншіден, белуарына дейін түсетін сақал ол кісіде жоқ, болған да емес. Сәл дөңес біткен мұрнының астында аптасына бір рет алақанның аясындай қол айнасына қарап отырып, кішкене іс қайшымен бастырып, ұштарын қиықша етіп қиып қоятын кішкене ғана ақ бурыл мұрты бар. Тұлға бітімі жағынан да қария адамға тән әлгіндей стандарттық белгілерге, өлшемдерге жауап бере алмайды. Толықша, тығыршықтау келетін адамдардың бітімі қандай болса, атам да сондай кісі. Түлкі тымақты қалада қазір, соңғы мода жаңалығы ретінде студент жігіттер мен қыздар киеді. Атам екеуіміз қысты күні киетін құлақшынымыздың размері жағынан ғана айырмашылығы бар, өзге жері біп-бірдей: қара тысты, қара түсті қоян малақай. Тонды да қазір қаладағы шалдар кимейді, бұл да соңғы моданың жаңғырып тұрған жаңалығы.

Көріп отырсындар, атам – сырт кейпі жағынан қария кісіге қойылатын ең жоғарғы деген талаптарға аздап олқы келетін адам.

Ал, ішкі жан-дүниесі тұрғысынан келгенде, атам өте тамаша адам. Иә, иә, бір өтірігі жоқ, тамаша адам. Әдеттегі үлкендер сияқты ол өзін еш уақытта жоғары, тәкаппар ұстамайды. Атама салсаң, адамдардың жас жағынан да, белгілі бір ортада алатын орны жағынан да үлкен-кішісі жоқ (Мұны дұрыс түсінуіміз керек, тек жақсы адамдар тұрғысынан айтып отырмын). Баламен, мәселенки, менімен тең адамша сөйлесе алады. Керек десең маңызды, өте қажетті мәселелер жайында менімен ақылдасатын кездері де жоқ емес.

Атамнан басқамыздың бәрімізде күн ұзағына айналысатын, таусылмайтын, бітпейтін жүйелі істер бар. Әкем – консерваториясында, апам – кейде күндіз, кейде түнде – медициналық жедел жәрдем станциясында. Ал,

Гүл скеуіміз – мектептеміз. Мектептен кейін Гүл гимнастикасымен әуре, мен бассейнге шомылып кеп, атамның касында көбірек болуға тырысамын.

Кейде, рас, мектепте сабақтан соң маңызды істер таптыруға қалып қоямыз. Мұндай маңызды істер әртүрлі. Откен аптада біздің отрядтың ұсынысы бойынша «Музей апталығын» өткізу мәселесі қаралды. Бұдан соң бәріміз бір апта бойы сабылып, қаладағы музейден музей қоймай аралап, аяқ тоздырдық. Музей болғанда да, кәдімгі бәріміз білетін Алматыдағы орталық, этнографиялық, археологиялық, көркемсурет немесе табиғаты жазушылардың музей үйлері сияқты белгілілерімен емес, егер мұншама табандылықпен іздемесен, өмір бойы білмей өтуге болатын үй басқармалары жанындағы, әйтпесе шеткі бір мектептердегі шағын музейлермен танысамыз. Содан соң бәріміз отырып ап, бір ауыздан біздерге де бір музей керек немесе тым құрыса кішкене бір мүйісше ме, бұрыш па, «бірдеме» керек деген тұжырымға келгенбіз. Біздің бұнымыздың бір ерекшелігі: ол тек қана отрядтікі – жетінші «А» класінікі болады. Бұл үшін «Ерлік даңқы» атты пионерлік жорық жариялайтын боп келістік.

Мектебіміздің жасы – жарты ғасырдан астам. Осы мезгіл ішінде талай шәкірт, бейнелеп айтқанда, білім нәрімен сусындап, қанаттарын қатайтып, өмірге түлеп ұшты. Біздердің жұмысымыз мынадай бағытта жүретін болады: жарты ғасырдан астам мезгіл ішінде осы мектепте әр жылдары жетінші класта оқығандардың тағдырына, өміріне байланысты деректер, сарғайған көне фотосуреттер, экспонаттар жинау. Сөйтіп, 7 «А» класының бастамасымен отрядтың «Даңқ мүйісі» дүниеге келуі тиіс. Жұмыс көлемі адам айтқысыз көп. 7 «б», 7 «в», 7 «г» кластарынан көмек сұрауға да болар еді деген ұсыныстарды

отряд белсенділері қабылдамады. Ал, белсенділеріміздің, активистеріміздің, жалпы бәріміздің идеялық жетекшіміз, отряд вожатыымыз – тоғызыншы кластық Рауаш Бектасова. Еті тірі қыз. Сабақтан соңғы мезгілдерде немесе үзіліс арасында өзінің класында болып жарытпайды. Біздерге бауыры жабысып қалған нағыз фанатик-вожатый.

Оның оң қолы – өзіміздің сүйкімдіміз, бетке ұстарымыз – Лаура Қуанбаева, отряд кеңесінің бастығы. Табанды қыз. Жаны нәзік, әдемі қыздардың қатарына жатады. «Төрт» алған күндері аса көңілсіз жүреді. Сабаққа қандайлық мықты екенін өздеріңіз осыдан-ақ түсіне беріңіздер, Отряд алдындағы беделі – Рауаш жоқ жерде «төрт», ал ол барда «бес». Бірақ кластағы Айғатбек, Сауран сияқты кегежектеген «қиындар» еш уақытта, ешбір жағдайда оны мойындап көрген емес. Қапысын тапса, оны қыңыр сөзбен іліп кетіп, мазақ етуге қай-қайсысының да тілі сүйірленіп, даяр тұрады. Бұлардың қатарына, бәлкі, Лаура мені де жатқызатын болар. Онда - қателескені. Менің кей-кейде жай күлкі үшін ғана айта салатын қыңыр сөздеріме оның кәдімгідей ыза болғандағы түрін көрсең ғой. Жүп-жұқа бетіне жеңіл ғана қызыл жүгіріп, қаймыжықтай жұқа ернін біртүрлі әнтек, әдемі жымқырып, қоңырша, жәудіреген жанарына көңілсіздік көлеңкесі ұялай қалады. Осының бәрі маған сондай әсерлі көрінеді. Тіпті, көңілді жүрген сәтінен де осы кейпі әсерлі.

Лаура осы сәтте менің өзіне түсініксіз қарап қалғанымнан да қысылып тұратын сияқты. Мұнысын байқатпауға тырысып, әдемі нұрлы көздерін тез аударып әкетеді. Мен де дереу есімді жия қоямын. Ендігәрі қыңыр сөйлемеуге іштей ант-суымды ішемін. Көп ұзамай бұл антым есімнен тарс шығып кетеді. Бәрі қайтадан басталады...

Сонымен, атам – қарапайым, тамаша адам. Бұрынғы майдангер, 2-ші Украина майданында соғысқан. Жаяу әскер полкының сарбазы. Қызыл Жұлдыз ордені және толып жатқан медальдары бар.

Соғыстан соң кеніште, рудникте жұмыс істеген. Қанша уақыттай дамып кеткен, құрметті демалыста. Әжем дүние салғаннан кейін, ол қалаға, біздермен бірге тұруға келген.

Атам әлдебір оқиғаны есіне түсірер кезде, «кешегі соғыстан бұрын» немесе «соғыс кезінде» әйтпесе «кеніште жүргенде, онда әжең бар» деп бастайды көбіне соғиш. Соған қарағанда, оның өміріне уақыттың осы төрт кезеңі айтарлықтай үлкен ізін салғанын байқау қиын емес. Ал, қазірде де атамның өмірін елеусіз деуге тағы болмайды. Нан, сүт, ет, тағы да басқа оны-мұны әкелу, пәтердің, телефон мен электр қуатының ай сайынғы бағасын төлеу, осы сияқты толып жатқан үйдің ішкі-сыртқы ұсақ шаруаларын тындырудан бөтен де атамның айналысатын қоғамдық, жауапты қызметі бар. Ол – өзінің қалалық аудандағы майдан және еңбек ардагерлері кеңесінің мүшесі. Жылына екі рет – 23 ақпан және Жеңіс күні қарсаңында ардагерлер кеңесінің салтанатты мәжілісі өтеді. Ол күндері атам ескі модамен тігілген су жаңа костюмін киіп алады. Өңірі, әрине, соғыс кезінде және бейбіт жылдарда еңбегі үшін алған наградалармен сәнденеді. Және міндетті түрде, осы салтанатты күндердің құрметіне, атам өзі сұмдық жек көретін ашқылтым судан азырақ ауыз тиеді. «Онсыз болмайды» дейді ол. Кім біледі, ересектер тұрғысынан мұнысы дұрыс та шығар-ау.

Бір ғана атамның өзі жайлы бөлек, қалың бір күнделік жазуға болар еді. Бірақ менен ондай пысықтық қайдан шықсын.

Атам жайлы, біздің отбасының тізіміндегі рет саны бойынша бірінші адам жөнінде күнделіктегі жазбаларым осымен ғана аяқталмайды.

Қазір мен отырған бөлменің есігіне таман үйге киетін кебісін сүйрете басып келе жатқан аяқ алыс дыбысы естіледі. Бұл – әкем. Күнделікті дереу дипломаткамның ішіне сүңгітуім керек!

ӘКЕМ ЖӘНЕ ОНЫҢ ТАЛАНТТЫ ШӘКІРТІ НҮКЕН

Әкемнің қызметтен келгеннен кейінгі ең жақсы көретін әдеті – креслоға шалқая жайғасып, газет оқу емес, күн ұзағындағы көрген-білген, естігендерін әңгімелеу. Солар жайлы үй ішіндегілермен пікір бөліседі. Үй ішіндегілер болғанда, атам мен апам ғой, мұндай мәселелерден Гүл екеуіміз тысқарымыз, яғни естіп отырсақ та, естімеген сияқты болуымыз керек.

Әкемнің әңгімелері әдетте қызметіндегі өзінің айналасындағылар жайлы болады. Мәселен, музыка өнері саласында әр қилы дәрежеде ат салысып жүргендердің мінез-құлқы, ісі, адамгершілігі сияқты жайлар.

Бүгін кешкі шай үстінде әкем:

– Әлгі Нүкенді білетін бе едіңдер осы? – деп бастады әңгімесін.

Нүкенді кім білмейді, дастарқанның басына жиылып отырған төрт көзіміз түгел білеміз. Консерваторияны былтыр бітірген, әкемнің класында оқыған музыкант, скрипкашы. Өте талантты, болашағы зор адам (ұстазының, яғни әкеміздің оған берген бағасы).

Атам да, апам да бастарын изеді. Нүкенді білеміз дегендері. Ал, біздердің бас изеуге, білеміз деуге қақымыз жоқ. Өйткені, біз ештеңе «естіп» отырған жоқпыз.

Сонымен, әлгі Нүкен, бір кездердегі әкемнің сүйікті шәкірті, филармонияда өтетін өзінің авторлық концертіне ұстазын, яғни әкемізді шақыруды ұмытып кеткенге ұқсайды. Себебі? Ұмытшақтығы ма? «Жоқ, ол менде оқып жүргенде тіпті де ұмытшақ емес-тін, елп-елп еткен

еліңізектің өзі болатын, – дейді әкеміз, ызалы, күйінішті үймен. – Оған енді ұстаздың құны – бір-ақ тиын. Ол – талант! Ол – керемет! Оқыт, бар білген-тергеніңді қан-сорнаң шығып үйрет бұдан соң осы сияқтыларға?!»

Әкем осы тұста пауза жасап, біздерді, Гүл екеуімізді қатқыл көзқараспен жанап өтеді. Нүкеннің оны авторлық концертіне шақырмағандығына кінәлі дәп бір біздер сияқтымыз. Немесе мұнысы «осы мысалдан өмірлік сабақ алыңдар» дегендегісі ме екен?!

Гүлді білмеймін, өзім әкемнің бұл көзқарасын мүлде елемеген адам боламын. Мен ештеңені де естіп отырғаным жоқ, ештеңені де түсініп отырғаным жоқ. Бұным әкемнің мұңасын одан сайын қоздыратынын сеземін.

– Мұндайлардың шығуы – ата-анасының дұрыс тәрбие бере алмағандығынан. Иә, солай!

Әңгіме тақырыбының ауытқып бара жатқандығын, сипидігі сөз біздер жайлы, дәлірек айтқанда, мен турасына ауысатынын атам біле қояды да, тамағын сәл кенеп:

– Жүр, Әбілжан, шайға қандық қой, енді манағы мәселені ақылдасалық, – дейді.

Атамның «манағы мәселе» дегені – біздің класс отрядының жүргізетін «Ерлік даңқы» операциясының жайы. Ұлы Отан соғысына қатысқан, мектебімізде оқыған бір замандардағы жетінші кластықтардың есімдерін анықтап, тағдырлары жайлы деректер табу тапсырмасы отрядтағы мен бастаған топқа жүктелгенін айтқанмын атама. Ардагерлер советінің мүшесі болғандықтан, оның бұл жұмысымызға көмегі тиюі әбден мүмкін ғой.

«Ұстазының құнын бір-ақ тиын» деп санайтын Нүкен жайындағы әңгімеге бұдан әрі атам екеуіміздің қатысымыз болмайды. Төргі үйге қарай кетеміз.

Гүлдің мұндайда шайға қанбайтын әдеті бар... Отыра береді. Шыдамсыздығын сездіріп алып, әңгімеге арала-

сып кететін әдеттен де құр алақан емес. Міне, қазір де сонысын істеді.

– Әке, мүмкін Нүкен ағай концертіне шақыруды шынымен-ақ ұмытып кеткен шығар. Талантты адамдарға ұмытшақ болу тән нәрсе ғой, мысалы, Эйнштейн...

Гүл әрі қарай ойын жалғастыра алмады. Қамалға соқтықты.

– Үлкендердің сөзіне араласпа дегенді қанша айттым саған?!

Бұл сөзді апам Гүлге өмір бойы айтып келе жатқан болар, сондықтан қанша рет айтылғанын санап шығу қиын.

Тап осы сәтте, тып-тыныш әсерлі кеште әлдеқайдағы филармония залында скрипкаға арналған концерттік шығармаларды тамылжыта орындап отырған Нүкеннің құлағын шулатып жатқан әлгі бір сөздер төргі бөлмеге кірген атам екеуімізге үзік-үзік естіліп жатты.

– Эйнштейнмен салыстыратын адамды тапқан екенбіз! Талант дейді ғой. Қайдағы лағып жүрген талант оған...

Атамның тағы бір жақсы қасиеттерінің бірі – мұндай әңгімелерге ол кісі араласпайды. Естімеген де, елемеген де адам тәрізді болады. Тура мен сияқты.

Ал, Нүкен ағайдың талантты музыкант екені – дәлелдеуді, пікір таластыруды қажет етпейтін ақиқат қой. Мұны әкемнің өзі де ылғи айтып отыратын. Сондықтан, ол жайындағы ұстазының, яғни әкемнің бүгінгі «пікірі» ешкімнің де құлағына кіруге тиісті емес. Мұның барлығы әншейін болмашы реніштен айтылып жатқан сөздер. Бұл мәселе тұрғысында қазір апам мен атам, сөз жоқ, осындай ойда отыр.

Әкеміз – көңіл-күйдің адамы. Болмашы нәрсе, болмашы жағдайдың жағымды немесе жағымсыз жақтарын ол әр уақытта дабырайтып қабылдайды. Тас-талқаны

шығып, тап қазіргідей өз жанын өзі жейді немесе керісінше – үлкен көздері алаң-құлаң етіп, әрі жасаурап, балаша қуанып, мәз-мейрамы шығады. О, мұндай кезде ол дүниедегі ең мейірбан, жүрегі дарқан адамның біріне айналып жүре береді. Үйдің іші оның аузынан шыққан әрбір сөздің нұрлы лебімен маужырап тұрады.

Әкемнің кейбірдегі ренішті көңіл-күйінің салқыны да сондықтан маған онша сезілмей кетеді. Бұл, бір есептен, меніңше жақсы. Ал, мамамның айтуынша, бұл, бір есептен, мүлде жақсы емес көрінеді. Өйткені, мұндай адамдардың достарынан гөрі дұшпандары көп болады екен. Себебі неге дейсіңдер ғой? Себебі тез тұтанғыш адамның ашуы оған өзінің таза жан дүниесінің еркінен тыс небір қатыгез, оғаш сөздерді айтқызады. Адам бойындағы ең тамаша, ең ұлы деген қасиеттердің барлық жиынтығын осы төтеннен соғатын жалғыз-ақ қатыгез мінезі құлпарша етеді дейді апам.

Солай болса, солай-ақ та шығар. Бірақ, әкемнің тұрғысында бұған менің көзім әлі жеткен жоқ. Оның достары өте көп сияқты...

Әне, дәліз жақтан телефон безілдеп қоя берді. Абдырап, асығып барып, телефонның тұтқасын әкемнің өзі көтерді.

– Алло, иә, Қасымбысың? Иә, иә, естідім. Бара алмадым (Сірә, Нүкеннің концертіне бара алмағандығын айтып тұр). Жақсы, керемет дейсің бе? Қалай сонда, шынымен-ақ керемет болғаны ғой! Мен жайында айтты дейсің бе... О несі-ай оның, өзі ғой, талант қой туа біткен ол. Бәлі, қызық екен онысы. Қасымда тұр дейсің бе?... Берші өзіне... Нүкенжан, табысыңмен, айналайын! Қуаныштымын. Өте тамаша! Бұл сенің алғашқың ғой. Ең маңыздысы да – осы. Лист... Венгр рапсодиясы ма! Керемет!.. Фортепьянода кім? Әлгі Қасымның

өзі ме! Кереметсіндер, тамашасындар, талантсындар! Паганинидің «Кантабилесін» де ме!.. Қап, мына кереметтеріңді көре алмай қалғаным-ай, сұмдық жақсы болған, тамаша болған! Түк те емес, менің өзім-ақ баруға тиісті едім ғой, ешқандай шақырусыз-ақ. Қандай керемет күн, ұмытпауымыз керек, түсінесің бе?! Түү, балалығың-ай осы сенің. Сен кереметсің! Нағыз кереметсің! Соған бола шақырмағаныңды өзім де сезгенмін. Ештеңені енді ойыңа алма. Сен бар ғой, Қасым екеуің қазір жетіндер... Осында, маған. Содан кейін бәрін... Содан кейін...

Әкем, көріп отырсындар, осындай адам. Өзі жайлы, міне, осылайша өзі айтты. Атамның көздерінен жып-жылы мейірімді жымыстың сәулесі ойнап шыға келді. Ал, екеуіміздің ақылдаспақ болған манағы мәселеміздің, көріп отырсындар, ертеңге қалатын түрі бар.

ЖЕДЕЛ ЖӘРДЕМ – АПАМНЫҢ СҮЙІКТІ ЖҰМЫСЫ

– Әбіл, Гүл, естимісіндер, мен жұмысқа кетіп барамын. Атаң да, әкең да кештеу келетін болар. Тамақ ішкілерің келсе, дайын, газда тұр. Ысыта қойындар. Жұмыстан звондармын.

Апам бүгін түнгі кезекке шығып бара жатыр.

Ал атам мен әкем Кеңес Армиясының даңқты күнін, бүгінгі мерекелерін, әрқайсысы өз орталарында тойлап жатқан болуы керек. Атам зауыт клубындағы салтанатты жиында, әкем консерваториясында, музыканттардың арасында.

Жедел жәрдем дәрігеріне бүгінгі түн әдеттегіден гөрі мазасыз, әрі қиын болары анық. Себебін апамның ойымен, түсіндірсем, былай: осындай мереке күндері адамдар көңіл көтеру мәселесін, сірә, шамадан тыс асырып жібереді, демек, денсаулықтарына да белгілі дәрежеде

зиян келеді деген сөз. Әсіресе, көп жағдайда, бұрыннан дімкәсі бар, соғыстан жарақат алған адамдар жедел жәрдем көмегіне зәру болады. Ал, ондай адамдар аз емес. Апам үшін мазасыз, қиын түн болатыны да сондықтан.

Маңдай шамында қызыл крест белгісі бар, зымырап, жүйткіген жедел жәрдем машиналарының азынаған сиренасы көше жақ терезеден бүгін тым жиі естіліп жатқандай. Адам жанын ажал деген сұмдықтан арашалап қалуға асығып бара жатқан апамның шаршаулы кейпі көз алдыма келеді. Жедел жәрдем – өте ауыр жұмыс. Жанға бататын осы өте ауыр жұмысын ол бәрібір тастай алмай келеді. Талай рет емханаға ауысатын болады да, ауыспайды. Дәлелі: жедел жәрдемнен басқа жерде өзімді ауру жанға дер кезінде қол ұшын бере алатын дәрігер ретінде сезіне алмайтын сияқтымын дейді. Несі бар, дұрыс. Апамның мұнысына қосыламын. Егер мен дәрігер болсам, міндетті түрде тек жедел жәрдемде ғана қызмет етер едім. Бірақ, өкінішке қарай, болашақта дәрігер болмайтынымды қазірден-ақ біліп жүрмін. Қалайша дейсіңдер ғой? Басқа мамандықты таңдап қойғанмын. Қандай мамандық дейсіңдер ғой? Бұл әзірге осы күнделікке жазылмайтын құпияларымның бірі бола тұрсын. Өйткені, кім біледі, шынымен-ақ, жедел жәрдемнің дәрігері немесе әкем сияқты музыкант болып кетуім де мүмкін ғой. Кім біледі?..

Атамнан бастап үй ішіндегілердің бәрі де шешемнің ауыр қызметінің жайын түсініп, оған шамалары келгенше көмек көрсетіп, қол ұшын беруге тырысады. Яғни, оның мойнына түсетін үй шаруасын бәріміз өзара бөлісіп аламыз. Еденнің тазалығына мен жауап беремін. Төсеніштерді қағып-сілкіп қою да менің мойнымда. Үй өсімдіктерін суарып, жиһаздардың шаң-тозаңдарын сүрту – Гүлдің міндетіне кіретін жұмыстар. Жоғарыда айттым, атам сыртқы шаруалардың басы-қасында жүреді.

Ал, әкеме жалпы басшылық және кей-кейде ғана ыдыстабақ жуу сияқты жеңіл-желпі жұмыстар қалады. Осыншама қыруар міндетті бөлісіп алғанымыздың өзінде де оның бір басына жетіп артылатын талай жұмыстың күтіп тұратынын қайтерсің?! Қабырғам қайысып, көмектескімақ келеді. Амал қайсы, менің де жеке басыма жетіп артылатын толып жатқан басқа істер бар. Мәселен, пионерлік тапсырмалардың неше алуаны, жүзу (секция), мерекелік концертке дайындық (хор), спорт залында ГТО-ның нормативін тапсыруға жаттығу (қысқы түрі), фотоүйірме, химиялық, физикалық олимпиадаларға дайындалу, ертеңгі сабақты оқу, содан соң, міне, күнделік жазу. Сонда да шаршамаймын, дәлірек айтқанда, шаршап, уһілеп отыруға уақыт та қалмайды. Үлкендердің пайымдауынша, бала шаршау дегеннің не екенін білмеуге тиісті. Яғни, шаршау деген ұғым басыма кіріп-шықпауы керек. Жоқ, бұл турасында құрметті үлкендермен, абзалы, келісе алмаспын. Бала – бүткіл іс-әрекеті, қимыл-қозғалысы күрделі электроника жүйелері арқылы программаланып қойылған робот-автомат емес қой. Ол да жұрт қатарлы шаршауға тиіс. Токта, есімнен тарс шығып кетіпті ғой, шаршап отыруға менде уақыт қалмайды емес пе еді. Қандай өкінішті...

ЛАУРА ЖӘНЕ ЖЕТІНШІ «А»-ДАҒЫ ПЕТРАРКА

Бүгінгі күн былай басталды.

Біздің үйдің жанындағы автобус аялдмасынан қолында бір тал қызғалдақ гүлі бар қызды көрдім. Лаурадан айнымайды. Үстінде дәл Лауранікіндей иығына «Олимпиада-80» таңбасы жапсырылған жасыл күрте. Бойлары да бірдей. Қырынан қарап тұрсаң, мұрны да шолақтау, нәзік. Құдды өзі.

Лаура аздаған менменшілдік қасиеттен құр алақан смес-тін. Егер бұл сол болса қашан мен қасына барып, «сәлем» дегенімше тұра беруі де мүмкін. Солай ойладым да, қасына таяу бардым.

– Сәлем, Лаура!

Жасыл күртенің анфасы, яғни тура қараған әлгі қыздың бейтаныс бет-жүзі маған таңырқап қалды. Лаураға деген сол заматтағы аса сенімді кейпімдегі мәз-мейрам жымысты заматта жиып ала қойдым. Мұным, сірә, оған күлкілі көрініп кетті ме екен, әлде қыздардың ызаланған кездегі кескіні ме – әлгі жасыл күртенің иесі мырс ете түсті де, ары бұрылып, өз жөнімен жайбарақат тұра берді. Мұндай жағдайда аса бір инабаттылық сездіріп, бәлсінген қыздан кешірім сұрап жатуымның артық екені өзінен-өзі белгілі шығар.

Бәсе, Лаураны біздің аялдамадан кездестіруімнің еш қисыны жоқ-ты. Олар қаланың орталығында тұрады. Мектепке барып келу үшін Лаураға аялдамада тұрып, автобус күтудің тіпті де қажеті жоқ. Мектептен екі жарым кварталдай жерге «11-ші троллейбустың» (екі аяқтың) өзінен асқан жылдам да төте көлік жоқ меніңше. Мен білетін Лаура – осы бұлжымас қағиданы жадына мықтап ұстанатын адам.

Лаура, Лаура...

Осы қыздың қандай ерекшелігі бар осыншалық?! Белсенді, оқуда үздік, мәдениеті жоғары, тәртібі – «бес». Бар болғаны осы-ақ па? Біздің бір ғана 7 «а»-дан мұндайлардың бірнешеуін санап беруге болады. Жә, бұл қажет те болмас. Сонда Лаура несімен дара екен?!

Осы жай мені ылғи да іштей мазалай береді. Кейде, тіпті сабақ үстінде тұңғыық бір ойға, әсерлі қиялдарға ба-тып отыратын да кездерім болады.

Лаураның партасы – бірінші қатардағы үшінші. Ал мен дәл тұсында, екінші қатарда отырамын.

Оның парталасы Үсембеков Қуат – момын, үндемес, жыпылық. Осындай үш бірдей жанама аты оның мінез-құлқының кейбір жақтарынан хабардар етеді. Өзінің ептеген ақындығы да бар. Өлеңдері қабырға газетінің деңгейінде, көбіне белгілі бір мерекелі күндерге байланысты болып келеді.

Әдебиеттен беретін Бұбила апай ғана Қуаттың болашағынан зор үміт күтетін сияқты. Ал 7 «а»-дан әзірге оның болашағынан үміт күтетіндерді таба алмайсың.

Бір қызығы, ақын басымен Қуат – мақтауды сүймейтін адам. Бұбила апайдан мақтау естіген сайын басын тұқыртып, көздері жыпылық атып, құлақтары аязға тоңғандай қызарып, әбден берекесі қашады. Оның осындай қиын халге түскенін көргенде, шынымды айтсам, қатты мүсіркеп отырамын. Әңгіменің тақырыбын басқа жаққа аударып жіберу мәселесі мұндайда менен өзгенің ойына да кіріп шықпайды. Қолымды болар-болмас көтеремін де:

– Апай, еркін тақырыпқа шығарма жазайықшы осы,- деймін.

Оқыс ұсынысым, әрине, өтпейді, сол заматта тойтарыс аламын. Оның есесіне ақын Қуатты адам айтқысыз әлгі ауыр қысымнан құтқарамын.

Менің бұл әрекетімнің не үшін істелгенін түсінетін жалғыз Лаура ғана. Тұп-тұнық жанарынан зілсіз мақұлдауын сезінгендей боламын. Қалай сезінемін, ол жағын өзім де дәл ажырата алмаймын. Сірә, телепатиялық (көріпкелдік) қасиет менің «механизімде» басымырақ болар-ау осы. Бұдан кейін сабақтың аяғына дейін Лаура екеуіміз жайлы ертегідегідей небір қиялдың қамауында қаламын.

Жетінші «а», әдебиет сабағы, Бүбила апай, момын Қуат, бәрі-бәрі әлдеқандай бір құдіреттің күшімен Лаура екеуімізден бөлініп, алыста қалады. Мұндайда, әрине, қиял мүмкіндігін ескеріп, Лаура екеуіміздің ересек болған, қыз бен жігітке ұқсайтын кездеріміздің елес суреттерін көз алдыма әкелемін.

...Ұзақ, ұзақ жол. Аспан түстес көгілдір «Жигули». Рутьде – мен, жанымда – Лаура. Артқы орында – гитара, бүктеулі палатка-үйіміз жатыр. Лаураның қолында соңғы үлгідегі керемет магнитофон. Музыка... Шексіз жол біз скеуімізді теңіздерге, жасыл қойнаулы тауларға, сағымды далаларға алып кете барады. Көңілдіміз. Бақыттымыз. Ақын Қуатты және жетінші «а»-да «Ерлік даңқы» мүйісін қалай құрғанымызды еске аламыз. Ұзақ-ұзақ жол...

Қоңырау қиялымның шырқын бұзады. Мезгіл қабаттарын көктеп өтіп, бірден есейе қалу мүмкін нәрсе смес. «Сол баяғы тозған лашық пен шұрық тесік астау» қалпыма түсемін... Лаура – сол кәдімгі Лаура, отряд советінің председателі. Бүгін сабақтан соң «Ерлік даңқы» мүйісіне байланысты кімнің қандай істермен шұғылданып жатқаны жайлы мәселе тыңдалады. Лаураның үзілісте айтқан бұл ауызша хабарламасын әркім әр қилы қабылдады. Айғатбек, Саурандар:

– Түк өнбейтін іске бола тағы да бас қатырамыз. Мәжілісқорларға тыйым салынсын! – деп, ұрандап кетті.

Мен Лаураны қолдадым.

– Мүйіс болады. Әлі-ақ көрерсіңдер, болады! – деймін.

– Хи-хи! Ха-ха! Оха-ха!.. Нағыз Петрарка мына жақтан шықты. Қуат, Жыпылық, қайдасың? Кел, бермен! Дуэльге шық!

Содыр Айғатбекке бүткіл үзіліс бойына жетерлік ермек те, күлкі де табылды. Күлкі мен мазақтың объектісі – мен.

Айғатбектің дағдылы мұндай мазағының мен үшін жағымды мынандай жағы да бар. Петрарка – біріншіден, Италияның ұлы ақыны. XIV ғасырда өмір сүрген. Ол сыртынан ғана әлденеше рет көрген Лаура атты әдемі, сүйкімді жас перизатқа ғашық боп, өмір бойы соған арнап сонеттер жазып өткен. Мұны, әрине, мен Айғатбектің өзінен білдім, осы қыңыр, қисықтығына қарамастан, білмейтіні жоқ.

Расын айту керек, содан бері маған қойылған осы Петрарка деген атқа ішім жылып тұрады. Айғатбекке іштей рақметімді айтамын. Лаураға деген көзқарасымды түсінгені үшін айтамын.

Кітапханаға барып, Петрарка туралы жазылған талай кітаптарды аударыстырғанымды, оның сонеттерін оқығанымды жазбай-ақ қойсам да болар. Бірақ кейбір сонеттерін жаттаған да кездерім болды.

Благословен день, месяц, лето, час,
И миг, когда мой взор те очи встретил!
Благословен тот край, и дол тот светел,
Где пленником я стал прекрасных глаз!

Бұл, ұмытпасам, 52-ші сонеті. – Нағыз Петрарканың нағыз Лаураға арналған сонеті. Өкініштісі, мен Петрарка емеспін. Қуаттың орнында болсам ғой шіркін, тек қана сонеттер жазар едім. Қабырға газетіне емес, әрине.

МЕН ЕКІЖҮЗДІ ЕМЕСПІН

Пионерлік операциямыздың, жорығымыздың нәтижесінде отрядтың «Ерлік даңқы мүйісін» ашамыз дегенді, расын айтсам, о баста мен де құр әурешілік деп ойлағанмын.

Әлдекімдер бір замандарда осы мектепте жетінші класс оқыған-ақ шығар. Сегізінші де, тоғызыншы да

оқыды олар, тіпті мектепті де бітіргендеріне ешкімнің дауы, күмәні жоқ қой. Сондықтан да тек жетінші оқығандарды іздестіреміз, солар жайлы деректер табамыз деуіміз, бір жағынан барып тұрған өзімшілдік. Иә, солай! Бірақ, мұны фанатик-вожатыйымыз Рауашқа дәлелдеп көр. Оны Лаура да қолдайды. Дұрыс дейді, «Ерлік даңқы» мүйісі қалайда болады дейді. Отрядтың беделі мен абыройы үшін күреспейтіндерге және барлық істен шеткері тұруға тырысатындарға зорлық жоқ дейді. Осындай үзілді-кесілді айтылған сөзден кейін пікір таласын ұйымдастыру мүлдем пайдасыз. «Күрескерлер» мен оларды қолдамаушылар қатарына жатпайтындар көп дауыс алады. Көнсең де, көнбесең де, бұдан соң даңқ мүйісін ұйымдастырушылардың арасында болуына тура келеді.

Сонымен, бұл мәселеде мен Айғатбектің іштей ғана жақтасы болып жүрдім. Ал, жоғарыдағы пікірімді сыртқа шығару отряд алдындағы опасыздығым болар еді. Алғашқыда істелген ісімізді көрсететін осындай мүйіс ұйымдастыру ісін Лаурадан кейінгі қолдаушылардың бірі мен болатынмын. «Атам – ардагерлер кеңесінің мүшесі, мүмкін сол кісінің де көмегіне сүйенерміз», – деп көкігеніме Рауаш сүйсінгеннен, тіпті қол да соғып жіберген. Бұл – вожатыйымыздың ең жоғарғы сипаттағы мақұлдауы. Міне, осының барлығынан соң ашықтан-ашық Айғатбекке жақтас боп шыға келсем...Елестету қиын. Әсіресе, Лаураның маған деген ішкі көзқарасы (өзімнің телепатиялық қасиетім арқылы сезініп жүрген көзқарасты айтып отырмын) қандай күйге ұшырар еді?! Мені, сөз жоқ, нағыз екіжүзді деп ойлайды. Тфә, тфә, тағы да тфә! Мен ондай емеспін, ондай адам болуға еш уақытта да тиісті емеспін!..

МОЛДАБАЕВ ТҰРАЛ... КІМ?

Айғатбек, Сауран үшеуімізден басқалары отрядтың ортақ ісі үшін бірдеме-бірдемелер істеген болып жүр.

Қуат мектеп кітапханасында сақталған іс қағаздар мен көне класс журналдарын ақтарумен әуре.

Менің парталасым Бану Қуаттың тапқан фамилияларын «зерттеген» болады, яғни олардың адресстерін іздестірушілер тобын басқарады.

Сауранның фотоаппаратпен әуестенгіштігін, Айғатбектің энциклопедиялық «білгіштігін» және менің уәдеге тұрғыш қасиетімді ескеріп, отряд кеңесі біздің осы үштік тобымызға болашақтағы мүйісіміздің болашақ экспонаттарын жинау жұмысын тапсырды.

Меніңше, жұмыстың ең қиыны біздерде. Экспонаттар бір замандарда оқыған атақты жетінші кластықтардың өмірі мен қызметі жайлы сөйлетіндей болуы керек қой. Ол үшін алдымен әйгілі кластастарымыздың өзін тауып алу керек емес пе?! Ал, Қуат пен Бану сияқтылардың мардымсыз ізденістерінен бұл мектептің жетінші класында ешқашан да атақты адамдар оқымаған сияқты көрінеді. Барлығы да белгісіз бір фамилиялар, есімдер... Рас, Қуат бірде Молдабаев деген белгілі ақынның бір мың да тоғыз жүз отыз жетінші жылдарда біздің мектепте жетінші класс оқығанын анықтағаны жайлы маңызды түрде бәрімізге хабарлама жасаған. Ол архивтегі қағаздардың арасынан жетінші класс оқушысы Молдабаев Тұралдың бағалары тіркелген табелін тауыпты. Ал, Молдабаев Тұрал қазір осы қалада тұрады, республикаға белгілі ақын. Белгілі ақынды тауып, суретке түсіру, мүйіске қолтаңбасы жазылған кітаптарын алу дереу біздерге жүктелді.

– Мүйіс экспозициясы үшін алғашқы дерек табылды! – деді өте салтанатты түрмен Рауаш вожатыйымыз.

– Табылды! – дестік үшеуіміз бір ауыздан. Вожатыйымыз бағынушыларының өзін мақұлдағанын жек көрмейтін адам. Рауаштың осы осалдығын бірінші боп әрдайым Айғатбек ескеріп жүреді.

Өкінішке орай, Қуаттың көне қағаздардың арасынан тауып алған табеліндегі адам белгілі ақынымыздың аттасы және фамилияласы болып шықты. Табельдегі Молдабаев жетінші класты ойдағыдай оқып жүрген жылы біз іздеп барған ақын Молдабаев алыстағы бір ауылда дүниеге жаңа келіп жатыпты. Яғни, ол біздің мүйісіміздің экспозициясы үшін алғашқы дерек болуға жарамай қалды. Бар бітіргеніміз белгілі ақыннан: «Ал, балалар, жалпы қолға алған істерің қызықты екен! Егер даңқ мүйістеріңізді ашып жатқандай болсаңдар, оған арнап өлең жазып беруге болады», – деген уәде алып қайттық.

Сонымен, егер осы әрекеттерімізден бірдеме шығып жатса, біздің бір замандарда оқыған тағдыры толық анықталмаған кластасымыздың белгілі аттасы музейімізге арнап өлең жазатын болды.

– Несі бар, бұл да біздің ісімізге қосылатын болашақтағы бір плюс болды, – дейді Рауаш.

– Плюс! – дестік бірауыздан үшеуіміз. Вожатыйды мақұлдап қойдық.

ТАҒЫ ДА ҮЙ ІШІНДЕГІЛЕР ТУРАЛЫ. ТАУДАҒЫ САЯБАҚ

Көктем шығысымен атамның өзіне бір бөлек үлкен ермек табылады. Ол – қала сыртындағы жайымыз – таудағы саябаққа бару. Әрине, құр барып қайтпайды, саябақтың төңірегіндегі жеміс бағын күтіп, баптау сияқты жұмыстармен айналысады. Содан күзге шейін

атамда дамыл болмайды. Үйдегілердің ішінен саябақта көп болатын атам екеуіміз.

Әкем үшін осы тұрған тауға келіп-кетуден гөрі Қара теңізге немесе Қырымға барып-келу әлдеқайда жеңілірек. Ұзақ жазда саябаққа ол екі-үш реттен артық барып көрген емес. Әрдайым да қолы тимей жүреді. Шаршайды. Жұмысы көп. Ал, жексенбі күндері көбіне апам екеуінің қонақта болуына тура келеді. Оларды қонаққа шақырушылар да жыл бойына бір таусылмайды.

Жалпы, әкем қонаққа баруды немесе қонақ шақырғанды кереметтей жақсы көреді. Мұндай күндер ол үшін – нағыз мереке.

Олардың қонақта болатын күні мен үшін де мейрам-той. Толық бостандыққа ие боламын. Мәселен, көшені кезіп қайтуға да болады. Ал, бұған бола атамнан рұқсат сұраудың қажеті шамалы. Өйткені, атамның мені әкем мен шешем сияқты көшеден қалай өтуді де білмейтін балақайдың санатына қоспайтынын білемін. Бірақ көктем, жаз мезгілдерінде жексенбі күндері атам екеуіміз таудағы үйімізге кетеміз.

Гүл, менің пысық қарындасым, уақытты өте үнемді пайдалануға тырысады. Бұл – оған апамнан жұққан бірден-бір пайдалы қасиет. Ол қазір алдына мынандай мақсат қойып жүр: демалыс күндерін тек қана «Ұлы адамдар өмірі» сериясымен шыққан кітаптарды оқуға арнайды. Сөйтіп, ерте бастан өзінің танымдық көкжиегін кеңейте бермек. Несі бар, дұрыс!

Тек бір дұрыс емес жері, Гүлдің осы табанды мақсатын әкем маған өнеге етіп ұсынады. Бұл, бір жағынан, менің пайдалы бірдемемен шұғылданбайтындығымды, ыждағатсыздығымды, құнтсыздығымды сынаудың әдісі боп табылады. Мұндай «тәрбие сағаттары» кезінде Гүлдің мәртебесі шығанға биіктеп кетеді. Мен, әрине,

ата-анасына қарсы келмейтін әрбір әдепті бала сияқты өзімнің «мінімді» мойныма алып, өнеге сабағын үйреніп отырғандай кейіп танытамын. Әкеммен дауласу пайдасыз. Сөзді босқа көбейтіп аласың.

Әкемнің ұсынған өнегесін «миыма тоқып алғаннан» кейін, көп ұзамай Гүл өзінің сол үлгілі қасиетіне бола менен тиісті жазасын алады. Жаза болғанда, күш көрсету, немесе ұрсып-зеку емес, басқаша. Мәселен, бүгін мен оның оқып жүрген кітабын жасырып, тауға алып кеттім. Оқысам - оқығаным, оқымасам - жол қапшықтың түбінде жата берсін. Үйге келгесін, әрине, бұл әрекетімнің әшкереленетіні рас, бірақ менде де ақталатын сылтау бар: Гүлден «өнеге» алуым керек емес пе?!

Апам мен әкемнің көзіне Гүл екеуіміз бір-бірімізбен өлердей қас адамдар сияқты көрінеміз. Апам:

– Бірге тұмаған сияқтысыңдар! – деп ұрсады. Әкем:

– Ит пен мысық та сендерден жақсы! – дейді.

Бұлары енді әділдік емес. Өз басым Гүлді кереметтей жақсы көремін. Туған қарындасын кім жек көреді?! Ал, арамыздағы болып тұратын аз-маз келіспеушіліктерге кінәлі көбіне өзім екенін жасырмаймын. Сондықтан, келісімге келуге, араздықтың артын тез жуып-шаюға асығамын. Бәрі де заматта қалпына келеді, әке-шешеміз де өздерінің әлгі ұшқары пікірлерінен тез қайтып қалады.

Гүлді де атам менен кем көрмейді. Дей тұрғанмен, оның маған іші көбірек бұратынын сеземін. Гүлді атам шешесі мен әкесінің қызы деп есептейтін сияқты да, ал мені өзіне таяу ұстайды.

Үйге келген қонақтарға әкем мені ылғи да:

– Бұл – Әбіл деген жігітіміз. Атасының жекеменшік баласы. «Ата көрген – оқ жонар» деп жүрміз, – деп таныстырады.

«Әке көрген – оқ жонар» деген мақалды әкем атамның және менің пайдама орай өзгертіп айтады. Бұған атам да мәз, мен де мәзбін...

– Әбілжан, сен осы шүкшиып не жаза бересің, ә? – Атамның даусы.

Басымды көтеріп алдым. Ол дәлізге кіріп, осында, тауға келгенде киетін керзі етігін шешіп жатыр екен.

– Жәй бір...

– «Жәй бір» нәрсеге мұншама уақыт жібергеніңе қарағанда, жәй бір емес қой деймін, мұның сонда не өзі, ә?!

Аңдаусызда ұрлығымды байқатып алған адам сияқты сәл қысылғанымды қызықтағандай атам мұртын да қоса күлдіріп, қуақылына жымыып отыр.

– Жәй бір, әншейін күнделік қой, – дедім тамағымды зорлана кенеп. Дәп бір бөтен біреудің даусымен сөйлеп отырған адамдаймын.

– Күнделік... Күнделік... Сонда мұның әлгі көрген-білгеніңді, естіген-тыңдағаныңды тізіп жазып жүретін нәрсе болды ғой, шамасы?!.

– Иә, сондай нәрсе, ата! Және бұл құпия, мұны өзімнен басқаның оқуға қақысы жоқ.

– Қалайша сонда? Күнделікті сен сонда өзің үшін ғана жазып жүрсің бе?!

– Өзім үшін, – деймін мен.

– Оның да дұрыс болар. Шындығында, адам күнделікті біреу-міреулер оқысын деп жазбайтын болуы керек. Біреулер үшін жазылса, мәнісі қайсы?! Сенікі дұрыс.

Атам бұдан соң көпке дейін үндеген жоқ. Мүйіз мөштегін сорып, дәлізде ұзақ отырды. Темекіні ол ойла-нып, осылайша асықпай отырып тартқанды жақсы көреді.

Дәліздің жартылай ашық тұрған есігінен анау баурайдағы үлкен қаланың кешкі тыныс-шуы еміс-еміс талығып естіледі.

Кешқұрым таудағы көктем лебінен аздаған ызғар білінеді.

Кереуеттің бас жағына іле салған жылы тоқымамды кидім де, ас үйге барып газға шәйнек қойдым.

Атам мөштегін тазалап болды да, қолжуғышқа барып жуынып келді.

Екеуіміз сонан соң шай ішуге отырдық. Шай үстінде атам тағы да күнделік жайына оралды. Атамның бұл жолғы айтқаны – басқа біреудің күнделігі туралы болатын.

БҮЛ НЕҒЫЛҒАН КҮНДЕЛІК?..

Сол күні таудан үйге кештетіп оралдық. Қорапша автобустың соңғысына іліге алмай қалдық. Қала шетіндегі бірінші аялдамаға дейін жаяулауға тура келді.

Тауға көтерілу қиын. Ал, төмен қарай түсу мүлдем оңай. Аяғың өз-өзінен ілгері кетіп, дедектеп отырасың. Бірақ, атам жиі-жиі алқынып қала бергендіктен, бірнеше рет тосылып, демалуға тура келді. Мұндайда атам өзінің кәрілігіне ренжиді. Оның үстіне жауырынындағы соғыстан қалған терең сызат та сыздайды білем...

Әйтеуір, жеттік-ау үйге. Өле шаршадым. Аяқтарым салдырап қалыпты.

Апам бүгін жедел жәрдемнің түнгі кезегінде екен.

Әкем телевизордың алдына жайғасыпты. Үлкен театрдың атақты скрипкашылар ансамблінің концертін көріп отыр.

Гүл кітабының жоғалғанын айны-қатесіз менен көріпті. Оның оқып жатқанын «білмегенімді» айтып, жанжалды өршітпедім. Қазір менің ойымда тек қана бір-ақ нәрсе – атамның айтқан әлгі бір күнделігі тұрған. Соны көргенше, соны қолыма алғанша асықпын.

Бұл күнделікті атамның сақтағанына қазір отыз жылдан асыпты. Оны майданнан алып қайтқан. Күнделіктің иесі – кіші лейтенант, жас қазақ жігіт екен. Днепрден өтер жерде ауыр жараланған. Өлім халінде жатқан жерінде бір ауыз тілге келіп, планшетін атама беріп үлгерген көрінеді. Планшеттің ішінде осы күнделік те бар екен. Басқа қағаздарын атам штабқа тапсырыпты да, күнделікті өзіне қалдырыпты. Жаралы лейтенант тірі қалып, жолығатын күн болып жатса, күнделігін өз қолына берермін деп ойлапты атам. Өкінішке орай, сол күнделік, міне, отыз жылдан астам уақыттан бері әлі иесін тапқан жоқ. Атамның жеке архивін – араб, латын әріптерімен жазылған, көне, сарғайған әлдеқандай қағаздар мен мерзімі өтіп кеткен әркілы куәліктерді сақтайтын кішкене ескі сандықшасы бар болатын. Күнделікті атам соның ішінен алды.

– Көп жерінің жазуы өшіп те қалған шығар, не көрмеген бұл күнделік. Отқа да, суға да, батпаққа да түсті. Менімен бірге Еуропаның жартысына жуық жерді шарлап қайтты. Түсінгеніңше оқырсың да, қайтып берерсің. Мұның ендігі иесі – осы шабадан болар.

Күнделік енді, міне, менің қолымда тұр. Шаршағаным жадымнан шығып кетті, стол үстіндегі шам жарығы астында түннің әлдене уағына дейін тозық дәптерге үніліп отырдым.

Мұқабасыз дәптердің алғашқы бетіндегі жазулар бір кезде ылғал тигендіктен мүлдем көмескіленіп кетіпті.

«Бұ... күн...ік...ті 194... ж...ы 12 ок... бас...ы Ахтырка қа... К... л...нант Мол...ае.. Тұр...»

«Бұл күнделікті 194... жылы 12 октябрьде бастадым. Ахтырка қаласы. Кіші лейтенант...»

Кім? Фамилиясы мен атының өшіп қалған жерлеріне қандай әріптерді қойып оқуға болады? Кенет...

Кенет орнымнан атып тұрдым. Басыма таныс фамилияның сарт етіп түсе қалмасы бар ма! Молдабаев Тұрал! «Бұл – сол, соның өзі!» дегеннен басқа ой болмады.

Кенет өзімді құпиясы, түйіні енді ашылатын бір кереметтің қарсаңында тұрғандай сезіндім. Атамның күнделік жайлы әңгімелеп, оның иесінің кім екендігін айтпағаны, өзімнің сұрамағаным осы сәтте барып есіме түсті.

– Ата!..

Даусымның адам шошырлықтай шыққанын білмей қалдым. Бөлмеге алдымен әкем, іле-шала Гүл жүгіріп кірді. Әкемнің көздері алаң-құлаң, жүзінде үрей көлеңкесі.

– Не болды саған, әй!..

Өзімнің табан астынан ашқан кереметімнің қуанышынан жымыып, әрі біртүрлі ебедейсіздеу состиып тұрған кейпім оны одан сайын үрейлендіріп жіберді. Қасыма жетіп келіп, иығымнан жұлқып-жұлқып қалды.

– Әбіл, Әбілжан, саған не болған, ұйықтап тұрғаннан саумысың өзің?

– Иә... Жоқ... Ұйықтап тұрған жоқпын... Әке! Мына күнделік, күнделік Молдабаевтікі. Тұрал Молдабаевтікі! Сонікі!..

Менің бөлмемнен естілген айқай-дабыр атамның да ұйқысын қашырып жіберіпті. Әкемнің қолынан жұлқынып шығып, есікке қарай ұмтыла бергенімде, алдымнан атам шыға келді.

– Көке, ұста, мына баланы! Ұйқысырап, сандырақтап жүр... Ұста, жіберме!

Атам, әрине, менің ұйқысырамағанымды да, сандырақтамағанымды да білді.

Әкем де, Гүл де бәрібір ештеңе түсінбей аң-таң.

– Қайдағы күнделік, қайдағы Молдабаев?.. Не айтып тұр?..

Әкем иығын көтеріп-көтеріп қойып, бөлмеден шығып кетті.

Атам көзілдірігін киіп, күнделікті қолына алды.

– Иә, сол жігіттің аты Тұран... Жоқ Тұрал ма екен әлде? Көрші взводтың командирі болып келгеніне де көп өтпеген еді. Аға деп іш тартып тұратын. Әскерде командир атаулыны аты-жөнімен атамайтын тәртіп бар ғой. Лейтенант шырағым деп жүре беретінмін. Иә, сірә, Тұрал ғой деймін аты. Ал фамилиясы есімде жоқ. Одан бері нешеме заман өтті.

Атама мән-жайды оп-оңай-ақ түсіндірдім.

– Егер ол Молдабаевтарың болып шықса жақсы ғой. Ұмытпасам, маған ол Ташкенде оқып жүрген жерінен майданға алынғанын айтқан. Тоқтай тұр, тоқтай тұр!.. Сосын детдомдікімін деп отыратыны есімде қалыпты.

Тағы да тығырық? Аттас, фамилиялас болып шығуы да әбден мүмкін. Бұған бір рет көзіміз де жеткен. Бірақ... Молдабаев деген фамилиялардың көп болуы әбден мүмкін-ақ дейік, бірақ Тұрал деген ат меніңше сондайлық көп болмаса керек. Бұл дәлелім атамның көкейіне қона кетті. Көңілім осыдан соң аздап тынышталғандай. Ертенгі күнді ойлап жатып, ұйқыға кеттім.

Кластағыларға кіші лейтенант Тұрал Молдабаев жайлы, оның күнделігі жайлы айтпастан бұрын бұл адамның кім екенін әуелі өзімнің біліп алуым керек емес пе?! Ол үшін алдымен күнделікті толықтай оқып шығамын. Сонан соң...

Сонан соң өте маңызды құпия ретінде күнделікті Лаураға оқуға берермін, сірә. Отрядқа, Айғатбек, Сауран, Қуаттарға содан кейін барып жариялаймыз. Осындай шешімге келдім де, күнделікті асықпай оқи бастадым.

Ал өзімнің күнделік жазуым әзірге осымен тоқтала тұратын болар, сірә, уақыт тапсам жалғастырармын.

КІШІ ЛЕЙТЕНАНТ МОЛДАБАЕВ ТҰРАЛДЫҢ КҮНДЕЛГІ

194... жыл...

Блиндаж іші күңгірт. Снаряд гильзасынан жасалған білте шамның сәулесі болар-болмас қана сығырады. Солдаттар ішке кезектесіп кіріп, елге, үйлеріне, ата-аналарына, сағынған жарларына хат жазып отыр. Ал менің ермегім - осы күнделік. Қалт еткен уақыт табылса, қолыма аламын. Қазір түн жарымы. Бес сағаттан соң шабуылға шығамыз. Бұл ұрыстың оңай болмайтындығы анық. Түн ішін тартып тұр. Тыныштықтың өзі үрейлі.

Соңғы кездерде шабуыл қарсаңындағы түндерде ұйқым қашатын боп жүр. Көңілім алай-дүлей, жүрегім өреки беретін тәрізді. Өлімнен, соғыс сұрапылынан тітіренген қорқу сезімі емес бұл, одан ада болғалы қашан. Бұл, сірә, соғыс деген зұлматтың қасіретіне деген қарсылық сияқты бір күй. Ертеңгі ұрыста жеңетінімізге сенемін, ертеңгі ұрыста бірақ қатарымыздың сирейтіні де анық. Қазір әрбір жауынгер мұны жанымен, тәнімен, жүрегімен сезініп отыр. Мүмкін кейбіреуі тап осы сәт, осы түн елге ең соңғы хатын жазып отырған болар. Соғыс деген, міне, осындай. Жеңісі бар, қасіреті бар...

* * *

...Көз алдымда кешегі ұрыстың от-жалыны тұр. Екі жүз он төртінші биіктік. Әншейінде басына жүгіріп-ақ шығуға болатын кішкене ғана төбешік. Ал, бүгін осы төбешікке қарай жарты адым ілгерілеу үшін қаншама қан төгілді! Екі жарым күн, екі түн бойы 214-ші биіктікке қарай ұмтылдық. Жарты адым, бір адым, екі, үш, төрт адым... сөйтіп, ілгерілей бергенбіз. Төбемізден зыңылдап қорғасын жаңбыр жауып тұрды. Сәл толас тапса, бір-

бірімізді түгендейміз де, тағы жер бауырлап ілгері жылжымыз. Төбені айнала қоршаған жаудың пулемет ұяларын құрту жолында взводтың оннан астам жауынгері жандарын пида етті. Олар: ефрейтор Ахмет Құрманов, Петр Вихров, башқұрт Зұрап Алмашев, Михайло Витко, Коля Клементьев, Прохор Снегиндер...

Биіктікті алған кезде взводтан тоғыз адам қалдық. Өзім жеңіл жарақаттандым. Оқ сол жақ кеудемнің ту сыртынан жанап қана өтті. Қорғасын оқ бір жарым-ақ сантиметр ауытқып кеткен, әйтпесе осы қазір медсанбат жертөлесінің сыртында отырып, бұл күнделікті жазбаған да болар ма едім...

Түс қайта взводтың он үш қаһарман жауынгерін жер қойнына табыстадық. Олардың құрметіне тоғыз автоматтан үш дүркін аспанға оқ атылды.

214-ші биіктік күні кеше арамызда жүрген жауынгер достарымыздың, ерлердің ескерткіші боп қала берді.

* * *

Күнделіктің кейбір парақтарындағы жазулар мүлде өшіп қалған. Кейбір парақтары жыртылыпты. Жазулары көмескі беттерді ежіктеп, ұзақ отырып оқуыма тура келеді.

Класқа жария етпей, әзірге асқан шыдамдылық көрсетудемін. Күнделіктің кейбір анық оқылатын жерлерін тауға, саябаққа барғанда атама оқып беремін.

Соңғы күндері класқа вожатыйымыз Рауаш та сирек келетін боп жүр. Даңқ мүйісін ұйымдастырудан ештеңе өнбейді дегенге оның да көзі жете бастағандай ма, қалай? Келе қалса, ол жайында сөз қозғамауға тырысады. Біздің балалар да вожатыйдың ыңғайына қарайды. Операциямыздың қалай жүріп жатқаны жайлы, мүйіс мәселесін соңғы кездері ауыздарына алмайтын болып

жүр. Лаура да өзімен-өзі. Іштей тыншымай жүрген мен ғана. «Көрерсіздер әлі, – деймін ішімнен, – Әділовтың ауыздарынды аштыратын кереметі әлі алда!»

Үйге келемін де, тағы күнделікке шұқшиямын.

Бүгін күнделіктің ең соңғы бетін аудардым.

* * *

«... Н. қалашығын азат еттік. Бұл қиян-кескі қиямет ұрыстардың бірі болды. Біздің взвод қаланың ортасындағы мектепке бекінген фашистермен үш жарым сағат бойы айқасты. Әйтеуір, көп шығынға ұшырамадық. Біздердің қысымымызға шыдай алмасын білді ме, немістер «Гитлер капут! Гитлер капут!» деп, бірінен соң бірі қолдарын көтеріп, бекіністерінен шұбырып шықты. Ұзын қарасы екі взводтай. Тұтқынға түскендерді 2-ші бөлімшенің жауынгерлері полк штабына айдап алып кетті. Рота бүгінше мектепке жайғасатын болды. Ал, біздің взводқа 10 «в» класының бөлмесі тиді.

Класс тақтасында өшірілмей қалған тригонометриялық теңдеулерді, терезелер алдына тосқауыл үшін қойылған парталарды көрген сәттегі көңілдің алабұртқаны-ай. Мектебім есіме түсіп кетті. Алматыны сағындым. Біздің кластың балаларын сағындым. Қайда жүр екен қазір сол тағдырластарым?! Л-ды ойладым. Көңілімді қазір тәтті қиялдар тербеп отыр. Мектеп бітірушілердің кешінен кейін мен оны көрмедім.

Мектепте өткен соңғы үш жыл бойында балалығымның көз алдымда жүрген тәтті арманы да, мұны да өзі болғандығын оған сездіре алмағаныма өкінемін. Балалықтағы сол ғажайып ұяң, сырлы сезімнің махаббат екенін білмей жүре бергенімді сол күнгі соңғы кеште бір-ақ сезінген болатынмын. Эх, сол бір балғын дәурен-ай!..

Соғыс біткесін ешқайда бұрылмай алдымен Алматыма, мектебіме барамын. Жеңістің ұлы қуанышын ұстаздарымның, балалардың ортасында бір тойлармынау! Сөз жоқ, сөйтемін!

...Бүгінгі ұрыс оңай болған жоқ. Жауынгерлерім дем алуы керек. Жарықты өшіремін де, партаға сүйеніп мен де сәл-пәл мызғып аламын».

КҮНДЕЛІКТІҢ ЕҢ СОҢҒЫ ҮЗІЛГЕН СӨЙЛЕМІ

МЫНАУ:

«... Ертең Днепр үшін шабуыл. Орман іші мүлгіп...т»
Сөйлем келесі бетке көшкен, ал күнделіктің ол беті жоқ.

Жүрегім аттай тулап кетті. Соның, Молдабаев Тұралдың, нақ өзі екеніне енді күмәнсізбін.

Шаттанған біртүрлі жақсы әсермен өрекіп көпке дейін тынши алмадым. Үйде дәл осы қазір атамның болмағанына өкіндім. Қандай әсер, қандай күн, қандай қуаныш!..

Мен осының бәрін алдымен Лаураға жеткізгенше асықтым. Ертеңгі күнді тағатсыздана күттім. Жүрегім аттай тулайды.

* * *

Сонымен бұл кереметімді бір түн бойы ішіме әзер сыйғыздым. Таңертең үйдегілердің бәрінен де ерте тұрдым. Апыл-ғұпыл жуынып, тоңазытқышта тұрған айранның бір тостағандайын мұздай күйінде қылғыта салдым.

Ішінде өте-мөте бағалы құпиям – сарғайған күнделік жатқан дипломатымды қолтығыма қысқан күйі көшеге атып шықтым.

Сабақтан қалып бара жатқан адамдай мектепке асықтым. Қызметтерінен қалып қоймауды ойлап, автобуска қарай сапырылыса ұмтылған қалың жұрттың арасына мен де сығылыса кеттім.

Күндегідей іштей аялдама санауды да есімнен тарс шығарып алыппын. Автобустан түсе сала, мектепке қарай жүгірдім.

Қысы-жазы киім ілгіш жанындағы үлкен үстелдің басында отыратын вахтер, әрі қоңыраушы Дәрмен атай:

– Әй, сен неге мұншалықты алақ-жұлақ етіп ерте келдің бүгін? – дей түсті де, жүзін кенет суыта қойды.

– Оқушы деген үлкенге сәлемдеспеуші ме еді, ешкімді көруге, көзіне шалуға шамасы жоқ, қарай гөр өзін. Алып жүрген өнегесі, үлгісі қайсы бұлардың?! Бұрынғы балалар мұндай болмаушы еді. Түрін қара өзінің, кейпін қара. Жетіншіденсің ғой, а? Иә, жетіншіден... Білемін.

Сірә, Дәрмен атай зерігіп отырған болуы керек. Түнгі кезекті өткерген шығар бүгін. Сәлем бермей «өнегесіздік» көрсету ойымда болмаған нәрсе. Басымда да, көз алдымда да жалғыз нәрсе күнделік тұрған. Сондықтан, Дәрмен атайға сәлем беруді бір жолға ұмытып кетуім де заңды болар. Бірақ, бұл менің тарапымнан бәрібір өнегесіздік екені рас. Қателігімді, өнегесіздігімді тез түзете қойдым. Дәрмен атай әлгіндей деп күңкілдеп, өз-өзімен сөйлеп жатқанда ұзын дәліздің екінші қабатқа қарай шығатын есігіне жетіп қалған болатынымын. Сол жерде артыма бұрылып:

– Сәлеметсіз бе, атай! – дедім бар даусыммен. – Мен асығып... Кешіріңіз, ұмытып кетіппін.

– Ұмытып кетіппін! Ұмытшақтағын өзінің қарашадай басынан. Соны айтуға ұялсаң етті. Әй, бұларды қой... Бұрынғы балалар мұндай болмаушы еді...

Дәрмен атайдың екінші мәрте қайталап айтқан соңғы сөзі кенеттен, осы сәтте сарғайған көне күнделіктің иесі – Молдабаев Тұралды көз алдыма елестетіп жіберді. Ол жетіншіде оқып жүргенде бойы дәл мендей болды ма екен?! Қалай болғанмен де, біздерге ұқсамаған... Ол бұрынғы балалардың қатарына жатқан. Яғни, біздердей болмаған...

«Бұрынғы балалар мұндай болмаушы еді...». Дәрмен атайдың сөзі құлағымның түбінде көпке шейін зыңылдады да тұрды.

Өзім-өзім болғалы класқа елден бұрын келіп тұрғаным осы. Дипломатымды партаның суырмасынан бір аламын, бір саламын. Елеңдеп есік жаққа қараймын. Уақыт шіркіннің мұндайда өтпей қоятынын қайтерсің.

Менің болжамым бойынша Лаура сабақ басталардан тура он бес минуттай бұрын келеді. Бұл – оның бұлжымас, қалыптастырған дағдысы.

Лаураның таңертең қай кезде келетінін аса бір ықтияттылықпен байқап, біліп жүретін бұл сыныптағы жалғыз адам – мен, Әбіл Әділов. Басқаның онда шаруасы қанша?! Тіпті, Лаура сабаққа келмей қойса да бұған басы ауыратын кім бар?! (Мені құбылнама тіліндей етіп өзіне қарай жалтақтата беретін жалғыз пенде осы Лаура екенін күнделігімнің бас жағында айтып кеткен сияқтымын). Ал, осы бүгінгі, бұл жолы күтуімнің ерекше әрі маңызды дәлелі бар. Ол – дипломатымда жатқан офицер күнделігі.

Мұндай сәтсіздік болар ма. Лаура бүгін сабаққа келмеді. Төтенше оқиға! Мұғалімдердің өздері класс журналындағы оның фамилиясының тұсына «б/ж»-ты («болған жоқ»-ты) қинала қойып жатты. Сабақта болмауының себебі белгісіз. Класс кезекшісі – жыпылық Қуат иығын көтереді.

Енді сабақтың соңына дейін әзер шыдадым. Әлсін-әлсін парта қуысында жатқан дипломатымның сыртын қолыммен сипалап қоямын. Неге өйтетінім өзіме де күсініксіз. Күнделікті менен кейін алдымен Лаура қолына ұстауы керек. Өзіме қаншалықты жақын адам екенімді сездірудің жалғыз-ақ сылтауы осы ғана. Бір сәтте, тіпті бұның әлгі болашақ мүйісіміз үшін таптырмайтын құнды нәрсе екені де мені онша қобалжытпайтын тәрізді. Ең бастысы бұл күнделік Лаураға деген өзгеше бір қарым-қатыстылығымды білдіретін нәрсе боп тұрғандай. Өрекіп тыншымауымның себебі де осы болар, сірә?!

«Жоқ, жоқ, ең бастысы мүйісіміз үшін ғой» деймін. Ал, тағы бір үн іштей ғана: «Лаураға... тек қана Лаураға көрсету үшін ғана» деп сыбырлайды. Бүкіл сабақтың үстінде елендеп, қай үніме құлақ түрерімді білмей отырдым.

Мектептен шыға салысымен, Лаураның үйіне тарттым.

Келесі көшенің оң жақ қапталынан көрінген тоғыз қабатты үйде Лаура тұрады. Бірінші подъезд, бесінші қабат. Ал, пәтері?.. Пәтерінің реті 35-ші, әлде 53-ші ме? Есімде қалмапты. Былтыр оны туған күнімен құттықтау үшін, класс атынан үйіне барған үш адамдық делегацияның құрамында болғаным бар. (Бұл біздің кластың ежелгі дәстүрі, үш тал гүлмен үш адам әркімді туған күнімен үйіне барып құттықтайды) Лаураның үйін сонда тұңғыш рет көргенмін. Әкесі мен апасының өте инабатты жандар екені де есімде қалыпты. Лаураның өзіне мүлдем ұқсамайтын бұзақы інісінің қылығын да ұмытқаным жоқ. Тіпті, қазір бұны осы сәт ойға алудың өзі мені адам айтқысыз көңілсіздікке душар еткізер еді... Еске алмауға тырысамын. Онан да пәтерінің нешінші екенін есіме түсірейінші деймін. Бірақ, әлгі бұзақы бәрібір

ойымнан шықпай қойды. Сонда, сол жолы, біздерге есікті соның өзі ашқан. Кекілі шолақ, кертік мұрын, тесірейген дөңгелек көздерінің жылпос қарашығы менің қолымдағы үш тал гүлге қадалып қалды. Содан соң маған кесірлене көздерін қадады да:

– Әжел! Бер! – деп, гүлге қолын созды.

– Жоқ, тұра-тұр, бұл саған емес, Лау...

Банудың сөзі аяқталмай қалды. Есік оның маңдайына соғылғандай тарс етіп жабылды. Сылдырлатып, кілтін бұрап та үлгерді әлгі тентек. Бір-бірімізге қарап, мылқау адамдардай иықтарымызды қиқаң-қиқаң көтеріп, тіл қатуға шамамыз жетпей, тұрып қалдық. Батылдық жасап, қоңырауды бұл жолы мен бастым. Бір рет, екі, үш рет... Үзік-үзік, «бим-бомға» жауап ретінде есіктің арғы жағынан Лаураның: «Қазір ашамын... Тұра тұрыңдар, қазір ашамын. Кілтті қазір аламын. Нұрбек, Нурка, бер! Берші... Папам келгесін жазанды береді. Нурка, Нуркашка...» – деп дызылдаған, жыламсыраған, дәрменсіз, жалынышты сөздері естіліп жатты.

Нуркашка-Нұрбектің мына сұмдығына ызаланғаннан, тіпті Банудың да жылағысы келіп кетті. Ал, қасымыздағы үшінші адам – Қуат. Нуркашка есімдес тентектің мұндай-мұндайысын талай рет көрген және бұл жолы да осылай болатынын біліп келгендей жайбарақат, тымтырыс тұрды. Әшейінде жыпылықтап кететін көздері де жыпылық қақпайды. Әрі-беріден соң Нуркашкаға емес, Қуаттың осы тұрпатына жыным келе бастады.

– Мә! – деп, оның қолына гүлді ұстата салдым.

– Жо-жөк, сен бересің, солай келіскенбіз мана, – деп, қызараң ете қалды ол.

– Гүлді ешкім де бермейді. Көрмейсің бе өзің, саған есікті кім ашайын деп тұр!

Дәл осы мезетте есіктің ішкі жағындағы Лаураның, сыртқы жағындағы біздің мүшкіл халімізді сезіп,

білгендей әкесі мен апасының келе қалмасы бар ма! Бану қуанғаннан: «Ой, қандай жақсы болды!» – деп айқайлап жіберді. Менімше ол есіктің ашылатынына емес, әлгі Нуркашканың сазайы берілетініне шексіз қуанып кеткен тәрізді. Бірақ, Банудың ойлағаны болмады, Нуркашка біздің көзімізше сазайын алған жоқ. Әкесі де, апасы да ештеңені сезбегендей, әрқайсымызды бетімізден сүйіп, рақмет айтты. Дереу біздер үшін олар кішігірім туған күн дастарқанын ұйымдастырып жіберді. Ал, Нурканың дыбысы естілмеді, сірә, көп бөлмелердің біріне қамалған болуы керек. Жылап алғанына қарамастан, Лаураның сонда көңілді болуға тырысқаны есімде. Бану мен Жыпылықты (Қуатты) білмеймін, өзімнің де көңілді болуға тырысқаным есімде. Есімде қалмағаны – пәтердің есігіндегі рет саны ғана. 35-ші ме, 53-ші ме еді?..

Пәтерінің нешінші екенін еске түсіріп жатудың қажеттілігі болмай қалды. Үйдің сыртқы кіре берісінен Нұрбек шыға келді. Қолында қара теңбіл футбол добы.

– Мә, қағып ал! – деп, бар пәрменімен аяғын сілтеп, допты ауладағы балақайлар ойнайтын алаңқайға жиылып тұрған өзі сияқтылардан құрылған шуылдақ топқа қарай зымырата теуіп жіберді. Әрине, мені елеген жоқ. Оған қазір мұршасы да жоқ еді. Барлық қызық әп-сәтте додаға түсіп кеткен қара теңбіл допта тұр.

Пәтердің нөмерін, әлде Лаураның қайда екенін сұрауды аз-кем тосылып, дәл жанында состийп тұрып қалған мені иығымен қаға-маға топқа қарай тұра ұмтыла түсті де, қалт тұрып мүдіріп қалды. Кедасының бауын байламай, аяғына іле салғаны ойына сап ете түскен болуы керек, еңкейді де, асығыс-қапылыс тұқшындап жатты. Енді кідірсем, кертік мұрын Нурканы маған ұстау жоқ. Қасына жетіп барып, білегінен ұстай алдым.

– Лаура қайда, үйде ме?

Өз даусым – өзіме таң. Біртүрлі суық, ызбарлы әрі шұғыл, кесімді шықты. Нурканың дөңгеленген көздерінің отты нұры бірден жасып қалды. Екі қолы кеданың бауында, жымқыра түскен ерні бейкүнә қалпына келді. Жуасып қалған қарашықтарын оншалықты тіктей алмайды. Өзіне төніп тұрған маған тура қарай алмай, аспандаған көздерін лезде төмен аударып жіберді. Үстемелетіп сұрамай, жауап күтіп, тым-тырыс қалғаным оның есін тез жиғызды. Белін жазып, дереу тіктеліп қабағын түкситіп алды. Пәлі, өзі өсіп кетіпті. Бойы менің иығымен деңгейлес. Былтыр үшіншіде оқыса, биыл төртіншіні тамамдап, бесіншіге иек артып тұрған болуы керек батырың. Енді алтыншы оқитын біздің Гүл мынаның қасында... тып-типылдың да типылы. Заматта «жұмсарып», өзіне түсініксіз таңырқап қалған момын кейпім оны одан сайын қоқиландыра түсті.

– Кімсің сен? Не керек саған?

– Балақай... Жоқ... Нурка...

– «Нурка» – өзің! Мен – Нұрбекпін!.. Ал сен кімсің? Ойнаймын, кеттім. Әй, тоқтай тұрындар, бастамаңдар!

– Нұрбек, мен Лаураның класынанмын. Білесің ғой сен. Былтыр... Лаураның туған күнін құттықтап келгенбіз.

– Ой, сенсің бе? Әлгі сенің атың... сенін атың?

– Әбіл! Әбіл ғой...

– Білем, білем, Лаура айтқан...

«Лаура айтқан» Нұрбектің елеусіз, немқұрайлы, әшейін айта салған мына сөзінің кереметін қара! Тілім байланды да қалды. Мұндай сөзден соң әлдене деу – мағынасыздық. Үзіліс-кідіріс жасап қалғаным Нұрбекке тұттықпасы ұстаған адамдай көрініп қалсам керек:

– Сен не, ке-ке-кекешсің бе өзің?! – деп ойнақы мазаққа бұрды.

– Жоқ, жоғ-а. Мен әлгі, жалпы былай сосын... Лаураға өзі сұрағасын, сабақтардан үйге берілген тапсырмаларды айтып кетуге келдім.

– Соғыпсың өтірікті! – Топталып өзіне қарап тұрған шыдамсыздарға: – Қазір, қазір барамын. Мен – «Спартакпын», «Қайрат» емеспін, – деді ол. – Оны кеше кешке ауруханаға алып кеткен.

– Не болды оған? Менің кенеттен мүшкіл, аздап үрейлі, мүмкін аздап қапалы өзгеріске ұшыраған кейпіме енді Нұрбектің көңіл аударып жатуға шамасы болған жоқ.

– Кеттім! Чао!

– Тоқта! Айт жаныңның барында! Не болды оған? Зып беріп сытылып бара жатқан оның соңынан тұра ұмтылдым. Қолыма шалбарының белдігінен шығып кеткен мәйкесінің етегі ілінді де, Нұрбектің «тормозы» кілт ұстады. «Спартак» пен «Қайраттың» ойыншыларына мына іркіс-тіркіс көрініс сезікті көрініп кеткен болуы керек. «Уралап!» біздерге лап қойды.

– Өй, өзің неменесің, әй? – Нұрбек өзіне дем беруші «қалың қолдың» әрекетін көргеннен кейін, тіпті қорзданып алды.

– Айт деймін! Лаураға не болғанын айт деп тұрмын ғой саған!..

«Қалың қол» «уралағанымен» досына тікелей көмекке кірісіп кете алмай, анадай жерге келіп, иіріліп тұрып қалды. Араларынан наразылық үндері оқыс-оқыс шығып жатыр.

– Мынау кім-ей?

– Шпион болар өзі!

– Тыйым салу керек!

– Әкесіне айту керек!

– Жоқ, апасына!

– Қолындағысын қара!

– Әкесінің қызметке ұстайтын дипломаты ғой.

– Студент шығар...

– Бала да студент бола ма?!

– Шик-шикарный-ай!

– Нурка! Не деп тұр мынау өзі?

«Құртшабақтардың» наразылығы қимылға, әрекетке көшсе, «таяқ» жемегенмен, күлкі мен мазаққа айналып, шұғыл зытып отыруыма тура келетінін біліп тұрмын. Осы мезетте балконнан:

– Нурка, Нурик! – деген дауыс естілді. Лаураның мamasы.

Енді менің онымен ісім болмай қалды. Оны «Спартагына» тастап, бесінші қабаттағы балконға даусым еркін жетерліктей жерге келіп:

– Сәлеметсіз бе, тәтей! – дедім. – Бұл мен – Әділов, Лаураның класынанмын.

– Сәлемет пе, айналайын! Лаурамыз кеше аяқ астынан...

Анық көрмесем де ол кісінің сәл ғана кемсеңдеп, еріні жуыспай кеткенін білдім.

– Айтыңызшы, не болды оған, тәтей?!

– Соқырішек. Со бойда операция жасады. Әкесі екеуіміз ауруханадан түннің ортасында келдік. Таңертең тағы барып келдік. Операция өте сәтті болыпты. Бәрі жақсы. Тез тұрып кетеді дейді дәрігер. Айналайын, үйге кірсеңші өзің, не ғып тұрсың. Кел, көтеріл, 53-пәтер ғой біздікі.

«Рақмет», – дедім. Лаураның әлі-ақ жақсы болып кететінін айтып, мен де өз тарапымнан жұбаныш білдірген болдым. Қай ауруханаға түскенін сұрадым. 12-ші қалалық аурухананың 3-ші корпусы, 14-ші палатасында екен Лаура. Ертең бүкіл класс боп міндетті түрде баратынымызды айттым. Жоқ, ертең бармауымыз керек екен, екі-үш күннен соң, орнынан тұруға рұқсат еткеннен кейін барамыз. Апасы менің кім деген бала екенімді сұрады. Мен қайталап айттым. Бұл жолы фамилияма атымды қосып айттым.

Үстімнен бір қап салмақ түскендей, өн бойымда сергек жеңілдік бар. Әрі көңілсізбін, бірақ жабықпайтын тәріздімін. Адам сезім күйінің ең түсініксіз құбылысы қазір менің басымда. Аяғымды сүйрете басып өте сылбыр, өте баяу жүріп келемін. Дипломатымның ішінде аяулы күнделіктің – мүйісіміздің құнды экспонаты жатқаны оншалықты толқытпайды. Тіпті, ондай нәрсені еш уақытта көрмеген, оқымаған сияқтымын. Қызық! Бір ғажайыптың күшімен санамда бейнеленіп қалған күнделіктің заттық елесі өшіріліп қалған тәрізді ме? Түсініксіздік! Таптым, таптым. Бұл түсініксіздік теориясы. Теорияның авторы – аты-жөні, кәсібі, болашақ мамандығы, тағы басқа толып жатқан деректері жұртқа әзір белгісіздеу жетінші «а» класының орташа оқушысы Әбіл Әділов.

Сол күні сабақтан келісімен, төргі бөлмедегі диванға кеп сылқ құладым. Әбден сілемнің қатқанын, шаршағанымды сонда ғана білген болармын. Әйтеуір, қайдағы бір түсініксіздік теориясының шешімін таба алмай қалжырап, көзім ұйқыға кілгіріп бара жатты

* * *

Апам оятты.

– Тұра ғой, Әбілжан. Не қиямет көріп, шалдығып, шаршағансың өзің? Киіміңді шешуге мұрша-шаман жетпепті. Тұр. Ваннаға бар да, жылы суға жуынып, шайынып ал. Ішін аппақ қып тазалап қойдым. Тұр, тұр!..

Көзімді бір ашып, бір жұмамын. Мезгілсіз, әрі сондайлық ұзақ ұйқыдан басым мең-зең боп, ішінде бірдеме дыңыл қағып тұрған тәрізді.

Апам аласа шкафтан сүлгімді алды. Тағы бір суырмасын ашып, іш киімдерімді шығарды. Бұдан әрі жата беруге болмас. Кенет!.. Кенет ойыма апамның бүгін түнгі

кезекке шықпайтыны сап ете қалады. Ол түнгі кезекте кеше Лаура ауруханаға түсетін түні болған. Мүмкін!.. Мүмкін оны ауруханаға апамның жедел жәрдем машинасы апарып салған болар-ау. Кім біледі, әбден мүмкін ғой. Кездейсоқтық – бұл ұлы теория. Бүгін басыма қайдағы бір теориялардың кіре бергені.

– Апа!

Ол маған таңырқап қарап тұр. Әлі оянбай, ұйқысырап отыр ма деп тұрғаны анық.

– Апа! – деп қайталаймын, – сенде кеше соқырішек ауруы ұстаған қанша адам болды?

Оның жүзінде тағы да сауал:

– Иә, оның саған қандай қажеті бола қалды?

– Жок, есіңе түсірші деймін, болды ма сондай адамдар?

– Ал, болған сияқты!

– Болған сияқты ма, әлде анық болды ма?

– Болды деп тұрмын ғой. Неге керегі бар еді саған оның? Түс көріп отырсың ба, не болған саған?..

Осы кезде біздің әңгімемізге Гүл келіп араласты.

– Апа, апа, тыңдашы мені! Әбіл өткенде де сөйткен. Нанбасаң әкемнен сұра... Сен жұмыста болғанда... Сөйтті... Біз, әкем екеуіміз, қатты қорыққанбыз. – Гүл өзінің мен турасында кенеттен, жаңа ғана пайда бола қалған болжам, күдігін дәл осы сәттегі жағдайға байланысты шұғыл, бей-берекет, асығыс айта бастады.

– Қоя тұршы. Не айтып тұрсың. Сөйткені несі, қорыққаны несі?

– Айтып тұрмын ғой енді. Қорқып кеттік. Ол бірдеме-бірдеме деп, біреудің фамилиясын айтып, айқайлап, ұйықтап жатқан жерінен атып тұрды. Көздері мынандай.

Гүл өте жасанды түрде көздерін алақтатып, менің кейпімді көрсетпек болды. Сұмдық комедия!

Апам біресе Гүлге, біресе маған қарайды. Көздерінде үрей пайда бола қалды Апамның үрейін сейілтіп және өзімнің дұп-дұрыс екенімді дәлелдеу үшін орнымнан жайбарақат көтерілдім де, екі-үш қимылмен керіле түсіп, физзарядка жасадым. Содан соң жайбарақат қана күлдім де:

– Гүлдің артистік қабілеті оянып келеді. Ура! – деп апамның иығындағы сүлгіні алдым.– Мен ваннаға кеттім. Тура бір сағаттан соң шығамын.

– Апа, апа... анаң қарашы. Күлгенін қарашы. Неге күледі? Өзі біртүрлі боп кеткен. Біртүрлі өзі, шын айтам...

Гүлдің одан арғы сөздері маған естілмейді. Ваннаға жылы су жіберіп, душтың астына тұра қалдым.

Апам іле-шала келіп, есікті шыдамсыздана тықылдатып кетті:

– Әбілжан, Әбіл! Тез жуын да, шыға ғой. Тек сергісең жетеді ғой, құлыншағым!.. Сөйте ғой, жарай ма?

– Жоқ, бір сағаттан кейін!

Міне, сөздің құдіретті күші қандай!

Гүлдің әлгі сөздері заматта апам мен турасында өте күдікті көзқарас туғызды.

– Жасасын Сөз!

– Не дейсің, Әбілжан?! Шық енді, болды!

Апам есікке құлағын тосып, кетпей тұр екен ғой. Менің енді шынымен күлкім келе бастады. Бірақ, өзімді-өзім ұстауым керек. Күлсем, менің шынымен-ақ дұрыс еместігіме апамның сөз жоқ, көзі жететін түрі бар.

Бұл комедия осымен аяқталсын. Көп ұзамай апам тынышталды. Менің кәдімгі, қалыптағыдай Әбіл екеніме көзі жетті. Оның кезегінде соқыршегі ауырып, ауруханаға түскендерді не үшін сұрағанымды да білді. Өкінішке орай, сол түні апамның аппендикс диагнозымен 12-ші ауруханаға түсірген жалғыз адамы Лаура болмай шықты.

Ол да жап-жас қыз екен. Бірақ, оқушы емес, оқытушы. Тіпті, оның ағылшын тілінен сабақ беретініне шейін апамның есінде қалыпты.

Гүл міндетті түрде әңгімеге араласты. Бұл оның бойындағы ең кеселді «дерт».

– Ол мұғалима қай мектепте жұмыс істейтінін айтқан жоқ па? – деп сұрақ қыстырды.

Апамның орнына оған мен тиісті жауап беріп үлгірдім.

– Мұның саған еш қатысы жоқ! Әңгімеге араласпа!

Бұған Гүл тосылады ғой дейсіңдер ме?! Мүмкін емес.

– Ал саған қандай қатысы бар кімнің соқырішек болғанының? Айтшы ал! Лаура, Лаура!. Қайдағы бір Лаура-расы бар екен айта беретін. Сол үшін бе?

Мұндайдың арты әдетте Гүлдің жылауымен тынар еді. Бұл жолы асқан шыдамдылық таныттым. Гүлді апамның өзі тыйып тастады. Соқырішек, апамның кешегі түнгі кезегі, ағылшын тілінен беретін оқытушы қыз жайындағы әңгімелер осылайша тынды. Ал, менің көңілімде дей тұрғанмен де аздаған өкініш қалды. Сол түні апам ағылшын тілінің оқытушысын емес, Лаураны ауруханаға алып барғанда ғой, шіркін! Өте-мөте сәтті кездейсоқтық болар еді-ау бұл. Кім үшін бірақ? Лаура үшін бе?.. Әлде мен үшін бе? Лаура үшін де көмекке басқа емес, менің апамның келгені жаман болмас еді ғой, ә?!

Алдымда, үстел үстінде жатқан оқулықтарға қарауға зауық жоқ менде. Бір сәтке Лаураға айналып кетемін де, қиял сағымында қалқимын. ...Әбілдің апасы. Үстінде ақтығы тура жаңа жауған қардай халат. Өзі көтеріп әкеп, машинаға салып жатады. Қолдары мап-майда, көздері мейіріммен мөлдірейді, Әбіл қандай бақытты! Осындай апасы бар...

– Әбілжан! Әлгі кешегі дәптерді не қылдыңдар? – деген атамның даусы естілді дәліз жақтан. Сондай ыстық, сондай тәтті қиялдың шырқы бұзылды. Бәсе, сол күнделік–дәптер бар емес пе! Қазіргі ең басты, ең маңызды нәрсе – сол. Лейтенант Молдабаев Тұралдың соғыс жылдары жазылған күнделігі.

Атамнан жасыратын құпиям жоқ. Жағдайды баяндадым. Бұл күнделікті алдымен отрядымыздың бастығы Лаура оқу керектігін дәлелдеген болдым. Ал, ол ауруханада.

Атам түсінді, мақұлдады. Бірақ, күнделікке аса ұқыпты қарап, жоғалтып алмау керектігін мұқият ескертіп қойды.

Қолыма ұстағалы кілттенбеген дипломатымды ұйықтардың алдында кілттеп қойдым.

* * *

Лаураның ауруханаға түскенін өте бір төтенше оқиға ретінде хабарлаймын, сыныптастарымды елең еткіземін деген ойым іске аспады. Бірінші сабаққа қоңырау соғылып кеткеннен соң, Бұбила апайға ілесе кірдім де, орныма отырар-отырмастан, қолымды көтеріп:

– Апай, хабарлауға рұқсат етіңізші, төтенше оқиға боп қалды! – дедім аптығымды баса алмаған күйі.

– Иә, хабарлай ғой, кәнікей, Әділов!

– Жолдастар! Тынышталындар. Қуанбаева алдыңғы күні кеште ауруханаға түсіпті. Операция жасапты оған! Осыны хабарлайын деп...

Сөзімнің соңын жұтып қойдым. Класс шу-шу ете түсіті.

– Сенен бұрын естігенбіз...

– Білеміз...

– Өзі, сірә, жаңа естіген болар!..

– Саған кім айтты бұны?

– Эх, байғұс Петрарка!

Бұны сыбырлап айтып қалған Айғатбек екені даусыз.

Бүбила апай:

– Бар, орнына отыр, айтып болсаң! Ал, сендер, шуламаңдар. Әділов класқа менімен бірге кіріп тұр ғой. Сендердің бұл жайды естігендерінді білмеген...

Өзімнен-өзім қысылдым. Класс алдында Лаураға деген жеке басымның көзқарасын жариялаған адамдаймын. Самсап отырған жиырма үштің қырық алты көзі екі бетім ду етіп қызара түскен ұялшақ халіме мүсіркей күліп, басымнан аяғыма шейін тінткілеп өткен тәрізді. Орныма отырған бойымда Айғатбек пен Сауран жақтан алдыма қағаз сарт ете түсті.

«Уайымыңды бөлісеміз. Қабырғаң қайыспасын. Әлі-ақ құлыншықтай шапқылап кетер Л...ң. Өттеген-ай, тек мүйіс ұйымдастыру шаруасы ақсап қалады-ау енді!..

Одақтастарың – А. мен С».

– Әділов! Тақта алдына! – Бүбила апайдың не сұмдықты ойлағанын кім білсін, даусы өктем-ақ шықты. Сабақ сұрауды мақсат етсе, дайындық мәселесі менде нөлге жуық. Хат-қағазды умаждап тастай салдым да, орнымнан тұрдым.

– Еденге қағаз тастауға болмайды. Көтеріп, бері ала-кел!

Сұмдықтың бұдан асқаны жоқ. Айғатбектің хат-қағазы мені енді шын масқаралауға қарады. Еңкеюге дәрменім жоқ, тізелерім дірілдеп қоя берді. Менің басымда бұрын-соңды болмаған жағдай.

Мұғалім алдында қорқақтығымды сездіру – жігіттігімді масқаралаумен пара-пар нәрсе екенін біліп тұрмын. Бірақ, қыңқ деп тіл қатарға және шамам жоқ.

– Апай, ол әшейін бір... жәй қағаз...

– Бәрібір, көтер де, әкеліп көрсет!

Бұйрық – өте суық та өктем.

Осы сәтте Айғатбек тосын мінез көрсетті. Орнынан ұшып тұрып:

Ол қағазды жазған – мен, апай. Сондықтан, мен көтеруге тиістімін, рұқсат етіңіз.

– Отыр, Көшенов, рұқсат жоқ. Өз кезегінде жауап беруге дайындал!

Мына кереметті қараңыз, Айғатбек, әрине, отырған жоқ, Бүбила апайдың айтқанын мүлдем естімеген адамдай менің партамның жанына келді де, қағазды еңкейіп алып, жыртып-жыртып қалтасына салды. Және осының барлығын адам айтқысыз баяу түрде, асықпай-саспай істегенін көрсен.

Класс жым-жырт боп тына қалды. Өз білгенін істеп болсын дегендей, Бүбила апай үнсіз қатып қалған. Сәлден соң барып, үкім сөзі айтылды.

– Көшенов, Әділов, класты босатыңдар!

Айғатбек – алда, мен – оның соңында, тіркесіп, ың-шыңсыз кластан шығып жүре бердік.

Мезгілсіз уақытта сыртқа шығып бара жатқан скеуімізге қоңыраушы-вахтер Дәрмен атайдың жақсы көзбен қарамағаны анық.

– Сен... Әбіл... Бәрі менен болды... Кешір, ұмыт, жарай ма? Айғатбек өзін кінәлі санап келеді. Мен жауап орнына:

– Менде қырық тиын бар, жүр, балмұздақ жейік, – деймін.

– Менде де тиын жетеді! – деді Айғатбек. Әп-сәтте жарқылдап, бұрынғы қалпына түсе қалды. – Оған тир атамыз!

– Келесі сабақ – Қаным Нұрмағамбетовна, Физика.

– Үлгереміз. Уақыт былай жетеді!

Айғатбек иегінің астын, кеңірдегін қолының қырымен жанайды.

* * *

Екінші сабақ та оншалықты көңілді басталмады. Сабақ үстіндегі «ЧП»-ның, төтенше оқиғаның, класс көлемінде қалып қоюы екіталай нәрсе. Біздің тәртібімізге, үлгерімімізге, ұйымшылдығымызға, адамгершілік моралімізге, тағысын-тағыларымызға тікелей жауап беретін жауапкершілігі бар адам ретінде Қаным Нұрмағанбетовна Айғатбек екеуімізді класс алдына шығарып, өнеге сабағын үйретті.

– Әлден осындайсындар, бара-бара не болмақсындар?!

Шынында да қазір осы қандаймыз? Өз басымда ерекше ештеме жоқ. Жетінші класта оқитын қаладағы кез-келген бала қандай болса, мен де сондаймын. Сабақ үлгеріміме өзімнің де, ата-анамның да, Қаным Нұрмағамбетовнаның да өкпесі жоқ. Әлеуметтік тегім – интеллигент отбасынанмын. Әкем, шешем, қарындасым және мен – бір үйдің шағын мемлекетін құраймыз. Міне, солай, басқаша өзгешелігім болса, көзі бар жұрт көріп, танып алсын. Ал, бара-бара не болмақпыз? Физиологиялық жағынан жетіле түсетініміз әрі-беріден соң ғылыми ақиқат. Әрине, ақыл мәселесі де өзінің пропорциялық эквивалентін береді. Өмір-бақи жетінші «а»-дағы кезеңнің дәрежесінде қалмайтынымыз тағы шындық қой. Мен, жалпы, шәкірттеріне әлі ақылы толыспаған деп қарайтын мұғалімдермен келіспеймін. Солай, келіспеймін!

– Бастарыңды көтеріңдер, мынаған келісейік!

Мәссаған, Қаным Нұрмағамбетовна апай тура манадан бергі менің ойымды оқып тұрған адамдай, келісімге шақырып тұр. Бірақ, өкініштісі бұл басқа келісім боп шықты.

– Егер де сендер туралы, әсіресе Көшенов сен туралы мұғалімдерден шағым түссе, сабақтарыңның жақсы үлгіріміне қарамай, емтихан тапсыртқызамыз. Ал, тәр-

гінгеріне қанағаттанғысыз баға қойылады! Келістік пе?
Қайталанса, өкпелемейсіңдер!

Мен Айғатбекке қараймын, ол маған қарайды. Оның мұрнының ұшында балмұздақтан ақсағал дақ қалыпты. Мен еріксіз өз мұрнымның ұшын саусағыммен сүрткілеп жібердім.

– Сонда қалай, келіспейміз бе?!

Қаным Нұрмағамбетовна апай қатыгез мінезінен айнымай тұр.

– Жоқ, келісеміз!

Даусымыз жарыса шығады.

Қайда қашып құтылмақсың, келісесің.

* * *

Кенет ойыма әлдене сап ете түсті. Күнделіктің жыртылып қалған соңғы беттері атамның сандықшасында толып жатқан көне қағаздардың арасында да болуы мүмкін ғой. Атам маған дәптерді алды да, бере салды. Беттері түгел ме, түгел емес пе – тексерген де, қараған да жоқ. Ал, мен ақымақ, міне, талай күн бойы бұл турасында ойыма да алмаппын-ау. Сондықтан, күнделікті Лаураға бұл күйінде бере салуға асықпауым қажет.

Атам бір аптадан бері тауда, саябақта болатын. Өзінің рұқсатынсыз сандықшасын ашуым – қылмыс. Атам әлгі бір ескірген, сарғайған қағаз, куәліктеріне аса мұқият. Кілттеп қоятынын білемін, яғни, өзімнен басқа адамның бұл қағаздарға тиісуге қақысы жоқ дегені.

Атамды күту пайдасыз. Ол кісінің таудағы шаруасы қазір қауырт. Бақты суару, он шақты ұя омартаның жай-күйіне қарау, үйдің төңірегіне гүл, өсімдіктер отырғызу, әйтеуір, толып жатқан таусылмайтын істерімен әуре.

Ертең – жексенбі. Біздің кластың Лаураға барамыз деген күні. Ал, менің атама баруым керек болып тұр.

Және өте шұғыл түрде. Күнделіктің құпиясы түгел ашылмаған сияқты. Мәселен, өзімен бірге оқыған Л. деген қыз кім? Мүмкін ол қазір осында, біздің қалада тұратын шығар. Егер Л-дың кім екенін анықтасақ, тіпті керемет болады! Солай, кереметтің кереметі дегеніміз сол болады! Сондықтан асықпа, Әділов! Лаураға жеке өзің барасың. Класпен бару – көптің бірі болу. Және күнделік жайлы да айта алмайсың. Ертең Лаураға бармауға бекіндім. Рауаш вожатыйдың (бастап апаратын сол) артынан тергейтіні сөзсіз. Дәлел айта саламын. Атам ауырып қалды, дәріге бардым деймін. Бірақ, тфэ, тфэ, атам ауырмасын. Және өзін вожатыймыздың алдында дәлел қыла қалатындай болсам, қымбатты, қадірлі аташым кешіре көрсін.

Таңертең аяқ астынан жоспарымның өзгергеніне елден бөлек әкем таң қалды.

– Бұл қалай сонда, ауруханаға, достарыңа класс боп баруды кейінге қалдырдыңдар ма? – деді әкем шай үстінде. Жауап беруге аузыма өте асығыс түрде тыға салған шай мен варенье жағылған нан кедергі жасады. Және әкемді қандай сылтаумен сендіруге болады? Осыны ойлауым мұң, шашалдым да қалдым. Көзімнен жас парлап, қиқылдап-шиқылдаған аянышты кейпім Гүлге масқара күлкілі көрініп кетті білем, мырс ете түсті.

Шашалып-қақалған күйі мен ас үйден шығып кеттім.

– Баланы тергемей бір отырсаң, ас батпай ма, саған осы?

– Мен не деп тергеппін, – деп ақталып жатты әкем.

Кейде осындай болмашы нәрседен әкем мен апамның арасында кішігірім келіспеушіліктердің, сөз қақтығыстарының туындап кететіні бар. Бұған көбінше кінәлі әкемнің оқыстан тұтана қалғыш мінезі. Сол сияқты екеуінің тез арада бітімге келуіне себепші де әкемнің заматта қалпына түсе қалғыш мінезі. Сөйткенмен де,

келіспеушіліктер, қақтығыстар дегендердің беті әрмен болсын!

Қалпыма түсіп, орныма келіп жайғасамын. Әкем сұрағына қайтып оралмайды. Кесесіндегі шайын тауысып, орнынан тұрып кетеді.

Сонымен, бүгін Лаураға неге бармайтыным өзіме ғана құпия.

Апамның атама деп салып қойған оны-мұны тамақтарын, керек-жарақтарын бауыры жер сызатын үлкен сұр сөмкеге салып алдым да, тауға тарттым.

Атам менің бүгін ойда жоқ жерден келетінімді алдын-ала біліп отырған адам сияқты. Бақтың арасындағы көлеңке-күркеде жайбарақат мөштегін сорып отыр.

– Е-е, азаматым, келдің бе?! Омарталарды қалыпқа келтірдім, аракеңдердің көңілді тіршілігі басталып-ақ кетті. Енді бүгін екеуіміз немен айналыссақ екен, а?

Атамның жүзі қоңырқай тартыпты. Мұрты да өсіп-кіреп кеткен бе, қалай. Үстіндегісі – шаруақол киімдері. Аяғындағысы – сол баяғы керзі етігі. Ауылдағы шалдарға атамның осы кейпі көбірек ұқсайтын болар.

Мөштегін сөндіріп, мұртын салалап отырды да, атам кенет ойына әлдене түскендей:

– Қап, әлгі мұрт басатын кішкене қайшымды ұмытып кетіппін. Сол үшін қайтіп төмен түсіп жүрерсің. Сен, әрине, ала келген жоқсың ғой?! Ойыңда болмады ғой?! – деді атам, менің мұқиятсыздығымды алдын-ала біліп, алдын-ала кешіріп.

Қалаға қайткенде тез қайтудың амалын ойлап отырмын. Және үйге бара сап шабаданын ақтаруға атамнан рұқсат алып қайтуым керек.

– Ал, кәне, тұралық, сөмкені үйге апарып қой, – деп, атам көлеңке-күркенің сырт жағына сүйей салған күрегіне қолын созды.

Қипалақтап, тілімнің ұшындағыны айта алмай отырған менің бетімдегі өзгерісті ол жаңа байқады.

– Ие, айт, бірдеме айтқың келіп отыр ғой.

Атам үлкен психолог адам. Бет-жүзіңе, көзіңе дұрыстап бір қараса болды, іштегі ойыңды қалт еткізбей тани қояды.

– Ата, мен әлгі бар ғой, – деймін, сөмкенің бауын сығымдап отырып.– Әлгі күнделік бар ғой, сен берген...

– Жоғалтып алғансың ғой, қуым-ай!

Атам сөзімді бөліп жіберді. Психолог қасиетінен осы мезетте азырақ жаза басып кетті. (Бірақ егер шынымен-ақ, күнделікті жоғалтып алған болсам, жайбарақат қана тап осылай дер ме еді?)

– Жоғалған жоқ. Жоғалтуға тиісті емеспін, – дедім. Енді батылдана бастағанымды сездім.

– Күнделіктің соңғы парақтары жоқ еді ғой, ата, сол мүмкін жыртылып, сандықтың ішіндегі қағаздардың арасында жатқан болар деп ойлап едім?!

– Солай деп ойлайсың, ә? Табылса деп тілейсің ғой, ә? Дұрысы – дұрыс-ау ойыңның, бірақ ол қағаздардың арасында жыртылып қалған парақтары жатыр дейсің бе, неше заман бұл күнделікке?! Жә, үйге барғасын көрерміз оны...

– Сонда үйге қашан барамыз?

– Жұмыс бітіргесін де...

– Жұмысты бітіргесін?.. Ол қашан?

Шыдамсыздығымды ада-жұда танытып, орнымнан атып тұрдым.

Атамның көздері күлімсіреп тұрды. Менің табан астынан пайда болған мына сабырсыз мінезімді қызықтағандай.

– Бүгін қажет болса, бүгін бітіреміз жұмысты, ертен болса, ертен.

– Жоқ, ата, бүгін бітіреміз жұмысты.

– Күп, қызылізші жолдас!..

Жұмысты көңілді бастап кеттік. Шүмекпен гүлдерге су бүріктім, атам көлеңке-күркенің сыртына шырмауық өрмелейтін жіптерді жаңартып керді.

Терезе алдынан бас көтеріп, қаулап келе жатқан ошаған, алабұта сияқты арам шөптерді орақпен аяусыз отадым. Атам омарта жаққа барлау жасап қайтты.

Содан соң екеулеп жеміс ағаштарының құрттарымен күрес жүргіздік. Аузы-мұрнымызды дәкемен бүркемелеп алғанымыз маған тұмау тиген кезіндегі апамның кейпін елестетеді. Апам сонда дәкемен жұмыста жүргенде аурулардан сақтанса, ол үйде сол пәлекет аурудың өзімен ілесе келген вирустарынан бізді сақтайды. Қалайша тұншықпайтынына таңмын. Ашық, кеңістік ауада маңдайым тершіп, тұншығып барамын. Ағаш құрттарын ұлайтын сасық дәрінің иісі бақтың шырын ауасын зымзия жұтып қойғандай.

Дәрінің тұманы сейілген соң барып, «уһ» деп еркін дем аламыз.

– Жалғыздың аты – жалғыз. Сен келіп едің, қанша іс тындырдық, міне. Енді жақсылап шай ішіп аламыз ғой, солай ма, Әбілжан!

Басымды изеймін. Ағаш кеспектегі таза судан қолжуғышқа су құямын. Атам газ плитасына шай қояды.

Шай ішуге отыра бергеніміз сол еді, әлдекім терезені тықылдатты.

– Болады. Кіре бер, кіре бер! – деді атам дауыстап. – Жаңа көршіміз ғой, бұрын сот болып істеген көрінеді.

Соның арасынша оңып кеткен ақжағал мәйкесі мен трусиден өзге лыпасы жоқ, кеудесін, иықтарын қалың-қалың жүн басқан, дембелше, «төрт бұрышты» адам арсың-күрсің ырсылдап кіріп келді. Ересен тоқ, масайраған бет-жүзіне әнтек шағындау біткен типыл мұрнымен тыныс алу – ақыреттің де ақыреті болар.

Тыныс алу жұмысына қазір астыңғы ерні шығыңқы дөңгелекше аузы да атсалысып тұр. Кірген бойда «ашы судың» жағымсыз иісі бұрқырап қоя берді.

– Әбеке, бұл қалай өзі... понимаєте, сіз үйде отырып шай ішесіз. Көрші жаққа былай, нетіп, көз салмайсыз. Біз сізді бүгін күтіп, демалыс күн болғасын... Жұмыс, жұмыс... Норманы біз екеуіміз былай орындап тастағанбыз, понимаєте. Енді дем алуымыз керек, понимаєте...

Сөз кезегін өзі барда ешкімге беретін сыңайы жоқ. Өте ауыр тыныс алып, үздігіп-үздігіп шуылдаған мұрнына қарап отырған менің тынысым тарылып кеткендей болды. Кеудемді көтеріп дем тартамын.

– Мыңауыңыз, әлгі, понимаєте... маған айта беретін немерешегің бе! Да... түрі, былай... несі келеді. Сәлемдескісі келмейді бірақ өзінің, понимаєте, а?! Қаланың, көшенің тәрбиесі, понимаєте...

«Понимааетесіз» сөзі жоқ бұрынғы сот, біздің жаңа көршіміз, ендігі әңгіменің бетін маған бұрды.

Расын айтсам, сәлемдесу деген ой көршімізді көрген беттен басымнан тұра қашып кеткен. Менің сәлеміме зәру боп келмегені белгілі емес пе?!

Атам, дегенмен де, көршінің алдында мен үшін ыңғайсызданып қалды.

– Әбілжан, мұның қалай, байқамаппын ғой менде... – деп, маған абыржи қарады.

– Жо-жок, ақсақал, то есть, Әбеке! Сіз кінәлі емес, біз кінәлі емес, бұған көше кінәлі. Көше, понимаєте, көше... Бұлардың не боларын ойласам, понимаєте, жаным түршігеді... Әй, қойшы, понимаєте, осыларды. Біздің үйде де осы сияқтылардың үш-төртеуі бар.

Менің болашағыма жаны қатты күйзелген көршіміз атамнан пенсиямды алғасын қайтарамын деп, «бес» сом сұрап алып, жөніне кетті.

Бес соммен құтылғанына атам іштей тәубә айтқан бо-
лар. «Понимаетенің» біздерге мазалы көрші болмайты-
нына көзім әлден-ақ жетіп отыр. Бұл жайында атаммен
әңгіме өрбітудің қажеті қазір аз. Мені бұдан маңыздырақ
нәрсе – күнделік жайы көбірек мазалайды.

* * *

Мұндай кереметті кім көрген! Менің болжамым рас-
қа шықты. Күнделіктің екі жағы бірдей толтырылған
жалғыз парағы табылды. Атам бұны өзінің құпиялап тағы
бір жерге тығып жүрген кенеп тысты көнетоз үлкен пап-
касында сақтаулы, әр кезде әркімнен келген хаттарының
арасынан тауып алды. Бұл парактың папкаға қалай
түскені есінде жоқ екен. «Сірә, бөлек жүрген бетті хат деп
ойлаған болармын» дейді атам. Қалай ойласаң да, ата-
шым, алтын адамсың. Қуанғанымнан «уралап» айқайлап
жібердім. Біздің қоқсытып «архив» ақтарған тірлігімізді
үнсіз, қыбырсыз бақылап тұрған Гүл кенет ас үй жаққа
жүгіріп кетті. Іле біз отырған бөлменің есігінен әкем мен
апам келіп сығалады. Сығалаған жоқ, әкем баса-көктеп
кіріп келді. Алдына тағып алған алжапқышын апама
шешіп бере салды да:

– Қалғанын өзің үлгере бер, – деді. Ендігі назарын
атамның қақпағы ашулы жатқан сандықшасына, кенеп
тысты үлкен папкадан шашылып түскен хаттарға аударды.

– Көке, осы мына Әбіл не деп жүр өзі? Қайдағы
күнделік? Қайдағы Молдабаев? Ата-анасынан жасыра-
тын сондай-ақ не тамаша, не қызық бұл?

– Жарас-ау, Әбілдің тауып жүрген нәрсесі ғой. Әлгі
мектептерінде қызылзші ме ед, немене ед, сол болып
тапсырма орындап, соғысқа қатысқан бір адамды іздеп
жүр екен, соның күнделігі менің мына қағаздарымның
арасынан шыққан? Адам сенбейді, былай қарасаң, бірақ
өте сәті түскенін көрмеймісің...

– Иә, адам сенбесе сенбейтіндей нәрсе екен. Сонда Модабайың – әлгі, сол кісі, көке, сізбен бірге соғысқан ғой?

– Модабай емес. Молдабаев Тұрал! – деп, түзету жасаймын әкеме.

– Мейлі, кім болса, ол болсын, – дей салды әкем, мен жаққа басын да бұрмастан.

– Менімен бірге соғысқан. Бір ротада болғанбыз. Взвод кәмәндірі боп соғысқа кірген уыздай жас жігіт еді. Ауыр жарақат алып, гөспитілге түскен. Содан хабар болмады одан. Ауыр ұрыстан взводында да адам қалып жарымады. Кімнен сұрарсың, кімнен білерсің: аласапыран уақыт, дүниенің астан-кестеңін шығарған соғыс...

– Солай, солай, сөйтіп, іздеп жатырмыз де, қызылшіміз! Іздеңдер, іздеңдер, – деді әкем бұрылып шығып бара жатып. – Тек есінде болсын, сенің не істеп, не қойып жүргеніңді мына біз – ата-анаң әрдайым білетін болсын! Жарай ма?!

– Жара-а-й-ды... – деймін даусымды көңілсіз созып.

Қайдан көңілді болайын, күнделік жайлы әңгіме, ең бастысы менің отряд үшін тапқан кездейсоқ жаңалығым әкемді қызықтырмады. Оның үстіне атамның көзінше өзінің ата-аналық міндетінің салмағын қыр ғып көрсетіп кетті.

Менің үй ішімде толық түсінбейтін бір жайт бар. Ол атам мен әкемнің арасындағы, яғни әкесі мен баласының арасындағы қарым-қатынас. Әкем атамды көбінесе үнсіз жүріп сыйлайтын сияқты. Екеуінің әңгімесі қысқа, жай сұрасудан аспайды. Келелі бір мәселелерді де әкем көп ретте апаммен ақылдасып шешеді де, атама нәтижесін, қалай ұйғаратынын әшейін хабарлай салады. Үйдегі адам болғасын, біле жүрсін дегендегісі тәрізді. Атам бәрін де мақұлдайды, олай емес, былай деп көсемдік көрсетпейді.

Әкем әкесіне, менің атама тартпаған. Екеуі, тіпті мінез жағынан бір-біріне қарама-қарсы адамдар. Атам – қарапайым, өмірі ашулануды білмейтін жан. Ашуланса да, өкпелесе де сыртына шығармайтын болуы керек. Тұрақты бір күйдің адамы. Ал әкем... Ол кісі турасында әзірше жазбай тастап кеткен күнделік-дәптерімнің бір тұстарында айтқан болатынмын: таза көңіл-күйдің адамы. Көңіл түссе – мейірімнен, ақыл-парасатынан айналасындағылардың жан-дүниесіне нұрлы сәуле төгіледі. Көңілі түспесе – ызақор, тызылдақ, оның үстіне қатыгез. Міне, әкемнің осындай екі жақты мінезі бар. Мен өскенде де, қазір де әкемнің тек қана бірінші мінезіне қол қоямын.

* * *

Бұл мен ойлағандай күнделіктің соңғы парағы болып шықпады. Сірә, ортасынан жыртылған болса керек, бірақ басы мен соңы бар. Кіші лейтенант Молдабаевтың өзінің, екі күндегі жан толғанысын жазған күнделік парағы екен.

Атам моншаға баруға жиналды.

Мен бөлмеме барамын да, сарғайған жалғыз параққа үңілемін.

КІШІ ЛЕЙТЕНАНТ МОЛДАБАЕВ ТҰРАЛДЫҢ КҮНДЕЛІГІНЕН

«...Бүгін Дәрмен ағайдан хат алдым. Балалар үйінде тәрбиеленгендер туралы жазыпты. Біздің балалардың барлығы қазір майданда көрінеді. Бірақ, көпшілігінен хабар жоқ. Лиза мектепте мұғалім, бастауышты оқытады екен. Ол өзін әзірше резервте ұстап отырғанға қатты күйінетін, әрі жәбірленетін сияқты...

Әх, Дәрмен ағай, мейірбан жүректі Мәрия тәтей, бәрінді-бәрінді қалай сағынғанымды білсеңдер ғой! Құшағыма барлығың да сыйып кетер едіңдер. Лүп-лүп

соққан жүрегімнің ыстық, мөлдір сағынышын сендерге қайтып жеткізе аламын.

Л...! Өзіңді қастерлеп еске алып жүрген, әр сәтте көз алдыңа ғажайып елестей елестетіп жүрген «момының» тәтті мұңын саған қарай қалай ғана құс қып ұшырар екен?!

Қазір хат жазуға, хат күтуге аз-кем тыныс, кеңшілік бар. Резервте тұрмыз. Алғы шептен 35-40 шақырымдай жердеміз. Ауыр зеңбіректердің гүрсілі кей-кейде талығып-талығып естіліп жатады. Әлдекімнің ыңырысып ауырсынғаны тәрізді, шерлі күрсінісі тәрізді...»

* * *

«Л» дегені Лиза боп шықты. Бір жұмбақтың шешуі табылды. Ал, кереметтің кереметі – Дәрмен ағайда жатқан жоқ па! Дәрмен ағай – соғыс жылдарында Тұрал тәрбиеленген балалар үйінің директоры болған, сірә. Мәрия тәтей – тәрбиешісі шығар...

Күнделік құпиясын аша түсті. Келесі парақты аударамын. Жазулары көмескі. Сиясы ылғалға езіліп кеткен сияқты. Және әр-әр жерінде шашырап түскен қара дақтар бар. Шашыраған қан болар, бәлкім. Күнделік парағын қолыммен сипалаймын, саусақтарымның ұштары дірілдеп кетті.

* * *

«...Жүріп келеміз, Аяз, қою қараңғы түн. Қардың аяқ астындағы сықыры, аттардың ауық-ауықта пыскырғаны жаңғырықтай жаңғырығады. Темекі шегуге қатты тыйым салынған. Жауынгерлерді шаршаудан да, ұйқыдан да гөрі осы темекі қатты қинап келеді. Таң бозарып келе жатқанда мөлшерлі жерге жеттік.

Сиректеу өскен шағын орман екен. Тамақтануға, темекі тартуға және сәл-пәл мызғып алуға 40 минут уақыт берілді.

Минуттар-ай! Қандай қымбатсындар. 10 минут көз жұмып алу – он сағат ұйықтап тұрғанмен пара-пар. Минуттар жауынгерлердің соғыстағы тағдырын өлшейді. Сұрапыл сәттегі минуттар, сендер өмір атты қымбат шақтың баға жетпес мөлшерсіз өлшемісіндер! Өмірдің минуттармен өлшенетін мұншама қымбаттығын біздің әрқайсымызға сұрапыл күндер ұғындырып жатыр.

Егде солдат маған темекісін ұсынды. Бұл – кәдуілгі махорка емес, елден келген сәлемдеме, қолдың хош иісті темекісі екенін айтады ол. Көңілін қимадым (темекі шегуді үйрене алмай-ақ қойдым), алдым. Төс қалтасынан темекіні орайтын бүктеулі газет алып, шетінен жыртып берді. Өзімен бірге темекі шеккенімді жақсы көріп тұрды солдат.

Мен төгіп-шашып алмауға тырысып, темекіні қағазға әзер орадым. Орауым оншалықты келіспеді білем, егде солдат басын шайқады.

– Әй, лейтенантым-ай, осыны тартпай-ақ қой, – деді, суық сорған көкшіл жүзі икемсіздеу жымыып.

Өз тілімде сөйлеп тұрған мейірбан ағаның бір ауыз сөзі елге деген сағынышымды бір сәтке оятып жіберді.

Құтымды ұсындым, «бойыңды жылыт» дедім. Петровтың дайындаған ыстық ботқасына шақырдым. Көрші взводтан екен. Аты-жөнін сұрауды ұмытып кетіппін. «Лейтенантым-ай» деген сөзі құлағымның түбінде тұр...»

* * *

Бұл егде солдат – атам емес пе екен осы? Осы жерін оқыды ма екен, біле ме екен күнделікте жазылған осы сөздерді?!

Атамның моншадан оралуын тынышсыздана күтетін болдым енді.

Оның үстіне күнделікті одан әрі оқуға мүмкіндік болмай қалды. Гүл еден жууды себепсізден-себепсіз ұмытып бара жатқанымды жүз мәрте келіп ескерткен болар. Мұндай сабырсыз, мұндай тынышсыздан құтылудың жалғыз-ақ айласы – еденді әйтіп-бүйтіп, тезірек сүйкей салу. Ісім өнбей қойды. Ваннадан легенге су ағыздым. Шүпілдеп толып кеткен легенді көтеріп залға кіре бергенімде, сүріндім де, жер-дүние көлкіген суға айналды. Шүберекті жайып жіберіп, суды сорықтырамын дегенше, су жарықтық төмендегі пәтердің төбесінен тамшылап үлгеріпті. Есіктің қоңырауы үсті-үстіне дызылдап-безілдеп қоя берді. Менің залға су төгіп «қарқ қылғанымды» білмеген Гүлекең есікті жайбарақат барып ашты. Бұл – төмендегі кірпияз көршіміз Мария-Маша (подъездегі көршілер оны солай айтады) екенін ішім бірден-ақ сезген.

– Бұл не, қастандық па тал түсте жасалған. Неткен сұмдық! Қашанға шейін жалғасады бұндай бейбастак? Ызың-шу, музыка, одан қалды, міне, төбемізден жаңбыр жауғызады.

Гүл қапелімде істің мән-жайын ұқпай қалса керек, жүгіріп залға кірді. Көлкіп жатқан судың ортасында тұрғанымды көргенде барып, екі қолымен аузын басып, көзі алақандай боп кетті.

Соның арасынша Мария-Маша зор денесін теңселтіп «оқиға боп жатқан жерге» өзі де шақырусыз келіп жетті.

– Мына бұзақы екен ғой бүлдіріп жатқан. Бұларға бас-көз болар ата-ана қайда? Бетімен кеткендер өңшен. Көкетайым-ау, барып қарашы, төбеден төбе қалмады ғой. Үйдің іші көл болды. Енді не істеймін? Жоқ, бүйте бергізбеймін, шағым жасаймын, домоуправка барамын. Бір емес, екі емес, басындындар ғой әбден!

Бетінің бүлк етпеуін-ай! Дәл бір күнде-күнде төбесінен шүмектеп су құйып отырғандаймыз.

Кінәлі екенімді естен шығарып жібердім.

– Кешіріңіз, сіздің төбеңізге қастықпен су құйайын деген біз жоқ. Төгіп алдым және бұл бірінші рет болып тұрған оқиға.

Одан әрі сөз бітті дегендей шүберекті былш еткізіп, судың үстіне тастай салдым.

Мария-Маша бір бозарып, бір қызарды. Менің оқушы басыммен үлкенмен сөйлесе білмейтін ұятсыздығымды, ата-анама ерік бермей кетіп бара жатқандығымды тілге тиек етеді. Төбесінен шүмектеген судың жайы жөніне қалды. Мария-Машаның жүйкесін одан ары ширықтыра түсу үшін үндемеймін, шүберекті шығарып сығып-сығып аламын да, жалп еткізіп су-су еденге жаямын. Жеңіліс тауып, ақырында Мария-Маша ызадан сөзі божырап-кожырап төбесінен «жаңбыр жауып тұрған» үйіне кетті.

Манадан мысықтай жым болып тұрған Гүл мырс-мырс күледі.

– Өзіне де сол керек. Қит етсе, үйінің қабырғасын, жылытқыштың тұрбасын дүңкілдететін де жататын. Өзі көршілердің бірімен де тату емес. Жалғыз өзіне не жетпейді екен, осы?!.

– Ал, сен өзің соның орнында болсаң, жүгіріп келмес пе едің, а? – деймін Гүлге.

– Әрине, келемін, бірақ сыпайы, мәдениетті түрде түсіндірер едім ғой...

– Мәдениетті түрде дейді ғой. Төбеңнен шүмектеп су тамшылап тұрса, бәрін де ұмытарсың. Қара мұның сыпайышылын...

Гүлдің әшейіндегі пысықтығының жаңа Мария-Машаның алдында дым болмай қалғандығына, маған болыспағандығына ызаланғандықтан, әдейі оның жынына тию үшін айттым мұны.

– Ал, сен барып тұрған дөрекі адамсың. Мария-Маша дұрыс айтады, сен үлкенмен де, кішімен де сөйлесе

білмейсің. Және... және бар ғой, суды әдейі, қасақана төктің. Еденді жуғың келмегендіктен! Апама жаның ашымағандықтан! Бәрін де келгесін айтамын. Қайдағы бір күнделікті тауып алып, соған шұқшиып үйдің шаруасына көңіл бөлмейтіндігіңді папама тағы да айтам! Айтамын, айтамын!..Мө-ө!..

Менің Гүлге қарсы қолданатын бірден-бір құралым – сөз емес, күлкі. «Аһа-һа, оһо-һе, ехе-хе!» Осылайша күле бастасам болды, ол тым-тырыс боп тыйыла қалады. Дау басылады, сөз өршімейді.

Ісім көңілді боп сала берді. Кәдімгідей ширығып кетіп, төргі бөлмені, дәлізімен, ас үйімен қоса едендерін сырғытып жуып өте шықтым.

Қоңырау дыз-дыз ете қалды. Есікті бұл жолы мен аштым. Атам, екі бетінің ұшы албырап қызарып кеткен, көз нұрынан рахатты, сабырлы шаршаудың белгісі білінеді.

– Әбілжан, атаңа шәй керек.

– Қазір, ата, бес минуттан кейін!

Шай ішіп, жайғасып, әбден дем алып болғанша, атама күнделік жайын айтуды жөн көрмедім.

Атамды ас үйге жалғыз тастап, бөлмеме кірдім. Физикадан тағы бірер тақырыпты қайталап, пысықтап алып, келесі сабақта жақсылап жауап беруге тырысуым керек. Қалған сабақтардан ұсталмаймын. Оқулықты қолға ала бергенім сол еді, телефон безілдеп қоя берсін.

Үйде телефонның шырылына әдетте алдымен елең ете түсетін Гүл. Жүгіріп барып трубканы өзі алады. Бұл жолы да сонысынан жаңылған жоқ.

– Тыңдап тұрмыз! Иә. Үйде. Бар. Жарайды... Шақырайық!..

Телефонға мені шақырып жатқанын Гүлдің жауабына қарап-ақ білу тіпті де қиын емес.

– Бұл кім?

- Қуатпын ғой мен... Сен әлгі... әлгі...
- Тез айт жұмысыңды. Уақытым жоқ. Физиканы қолға алып, пысықтап жатырмын.
- Саған, әлгі, біздің вожатый хабарласып, үйіне бар деп тапсырған.
- Тыңдайық, айта бер, хабарыңды.
- Лаураға неге бармай қалған екен дейді. Отрядтан неге бөлінеді дейді.
- Сосын не дейді?..
- Сосын сонысын біл дейді, жауап берсін дейді.
- Кімге, саған ба?..
- Жоқ, маған не қажеті бар. Оған, өзіне жауап берерсің, яғни мен арқылы. Мен айтып баруға тиіспін.
- Немене, мені біржола тіпті мектепке де бармайды ғой деп шештіңдер ме? Өзім айтамын жауабын. Солай деп жеткіз, вожатыйдың байланысшысы, түсіндің бе?
- Түсіндім... е, жоқ, айтпаймын, ештеңе демеймін. Өзің, өзің айтамын деп тұрсың ғой. Мен әшейін біл дегесін... Оның өзі және де сені сұраған.
- Кім?!
- Лаура ше! Біздер соған бардық деп тұрмын ғой.
- Кімнен сұрады, не деп сұрады?
- Бәрімізден сұрады. Әділ қайда деді.
- Сонда қалай әрбіреуіңнен жеке-жеке сұрады ма мені?
- Жоғ-а, қалайша жеке-жеке сұрайды. Самсап тұрған бәрімізден бір-ақ рет сұрады. Және сыбырлап, әрең-әрең сөйлеп тұр өзі. Әуелі, тіпті оны менен бөтен ешкім естімеген де болар.
- Вожатый, Рауаш ше, ол да естіген жоқ па?
- Естіді, естіді, вожатый да естіді, алло, сосын мен естіген болуым керек.
-

– Алло, алло. Әбіл, естілмей кетті. Естіп тұрмысың. Вожатый да, мен де естідім, оның сені сұрағанын.

Неге мүдіріп қалғанымға өзім де түсінбедім. Бірақ, әйтеуір, Қуаттың абдырап, жүйесіз айтқан осы сөздері құлағымға кереметтей жағымды естіліп жатты. Демімді жидым. Ішкі толқынысымды трубка арқылы Қуатқа сездіріп алмауға тырыстым да:

– Сұрай берсін, – деймін жайбарақат үнмен.

Енді Қуат жауап қатпады.

–

– Сұрай берсін, алло, Қуат, естіп тұрсың ба? Сұрай берсін, мың жерден сұрасын.

– Естіп тұрмын, иә.

– Сен оған бармайсың ба сонда?

– Онда шаруаң қанша? Жақсы, привет, сау боп тұр!

Гүл аузын ашып, маған таңдана қарап қалыпты.

– Кім ол сені сұраған?

– Менің жеке басымның ісіне араласпағаның дұрыс!

– Білемін, білемін. Айтпасаң да білемін. Білемін, білемін...

Қап, мынаның ызасын-ай!

Тап осы бір сәтте менде ашу-ыза деген нәрсенің жұрнағы да қалмаған сияқты. Терезеден күн күлімдеп тұр екен ғой. Үйдің іші қандай жарық! Ерке қарындасым, сенің мінезің неткен сүйкімді еді!..

Қас-қағым сәтте неге қуандым екен осы!..

Соңғы күндері сабаққа енжар болып кеткенім рас. Класс жетекшіміз Қаным Нұрмағамбетовна апай бұл өзгерісімді қалт жібермей байқап жүр екен. Жұрт алдында ресми түрде салқын қабақпен ескерту жасады. Бұлайша жүре берсем, жетінші кластан сегізіншіге өтуім үшін емтихан тапсыратындар қатарына ілігуімнің мүмкіндігін айтты.

Жә, ештеме жоқ. Әбіл Әділовтың емтихан тапсырмайтыны ақиқат нәрсе. Бұған бола күдіктенбеуіңізге болады, қымбатты Қаным Нұрмағамбетовна апай! Сіз қазір менің қандай керемет құпиямен айналысып жүргенімді білсеңіз ғой. Жетінші «а»-ның болашақтағы данқ мүйісіне қойылатын бірінші және ең басты экспонатты таптым. Әзір класта бұл жайлы мен және Лаура біледі. Екеуіміз білеміз. Солай!

Бірақ күнделік жайлы Лаураның әзірге қандай пікірде скені белгісіз. Кеше сабақтан соң емханаға бардым. Сарғыш тартып кеткен көнетоз дәптерді Лаураға тек қана екеуіміз білетін құпия деп беріп кеткенмін. Бір парақ қағазға күнделіктің кімдікі екенін, менің қолыма қалайша түскенін қысқаша жазып, дәптердің соңғы парақтарының арасына салып жібердім. Ауызша айтып түсіндіріп жатудан гөрі осы дұрыс деп ойладым. Қандай құпия екенін күнделікті оқып болған соң барып бір-ақ білгені әсерлірек емес пе?!

Ертең оның ауруханадан шығатын күні. Мен қайткенде де бүгін Лаураға баруым керек. Соңғы сабақтың қырық бес минуты ішектей созылып бітіп болмады. Кенеттен электр қоңыраудың зыңылдап қоя бергені мұншама қуаныш болар ма! Жарайсың, Дәрмен атай! Дәрмен атай... Дәрмен атай... Күнделіктің сол бір парағындағы жазылғандар ойымда жаңғырып кеткендей болды осы сәтте.

Айғатбек әнеу күнгі сабақ үстіндегі оқиғадан соң өзінің маған деген көзқарасын аздап өзгерте бастады. Есікке қарай ұмтылғандардың ара-арасымен кие-жара шығып кетуге асығып бара жатқан мені Айғатбек тоқтатты:

- Сенде бір шаруа бар еді, Әбіл!
- Асығыспын, не шаруа, айт!
- Қайда асығасың?

– Қайда... қайда болушы еді... атама, саяжайға барамыз... Күтіп отыр...

Аяқ астынан ойдан өтірік айта қоюдың шебері емес-пін, мүдіріп, кідіріп, көзімнің жыпылықтағаны бұны, сөз жоқ, қазір білдіріп те қойған шығар. Бірақ, қалай болғанмен де, Лаураға баратынымды оған айта алмайтын анық қой.

– Сен, сонда не, ертең сабаққа келмеуді жоспарлап тұрсың ба?

– Неге келмеймін?

– Саяжайға жексенбінің қарсаңында бармаушы ма едің? Ал ертең сенбі...

– Иә, солай, бірақ кешке қайтып келемін, қайтып келеміз... Айт енді шаруанды, айтпесе кеттім.

– Әбіл, шаруа мынандай, біздер бір жерге баруымыз керек еді бүгін. Келісіп қойғанбыз.

– Қайда? Біздерің кімдер?

– Сен, мен, Сауран. Үшеуіміз.

– Сонда қайда, әлгі ұйымдастырамыз деп жүрген мүйіске байланысты ма?

– Қайдағы мүйіс? Сен соның іске асатын нәрсе екеніне әлі күнге дейін сеніп жүрсің бе?! Әдеттегі жүзеге аспайтын керемет істерміздің бірі емес пе бұл деген, мархабатты Әділов-ау! Жүр, сосын білесің, қайда баратынымызды.

Есік алдында аспанға атып, қақпақылдап қағып алып портфелін ермек етіп бізді күтіп тұрған Сауранға әңгімеміздің созылып кеткені ұнамады:

– Тура қыздар сияқты өздері. Сыбыр-күбір, күбір-сыбыр. Барады ма, жүрсін, бармаса, кеттік.

– Бек! Токтай тұр, мені күтесіңдер ме? Бір сағаттан соң, жоқ, қырық минуттан соң кездесеміз. Мен тез, барамын да келемін.

Айғатбек ысқырып жіберді.

– Мәссаған! Мынаны қара, жынданған шығар. Тауға, саяжайға қырық минутта қалайша барып келе қоймақсың? «Барам да, келем» дейді ғой.

– Атасы екеуі мүмкін кроссқа шығатын болар. Маршруттары: дача – қала, қала – дача! Хи-хи-ха!

Сауранның осы шымшыма күлкісі адамды сары масадан кем шақпайды. Тап қазір бұған мән беріп жатуға шама болмай тұр. «Қайда барамыз деп тұр, бұлары қандай шаруа? Жоқ, жоқ! Ауруханаға баруым керек алдымен. Басқа жакқа бұрылмайын. Бұрылуға тиісті емеспін қазір».

– Жарайды, онда, мен бармаймын, бара беріндер өздерің, – дедім де, олардан оза, басқышпен төмен қарай жүгіре жөнелдім.

* * *

Лаура жатқан 14-інші палата бірінші қабатта. Аурухананың ішіне кіріп, әуре боп жатпайсың.

Ол менің келуімді күтіп жүрген сияқты, эне, ашық терезеден басын қылтитып отырған сол ғой. Бұрышты айнала беріп, аптығымды бастым. Елпең қағып жүгіріп бару келісімсіз, аздаған болса да, маңыздылау кейіп керек. Дипломатым да бұлғақ қақпасын.

Лаура менің келе жатқанымды, әрине, көрді. Қылтиған басы көрінбей кетті. Қазір кереуетіне барып отырады да, менің шақыруымды күтеді. Несі бар, онысы да дұрыс.

Терезенің тұсына келіп, жөткірініп, сәл-пәл тұрдым да:

– Лаур-а! – деп дауыстадым. Даусым нық емес, адам айтқысыз батылсыз шықты. Бірақ, екінші мәрте қайталудың қажеті болмай қалды. Ашық терезеден Лаура басын тағы қылтита қойды да:

– Әбіл, сәлем! Мен қазір вестибюльдің балконына шығамын, – деп, сол жақты мегзеп көрсетті.

Әңгіме бірден-ақ күнделіктен басталады ғой деп ойлағанмын. Лаура бірақ сабақтардан нелерді қайталап жатқанымызды сұрап кетті. Сосын жазда, каникулда, менің лагерьге баратын-бармайтынымды білгісі келеді. Ал, күнделік жайлы бір ауыз сөз жоқ, оны оқуды ұмытып кеткен адам сияқты. Тіпті, мына қара, қолында Проспер Мерименің новеллалар кітабы екен ғой. Мен оны күнделік екен деп тұрсам. Лаурадан мұндай мінезді, салғырттықты күтпеген болатынмын. Шырт ете қалдым.

– Күнделікті не қылдың, оқымадың ба, әлде оқығын келмеді ме?!

Лаура көздерінде таңдану, әлде үнсіз абыржу сияқты бір түсініксіздік пайда болды. «Оқымағанына бір сылтау ойлап тапқысы келіп тұр» деп түсіндім мұнысын. Одан сайын ызалана түсемін.

– Естімей тұрсың ба, күнделікті сұрап тұрмын ғой, оқыдың ба, оқымадың ба деп?!

– Оқыдым ғой, Әбіл, ызаланбашы маған...

Екі бетімнің ұшы ду ете түсті білем. Мәссаған, мен ызаланып тұр екенмін ғой. Не үшін? Неге? Басымды шайқаймын.

– Жоқ, ызаланып тұрғаным жоқ, – деймін басқа біреудің даусымен.

– Оқыдым. Керемет нәрсе тауыпсың. Адам сенгісіз кездейсоқтық қой, солай ғой, а?! Әрине, солайы солай. Дәптердің соныкі екенінде шүбә жоқ сияқты ғой.

– Сен сонда бұл дәптерді атаңның архивінен өзін іздеп тауып алдың ба?

– Жоқ, атамның өзі берді.

Сен ол кісіден сұрадың ба?

– Нені? Дәптерді, күнделікті ше?

– Қалай сұраймын, егер мен бұл дәптер жайлы мүлде білмесем.

– Сонда қалайша? Саяжайға барғанымызда менің күнделік жазып жүргенім жайлы әңгіме болған, содан шығып кетті бәрі де. Атам маған соғыста бір жаралы офицердің өзіне тастап кеткен планшетінің арасынан шыққан бұл күнделіктің сөмкесіндегі қағаздарының арасында жатқанын айтты. Ол осы күнделік болып шықты ғой.

– Қалайша бәрі оп-оңай бола қойған десеңші, ә? Сен емес, басқа біреу айтса, мәселен Айғат, Саурандардан естісем, сенбес едім.

– Ол жағы өз еркінде, – деймін Лаураның дәптер-күнделіктің растығына күдіктенгендей соншама шұқшия сұрағанына көңілім толықырамай.

Лаура менің наразылығымды түсіне қойды.

– Өте бағалы экспонат табылған. Бұл жайлы класс не деп жатыр, маған өткен жолы келгендерінде ештеңе айтқан жоқ болатын олар.

– Олар білмейді.

– Сонда екеуіміз-ақ білеміз бе!

– Жок, үшеуіміз білеміз.

– Үшіншің кім, Рауаш па?

– Жоғ-а, ол емес, атам ғой...

Лаура күліп жіберді де, заматта, бір түрлі ауырсынып кеткендей сол қолымен бүйірін басты.

– Көрдің бе, маған күлуге де болмайды. Дәрігерлер ауруханадан шыққасын, он күнге дейін сабаққа да бармайсың деді.

– Ал, мүйісіміз не болады? Мына дәптерді не істейміз? – дедім.

– Он күннен кейін оқу да біржола аяқталады емес пе? Біздің бастаған осы игі, зо-ор ісімізді келесі оқу жылындағы жетінші «а» жалғастырады. Біздер бастадық қой және қалай бастадық!

– Мен бұған келіспеймін. Үзілді-кесілді қарсымын мұндай жауапсыздыққа. Бастадық екен, аяқтаймыз. Немесе, дәлірек айтсам, өзім аяқтаймын. Сен күнделікті оқыдың ғой. Ондағы Дәрмен ағай, сосын Л...Лиза кімдер, соларды табуымыз керек. Көк қақпалы балалар үйін табуымыз керек. Бәрі де керек. Және соның барлығын өзіміз істеуге тиіспіз. Сен отряд бастығысың, біліп қой осыны. Күнделікті басқаға емес, саған көрсеткенім де сондықтан. Мұны да біліп қой!..

Табан астынан өзгердім. Бұрынғы Әділовтың жұқанасы да қалмады. Лаура менің жұлқынып, қызбаланып, әрі-беріден соң тіпті даурығып кеткен түріме қарап тұрып, біресе күлімсірейді, біресе қабағын шытады, біресе жуас қошақандай монтия қалады.

Мұндай да керемет болады екен-ау, үйге масаттанып қайттым. Енді отряд бастығы Лаура емес, мен сияқтымын. Ол менің айтқандарыммен толық келісті, ең бастысы даңқ мүйісін мына өзіміз ұйымдастыруымыз керектігіне көзін жеткіздім. Айғатбек пен Сауранның әлгі бір әзірдегі құпия шақырыстарының да мен үшін мәні болмай қалды. Оны ойлап бас қатырмаймын. Осындай шалқулы көңіл күймен автобустың он аялдамасын артқа тастап, үйге жаяу жетіп келдім. Адам баласының көңіл күйі дегенге көп нәрсе байланысты-ау шамасы.

* * *

Енді жариялауға болады. Молдабаев Тұралдың кім екені анық. Және күнделікті соның өзі жазғандығында шүбә жоқ. Бәрін растайтын адам – менің атам. Ертеңгі күн біздің 7 «а» үшін оқиғалы күн болғалы тұр. Лаура екеуіміз... Жоқ, әуелі өзім баяндаймын. Істің мәнжайын алдын-ала вожатыйымыз Рауаш қысқаша сөйлеп балаларға түсіндіріп берер. Жоқ, бұл да дұрыс емес. Тіпті, оны шақырмай-ақ қоя тұруға да болады. Кейін ести

жатар. 7 «а»-ның онсыз-ақ та өз тірлігін істей алатынын біліп қойсын.

Ал күнделікті оқуға құмарлардың көп болатындығында сөз жоқ. Бірақ, бұл дәптер жыпылық Қуаттың әркімге оқы деп тықпыштай беретін «қызық» кітаптарының бірі емес қой, тарихи құпиялығы бар нәрсе. Қолына берсең, бір-бір беттен үлестіріп әкетуі де әбден мүмкін. Дәптер қашан даңқ мүйісінің экспонатына айналғанша менде болады. Класқа оқып береміз. Бұл тапсырманы Лаураға жүктеймін...

«Тоқта, тоқта, Әділов! Сен әлі біреулерге тапсырма жүктейтін дәрежеге жеткен жоқсың. Мұны жадында мықтап ұста!»

Ішкі үнімнің ескертпесін қабылдаймын. Шынында да тым батылданып, құлашымды еркін сермеп, сөйлеген сөздерім де өктемденіп, біртүрлі өзгеріске ұшыраған тәріздімін соңғы күндері. Күнделік туралы Лаура екеуіміздің арамызда болған әңгімені есіме аламын. «Бұлай болмайды, өзіңнің табиғи қалпыңа түс. Бәрібір сенен айтарлықтай ықтиятты, жігерлі адам шықпайды» дейді тағы да осы арада ішкі үнім.

Мұндай ескертпені қабылдағым келмейді. Менен жігерлі адам шықпайды дейтіндер қателеседі. Жігерлілік көбінесе ойында тұрған сөзін тайсалмастан айтатын тура мінезділерге, Айғатбек, Сауран сияқтыларға тән дегендермен біржола келіспеймін. Нағыз жасық, жалтақ, адамдар көп жағдайда сондайлардың арасынан шығады. Иә, солай! Мұндай ірі ойды айта алатындай көп ғұмырды басымнан өткерген адам емес екендігім де рас. Және көп ғұмыр кешкендердің кез келгені де мұншалықты көрегендікті айта біледі дегенге де сенбеймін. Жас ерекшелігін талғамайтын бір-ақ ақиқат нәрсе бар, ол – адамның ұғымы. Менің де басымдағы аз-маз ұғымым әр нәрседен түйін, пікір түйеді. Яғни, менің де

келісетін, келіспейтін мәселелерім бар. Атап айтқанда, жігерлі дейтіндермен келісемін, жігерсіз дейтіндермен келіспеймін. Ал, маған «кеуденді қаққан мақтаншақсың» дейтіндер шықса, оларға қарсы қандай дау айта аламын. Мақтаншақ екендігім аздап та болса шындыққа жуықтап қалар ма екен, ә?!

– Кімге күліп отырсың, сен?

Апам екеуіміздің троллейбуста келе жатқанымызды айтуды ұмытып кетіппін ғой. Шарықтап-шарықтап шалқыған дана Әбіл бәз-баяғы Әбіл қалпына түседі.

– Жәй, әшейін, – деймін сабырлы қалыппын. – Апа, жаңағы аялдамада өте-мөте кәрі бір әжей қасындағы атайдың иығына басын сүйеп отырды ғой, көрген жоқсың ба? Мен көрдім, соған күлдім.

Бәрі рас, ойдан шығарғаным емес. Бірақ, шындығында оған күлмегенімді апам қайдан білсін. Керісінше пәлендей мән де бермеппін ғой...

– Мүмкін ауырып отырған әжей болар?! – дейді апам. – Күлкілі ештемесі жоқ сияқты...

Апам сөзіме сеніп қалыпты.

– Ондай адамдар ауырса, жедел көмек шақыртулары керек еді ғой, яғни ауру емес ол әжей.

Әкем болса «жә, қой, мылжындамашы» дер еді қазір. Апам ондай емес, шыдамды адам. Менен гөрі мылжыңдау Гүлдің өзінің де апамнан тойтарыс алатын кездері өте сирек. Оның бойында осындай ерекше қасиет бар, сөз тыңдап, адаммен әңгімелесе біледі.

– Солай болса, солай-ақ та шығар,– деп келісті апам. – Мүмкін әжейдің өте-мөте жас кезі есіне түсіп отырған болар?! Міне, әжейдің бұнысы енді шындығында күлкілі екен. Біздің алдымызда отырған ши қалпақты, сақал-мұрты жоқ интеллигенттеу атай артына бұрылып күлімсірейді.

– Өте-мөте кәрі адамдар уақыт өте келе өте-мөте жас кезін еске солай алады, балақай! Апаңның айтқаны дұрыс, бірақ саған күлкілі ғой осының бәрі...

Келесі аялдама біздікі, бүйірін базардан қампитып алған сөмкені мықшындай көтеріп, апамның соңына еріп, есікке қарай ығысамын. Интеллигенттеу ағай бізге қарап әлі күлімсіреп отыр. Мен де күлімсірегендей боламын.

Түс ауа Нүкен келді. Әкемнің талантты шәкірті. Қасында, біздің үйдегілерге мүлдем бейтаныс, әдемішелеу деуге болатын бір тәтей (бойжеткен) бар. Нүкен ағай есіктен кірер-кірместен-ақ, серігін таныстыруға асықты.

– Болашақ келіндеріңіз болады. Есімі – Элла. Зорға көндірдім: келмеймін, ұяламын дейді...

– Ну, хватит, Нук! Помолчи...

Үйге жеткенше ұялса ұялған-ақ болар мүмкін, ал қазір Элланың соншалықты ұялып тұрғаны білінбейтін сияқты.«Нук» жым бола қалды да, әңгіме тақырыбын бірден Гүл екеуімізге аударады.

– Әбіл, молодец, жігіт боп қалыпсың ғой өзін. Элла, танысып қой, біздің ағайдың үйіндегі үлкен азаматы осы жігіт болады.

Элла әдемі көзілдірігін әдейі көрсеткісі келгендей, оны сүйріктей саусақтарының ұшымен түзеп қояды. Қабағының астындағы баттасқан көлеңке бояу көздерін жасылдандырып тұр. Жақыннан қарағанда онша әдемі емес, бояу көздерден сұп-суық жасыл от ұшқындайды. Танысып, шүйіркелесіп кетуге зар болып тұрмағанымды өте ашық түрде танытып, жүзімді әрі бұрамын.

– Жігіт деп тұрсам, ұялғаның қалай тәтеңнен! – дейді Нүкен менің қолымнан тартып.

– Мұның киелі қасиеті осы – келген қонақтардан үркеді. Қой оны, бері өте беріндер, бері, – дейді әкем. Апам екеуі алма-кезек сөйлеп, оларға бәйек боп жатыр.

Ал, Гүл Элла тәтесінің бауырына кіріп алған. Басын қисайтып мәз боп, езуін жимайды.

– Аташкамыз қайда? Тауда, саябақта?! Қандай тынымсыз шал өзі. Элла, аташкамыз да бар бұл үйде. Ол кісінің аты – Әділ атай. А-а, айтпақшы, аңқау, ақымақ басым, атасының атын келіні айтпайды екен ғой. Жә, сонда да біліп қойғаның артық емес.

– Әбіл, Әділ – ұқсас же ведь, да, Нук!

Ал керек болса, ұялшақ тәтей, соның арасынша мені мен атамның атын ұқсастырып та үлгерді.

Нук-Нүкен қиқ-қиқ күледі. Өзі қызық, өзгеріп кеткен біртүрлі. Бұрын мұндай емес сияқты еді.

Әкем ештемені естімеген адам бола қалыпты. Апам ас бөлме жаққа жылыстап барады.

Күн ұзағына дайындалып күткен қонақтарымыздың бірі – осы «Нук» пен бізге бейтаныс, «ұялшақ» тәтеміз – Элла боп шықты. Қой, көп шаруадан қалдым. Басқалары келмей тұрғанда жөнімді табуым керек болар енді.

Сыртта мамыр айының тамылжыған күні. Жай күн емес, бүгін – жексенбі. Атама тартып кетсем бе екен?! Күнделікте өзі туралы жазылғанын ол білмейтін шығар-ау. Мынандай жыбырлаған көмескі жазуды ол оқи қойды деймісің. Мен бұл жайлы әлі оған айтқан жоқпын ғой. Киноға бару пайдасыз, билет барлық сеансқа жоқ болатын күн бүгін. Әркімге жалтақ-жалтақ қарап, ауысып қалған артық билет аулау – ең бір сүйкімсіз де үмітсіз кәсіп. Дұрысы – тауға жөнелу. Кеш түсе қайтып үлгеремін.

Үйге қайтып кіруге тура келді. Күнделік дипломатымның ішінде болатын.

Қарасы көбейіп, дабырласып жатқан қонақтарға бөлменің есігінен көрініп қалмауға тырысып, өзімнің қуысыма қарай зып беріп, өтіп кеттім. Дипломатым-

ды алып, жөней бергенімді ас үй мен екі арада сабылып жүгіріп жүрген апамның көзі шалып қалды. Қанша мұршасы болмай бара жатса да, тергеп қалуға уақыт таба қойды.

– Әбіл! Қайда жылыстып барасың сен?..

– Атама барамын. Дайындаламын.

– Ертең сабағың бар емес пе, жарқыным-ау, қалай жетесің ол жақтан.

– Кешке дейін келемін. Бүгін жетемін.

– Андап жүр. Аласұрма! Сақ бол!

– Андап жүрем, аласұрмайым, сақ болам!

Тапқан екен балабақшаның бөбегін. Қымбатты атаанамның мені ығыр қылатыны – осындай орынсыз да жөнсіз ақыл-ескертпелері. Оларға салсаң, құдды бір ештеңені білмейтін боқмұрынсың. Көшеге жалғыз шығып, аяғыңды аттасаң, жазым болғалы тұрғандайсың дәп бір. Өздерінің де ата-анасы осындай болды ма екен?! Бірақ, мәселен, әкемнің әкесі, менің атам, тәртіп мәселесінде мұндай шектен тыс тинаяқтылықтың адамы емес қой. Әкемде, абзалы, атамның бойындағы ең бағалы да керек қасиеттердің көбі жоқ-ау деген күмәнім бар. Жә, қойшы, оларға баға беру – менің бойыма да, ойыма да шақ келмейтін іс. Ызаланғанда ғой, әйтпесе... нем бар дейсің оларда?! Керек десең, бұл ойларымды атаммен де бөліспеймін. Өйткені, мұным тап-таза ақымақтық болады да шығады. Солай!..

Ал, қазір мен өнегелі, моп-момақан қалпымда саябаққа қарай жөнеп келемін. Міне, автобустың соңғы аялдмасы, кейін қарай оралатын жері. Ары қарай алты жүз метрдей жоғары қарай мықшыңдау қалды. Бұл – тура салғанда. Ал айналып, жолмен жүрсең – алысырақ, жарты сағаттай жүресің.

Көптен көптен астында отырады жақсы көретін.
 Қаптан кіре бәре ауланын ішіне көз тастадым. Атам
 ма екен?!»

Үй төңірегін тып-тыныш. Қапта толық жабылған
 күйі қалыпты. «Атам, сіре, үйде болар. Тынығып жатыр
 атам тез жетуге асықтым.

Тып-тымық күйде. Кенет күнделік есіме түсіп кетті де,
 күндері талай тамашалағанмын. Күн кәзір де маужыраған
 көзінді қарықтарып жіберетін осындай кереметін тымық
 үстінде баяу-баяу қалқып тұрғандайсың. Аспан көтіннің
 айналып жүре бергендей болады. Сол көк бояулы әлемнің
 жердің беті бір сәт көкпенбек жойқың, ұлы дария-теңізге
 төмен түсіре қойсаң, айналан, табаның басып тұрған
 ая! Басыңды шалқайтып ұзақ-ұзақ қарап алып, көзінді
 тұр. Шіркін, көктемгі аспанның мына зеп-зәңгір көкшілін-
 сияқты. Төбеден ауып бара жатса да, шақырай жарқырап
 күн бұл арадан қол созымға болса да жақынырақ
 Үн, әйтеуір, өрге бір көтерілім бе!

Түсіремін.
 жасырынақ ойнап, атамды бір шаршатқанымды есіме
 Қазір, міне, өзім өрге қарай ентіп келе жатып, сонда
 Атам да күледі. Қосыла күлеміз.

деймін, күлкімді тежей алмай.
 шайқалды. «Мен керуестін үстінде жатым ғой, ата», –
 керуестін астына дейін қарады емес пе?!» деп басың
 «Астафрала, мен үйге екі рет кіріп шықтым, тіпті
 жолы неге байқамай қалғаным білмеймін?!»

бірақ менің ойнап тұрған рәлімнің жалғандығын бұл
 сәт түсіп, келістірмей жіберемін. Атам аңқау адам емес,
 шап ұйықтап кетпін», – деймін де, сөзімнің аяғын мінгір
 дейді атам сәл ғана зілі, ашуы бар үнімен. «Үйден. Шар-
 «Ол не, ата?»-деймін. «Сен қайдан шықтың-әй?!» –

Мен тура тартамын. Өрге шығу тым қиын. Өр аттаған адымын – күш. Аяқтарын кейін тарта береді. Кеуденді ілгері жұлқылап, зорланаасын. Атам барда бұл жермен көтерілмейміз. Ол кісіге сол айналма жолдың өзі әжептәуір ауыр. Мені озырып жіберіп, өзі бірнеше мерге тоқтап, тыныстап алады. Қашанда саябаққа салып ұрып, бірінші мен жетем.

Ана бір жолы атамнан бұрын келдім де, қақпаның, үйдің есіктерін шалқасынан ашып тастап, ауланың ішіндегі бір тасара тығыла қойғанмын. Атамның ойын-да ештеңе болмайды, үйге кіруге асықпай, басқыптың үстіне кеп отырады. Мөштерін толтырып алып, рахат-танып отырып, темекісін тартады. Ауланың түп жағында сулап жатқан үлкен темір бөшкенін тасасынан сыңалап, атамды бақылаймын. Темекісін тартып болғасын үйге ба-сын сұғайды. «Мені іздейтін сәті енді келді» деп, мырс-мырс күліп жата беремін. Айтқандай-ақ, «Әбілжан, ау, Әбілжан» деген даусы естіледі. Осы манда жүр ғой деп ойлайтын сияқты, менін үшті-күйлі жоқ болып кеткеніме көзі жетпейді әлі. Жата беремін. Атам ері іздейді, бәрі іздейді, сонан кейін, «апырмай, мына есіктерді аңкитып ашып қойған соның өзі емес пе, қайда жалтарып кеткен, әй?» – деп, жан-жаққа мойнын созып қойып, дағдара ба-стайды.

Шыданқыраймын да, жата берем. Үйге бір кіріп шығып, ол көршілердің ауласына қарай кетті. Басқа іздейтін жер де жоқ қой енді. Сол кезде тасадан шықтым да, жып беріп үйге кіріп кеттім. Керуелеттің үстіне шалқамнан түсіп жатып алдым. Атамның аяқ дыбысың аңдып жатым. Бір кезде атамның келе жатқанын есітем: «Апыр-ай, келмегені қалай, есіктердің бәрі шалқасынан ашық...»

Көзімді жорта уқалап, ұйықтап, оянып кеткен адамша дәлізге шықтым.

Аула іші жым-жырт. Көлеңке-күрке бос тұр. Үйдін есігі қапсырулы, бірақ кілтпен жабылмаған сияқты. «Ә-ә, атам іште екен ғой».

Есікті аштым да, дәлізден бөлмеге қарай ұмтыла түсіп, қалт тұра қалдым. Атам жүзі сұп-сұр боп кереуетте жатыр.

– Сенбісің, Әбіл? Ауырып... қалды... атаң. Жарасқа... сендерге кеше... әлгі сот көрші звондаған екен ғой.

Атам демін ауыр-ауыр алады, тобарсыған икемсіз ерні зорға-зорға қыбырлайды.

– Су әкелейін бе, шөлдеп жатсың ба, ата? – дедім, басқа сөз аузыма түспейді. Жүрегімнің қатты-қатты соғып тұрғанын байқадым. Өн бойым қалтырап бара жатқан тәрізді ме?!

Атам үндемей қалады.

– Ата, – деймін мен үнім дірілдеп. – Не болды, қай жерің ауырады?..Бізге ешкім, ешкім де звондаған жоқ, ешкім де!

Атам үндемейді.

– Ата, ататай, мен өзім ғой келген. Ешкім звондамады. Неге үндемейсің?..

Атам үнсіз ғана маған қарай сол қолын созады. Қолдары ыстық емес, тоңып жатқан адамдікі тәрізді, мұздай.

– Құлыншағым, атаң жазылып кетеді... Әлгібір жарықшақтың орны ғой... құрыстырып тастаған... жүрегімді аздап қысты... Қазір... жақсы... кетіп қалар. Шәйнекке шәй...

Қинала-қинала сөйлейді, шаршап қалған сияқты. Көзін жұма береді. Жұмған кезде көздерінің айналасын күнгірт, терең көлеңке кіреукелей қалады.

– Бара ғой, сөйт...

Кешеден бері осы халде жалғыз жатқан. Не деген сұмдық! Неден бастарымды білмедім. Әуелі тез, шұғыл звондап келу керек болар үйге. Жоқ, жалғыз тастауға болмайды. Не істеймін? Тізем неге қатты қалтырап кетті өзі?.. Шәйнекке су құйып, газға қоюым керек екен ғой...

Сіреңкенің қорабына су төгіп алдым. Енді жаға алсамшы. Тіземе қоса иегім қалтырап кетті, жылап жібердім. Ақыры жақтым-ау. Шәйнекті газға асығыс қоя салып, далаға жүгіре шықтым. Ойыма бірінші түскені әлгі көршімізге бару болды. Атамның қасында біреу қалу керек қой!

Қақпасы бекітілмеген екен.

– Әй, бала, мұнда, бері кел! Неге аптығып кеткенсің-сй өзің!

Көлеңке-күркенің астында отырып, дабыр-дұбырласып жатқандардың арасынан көршінің даусы естілді. Солай қарай бұрылдым.

– Көрші ағай!..

Одан әрі айтатын сөзім есімнен тарс шығып кеткендей мелшиіп қаттым да қалдым. Темекі түтінінен бе, әлде арақтың буынан ба, әйтеуір, жанарларының оты өшіп кеткен бірнеше бозғылт көз маған мұнарта қарап қалды. Газет дастарқанның үстіндегі арақтың босаған, орталанған шынылары да бір-бірімен осылар сияқты иықтарын сүйестіріп, мас болып тұрған тәрізді көрініп кетті маған. Көлеңке-күркенің асты – бір буалдыр жиіркенішті түсініксіздік. Әрқайсысының алдында – шашылып жатқан карта...

Көрші ағайдың үстінде сол баяғы мәйке, өзінің сол баяғы түрі. Типыл мұрны тершіп, бүйрек беті әбден көпіршіп кеткен.

– Екі құлағымды тосып тұрмын ғой, понимаете, балақай!..

– Ағай, атам қатты ауырып жатыр. Өте қатты... Мен соған... сізге...

– А-а, біздің көрші, фронтовик шал ғой. Кеше айтқан маған, звондарсың деп какой-то номер берген, понимаешь, қонақтар келіп қалып, бастан шығе-еп кетіпті. Ай-ай, қиын болған! Біздер деген кейде сондай, ұмытып кете береміз, понимаете. Ну, енді, қалай, келдіңдер ғой. Давай, қарандар, шал әлі сендерге керек. Мен кейін қонақтарды жөнелткесін... Давай!

Артыммен шегіне бергенімді білемін. Көлеңке-күрке бұлдырап бара жатты. Буалдырдың арасынан іркіс-тіркіс буалдыр сөздер естіледі.

– Кім ол фронтовик?

– Неғылған шал, өте қатты ауыратын?! Ehe-he-he!..

– Көрші шал ғой бір. Қане, сөз сізден, Жәке, вист пе, пас па?

– Пас болудан сақтасын... Eh-he-xe!..

Сот көршінің қақпасының табалдырығына шалынып, шалқамнан түстім. Бір шынтағымды тасқа соғып алдым. Шынтағымның ауырғанын да, қанағанын да сезбедім, тұра сап жүгіре жөнелдім.

Құлағымның түбінен жел гулейді. Кеудем тарс-тұрс.

«Қазір жетем. Қазір-ақ, міне! Төмен қарай түсу – түк те емес, бес-ақ. Минөт, үш-ақ минөт, екі-ақ минөт... Шыда, ататайым, шыда, бір-ақ, минөт, міне!»

Ең жақын телефон-автомат будкасы төмен түскеннен кейін де бір аялдамадай жерде.

Құлағымның түбінен жел гулейді. Кеудем тарс-тұрс!

Телефон-автомат әне тұр. Сол сәтте қалт тоқтай қалдым. Екі тиындық жоқ! Артқа қараймын. Кейін оралудың мүмкін еместігін білемін. «Сұрау керек, тек қана сұрап алу керек біреуден!»

Қырсық болғанда, тау жақтағы мұндай шеткі көшелерде адамдар да сирек. Енді не істесем екен? Дәрменсіздік, шарасыздық, адамның ойлау, шешім қабылдау қасиетін ұшты-күйлі ада қылады екен ғой. Абыржып тұрғаным, әлде жылап тұрғаным – өзіме мәлімсіз.

Көше бұрышынан бері қарай бір жігіт жүгіріп келеді. Сірә, ол да телефонға асыққан адамның түрі.

Жүгірген бойы кеп, будкаға қойып кетті. Өзі абыржулы.

Көріп тұрмын, екі тиынсыз-ақ 03-ті терді. Қалай есіме келмеген, жедел жәрдемді шақыруға ешқандай тиынның керегі жоқ екен ғой. Сол кезде: «Ағай! – деп, қалай айқайлап жібергенімді езім де білмедім. – Маған да «03», жедел көмек керек еді, айтыңызшы...»

– А, не дейсің? Алло, алло, «Жедел көмек» пе? Қарындас, сәлеметсіз бе? Жолдасым, келіншегім қиналып жатыр еді. Иә, бірінші, біріншіміз болады! Мекен-жайымыз ба?.. Дачная көшесі, 31 үй. Қай көшенің қиылысы еді, қай көшенің... туу есіме түспей қалды, қарындас, кешіріңіз, қай көше еді, түү! Аялдаманың қасы, тура соның қасы... Иә, иә, рақмет! Қарындас, тағы да... – Ол телефонға, маған бір қарады. – Қап, тастап қойды, балақай, кешір! Әй, өзің, немене, жылап тұрсың ба, не болған саған?..

– Атам ауырып жатыр еді, екі күн болыпты. Дачада жалғыз еді...

– Жүрегі ме?

– Жарақаты әрі жүрегі.

– Қазір, міне, звондап жіберейін. Қай дачалар. Мына жақ па? Қазір, қазір, бәрі тура болады. Оларға не, ондай-мұндай ауруды жазу дегенің түк емес. – Ол «03»-ті қайта-қайта теріп, мені жұбатқан болып жатыр.

– «03» бос емес! Қазір тағы бір көрейік.

– Ағай, онда үйге звондайықшы, екі тиындығыңыз бар ма, әкеме, апама айтайық.

– Дұрыс екен мұның! Қане, мә тиын, звондап жібер өзің, тез. Мен кеттім, асығыспын, кешіріп қой, інішек, атаң әлі-ақ жақсы боп кетеді, түк те емес. Жылама...

Мен енді кейін, тауға қарай жүгіріп келемін. «Қазір, заматта, көп ұзамай жедел көмек те, әкем де, апам да барлығы да жетіп келер. Түк емес, жазылып кетесің, ата, жазылып кетесің, қорықпа!»

Құлағымның түбінен жел гулейді. Жүрегімнің тарс-тұрс соққанын естімейтін сияқтымын. Жылап келе жатқан жоқпын. «Атам жазылып кетеді, атам орнынан қазір-ақ тұрып кетеді. Түк те емес!»

Тура тартып, өрге қалай шыққанымды білмеймін. Аяқтарым мұншама жеп-жеңіл болар ма!..

Өрдің басына шыққанымда, күн табағы үлкейінкіреп, көкжиекпен жанасуға аз-ақ қалыпты. Тымық кештің, бояуы манағыдай емес, реңі қаша бастаған. Кеш түсе тау ауасының лебінен салқындық білінеді. Қызынып жүгіріп келе жатсам да, жеңіл тоңазып кеткенімді сәл ғана сезінгендеймін.

Екпінімді үдете түсемін. Аяқтарым өз-өзінен көтеріліп, дачаға қарай самғатып келеді.

Міне, қақпа.

Міне, үйдің есігі.

Міне...

Дәлізден өтіп, бөлменің табалдырығынан әрі аттай алмай тұрмын. Атамның азғантай тыншып, мызғып кеткен сәгі екен ғой деп ойладым. Манағы ауыр-ауыр алып жатқан демінің қалыпқа түсіп, бәсеңсігені ме екен?! Жүзі қандай сұп-сұр болып кеткен өзінің?! .

Бөлмені суық, үрейлі, күңгірт бір көлеңке жайлап алғандай, тұла бойым түршіккендей ме қалай?!.

Қайнап-қайнап, ішіндегі суы таусылған шайнектің шүмегінен «пыф-пыф» етіп болмашы, селдір бу шығып жатыр.

«Ата!» – деп жайменен дыбыстағым келеді, бірақ белгісіз бір күш, белгісіз бір үрей тілімді байлап тастағандай. «Тырс» деп үн шығаруға дәрменім жоқ. Артыма бұрылып, дәліздің терезесіне қараймын. Батып бара жатқан күн бақтың ішін өрт қызыл сәулеге малындырып тұр. Өрт-қызыл бояу лапылдап жанып жатқан өрттей елестеп кетті маған.

«Пыф-пыф», «пыф-пыф!..»

Шәйнектің демі үзіліп бара жатты!

– Ата!..

Өз даусым өзіме жаңғырықтай қайталанып естілді.

– Ат-т-т-а-а-а-а-а-та-а...

Одан арғысы шың еткен, еміс-еміс, құлаққа әлсіз ғана шалынардай адам айтқысыз өзгеше бір ауыр тыныштыққа ұласып бара жатты.

Солқылдап, тура баладан аумай жылаған әкемді көремін. Нүкен ағай мен бәрімізге бейтаныс Элла екі жақтап екі қолтығынан сүйемелдеп ұстап тұрған апамды көремін. Бұрышқа бетін беріп, иығы селкілдеген Гүлді көремін. Атамның бетін жауып жатқан ақ халат киген дәрігерлерді көремін... Бәрі де зілдей боп ұйып тұрған тыныштық арасынан маған тым бұлдыр көрініп кетті.

* * *

Атам дүние салғалы таудағы саябақ жаққа біздің үйдің ішінен ешкім ат ізін салған жоқ.

Әркімнің қазір бір басынан артылып, ауысатын шаруасы бар. Гүл екеуіміз келесі класқа емтихансыз көшуге тырысып, үйден шықпай сабақ пысықтаймыз.

Үйдің ішкі, сыртқы шаруасына көп қам жей бермейтін әкемнің көңілінде қазір атама жұрт таңғалатындай бір ескерткіш орнату қамы жүр.

Ал, апамның өз шаруасы әуелден де өзіне жеткілікті. Оның үстіне бұл күндері көңіл айтып, үздік-создық келіп

жатқан алыс-жақын туыстарды, таныстарды күту қамы тағы қосылды.

Ал, біздің жетінші «а»-ның құлшына бастаған ісі туралы класта сөз қозғалмайды. Мен жоқта жаңа отряд активінің құрамы сайланыпты. Отряд басшысы – сол баяғы Лаура. Тек отряд кеңесінің құрамы өзгеріпті. Оған бір таңқаларлық нәрсе Айғатбек те кіріпті. Үсенбеков Қуаттың орнына сайлапты. Қабырға газетімізді өткірлендіру қажеттілігінен туыпты бұл өзгеріс. Ал, оқу үлгеріміне жауап беретін сектор сырттай маған жүктелген көрінеді.

Вожатыйымыз Рауаш та өз міндетінен босаған деген сөз бар. Өйткені келесі оқу жылында олар – мектеп бітірушілер класы, яғни бұл оларға жасалған жеңілдік боп саналады. Шектен тыс пысық, ыждағатты көрінуге тырысатын вожатыйымыз өзіне жасалған мұндай жеңілдікпен қалайша келісті екен?!

Сонымен, әрекетіміз қанатсыз боп шықты. Лаураға түсінбеймін. Мүйіс болмағанымен, біздің отряд үшін даңқты, ерлікті қастерлеудің жақсы бір өнегелі ісі боларлықтай нәрсе табылған еді ғой. Өзі білмесе екен-ау. Біледі. Тіпті, күнделікті оқып шықты. Әлде шынымен-ақ бұл істі біздің ізбасар класымызға аударып салмақ ойдан арыла алмай жүр ме екен әлі. Бұнысына, егер сөйтер болса, келісім бермеспін. Күнделік атамнан қалған ескерткіш боп менің өзімде тұра берер онда.

Жоқ, бұл мәселенің бетін көп ұзатпай, ертең-ақ ашып алу керек.

Келесі күні соңғы сабаққа кірер алдындағы үзілісте класс тақтасына хабарландыру жазып қойдым. «Отряд кеңесінің мүшелері, сабақтан соң қалуларыңызды өтінемін. Маңызды хабарлама бар! Отряд кеңесінің мүшесі – Әбіл Әділов».

– Міне, активист деген осындай болады, ал сен – сол баяғы Айғатбексің, өзгерген түгің де жоқ, босқа жүр-

сің! – дейді Сауран, оған көңілі кәдімгідей толмаған адамның пішінін танытып.

– Болды, Сауран, тілінді безей берме, тіліңнің қыршаңқы екенін бәріміз де білеміз. Ал, отряд кеңесінің мүшелері сабақтан соң міндетті түрде жиналамыз. Иә, өте маңызды хабарламамыз бар!

Лаура хабарландыруды оқып, қылжаққа айналдыра бастағандарды тыйып тастады.

Хабарламамыз бар деді ғой, Лаура әңгіменің не турасында болатынын түсінген. Демек, ол идеяны қолдаушылардың қатарында. Көңілім әжептәуір көтеріліп қалды. Лаура жаққа көз қиығымды аударып қоямын. Қабағы сәл шытыңқы. Бетінің ұшына қызғылт бояу жұғып қалғандай...

Барлығының көзі менің қара дипломатымда. Қалтамнан кілтін алып, асықпай аша бастағанмын. Хабарламаға қатысты бір нәрсенің, әйтеуір, осының ішінде жатқанын біліп, сезіп отырған сияқты.

– Жолдастар, ім, қалай десем екен?!

Сыртын газетпен мұқабалап алған дәптерді қолыма ұстадым. – Жолдастар, сонымен, былай, өте бір маңызды нәрсе табылды...

Отырғандар елең етісті. Айғатбек мойнын созып қалыпты. Қуаттың көзі жыпылық қағады (оған өзінің сұрауы бойынша отырысқа қатысуға рұқсат етілген). Лаура маған қарап, басын изейді. Кідірме, айта бер дегендегісі болар.

– Өте маңызды, біздің қыстан бері айтып келе жатқан, ұйымдастырамыз деген отрядтың болашақ даңқ мүйісі үшін қажет нәрсе бұл. Соғыста, майданда жазылған күнделік.

– Біздердің әлгі ақын ағаймен жаңылыстырған Молдабаевымыз ше?! Бұл – сонымен аттас офицердің күнделігі, – деді Лаура.

– Сонда қалайша? Табылғаны ма оның, соның өзі ме анық?!

Қуат орнынан ұшып тұрды. Жүзі ду-ду жанады.

– Солай деп ойлаймын, – деймін сабырлы қалып сақтағансып.

– Қайдан табылды, орталық архивтен бе, қалайша сонда?..

Айғатбекті не нәрсеге болсын бірден сендіру мүмкін емес. Анықтығына, растығына көзі жетпейінше, елпен ете түсу дағдысында жоқ.

– Жоқ, атамның архивінен табылды. Атаммен бір майданда, бір полкте соғысыпты. Жараланып қалыпты. Өте ауыр жараланған. Ал, планшетін ол атама табыстапты. Штабтағыларға бер деген. Күнделік соның арасында болған. Атам күнделікті, егер жолығатын күн туса, өзіне қайтып берермін деп алып қалыпты. Содан соң кездеспеген...

– Қызық екен! – дейді Айғатбек. – Біртүрлі сенімсіз... Оны Бану да қоштап қояды.

– Мұндай кездейсоқтық бір ғасырда бір-ақ рет болар болса да, – дейді ол басын шайқап.

– Несі бар, сол кездейсоқтық болды деп есептеуімізге әбден болады!

Лаураның жан-тәнін сала мені қорғағаны жағып та бара жатыр, бір жағынан ыңғайсыздана түсемін.

Жалма-жан күнделікке келіп жабысқан Қуат, өзінің тым әсершіл, тым таң қалғыш көңілінің «урасын» айқайлап та үлгерді.

– Соның өзі! Соның күнделігі! Керемет деген осы. Өзі жазған, ә! Кәдімгідей соғыста жүріп жазған.

– Молдабаевты бұрыннан білетін адам сияқтануын. Қайдан біліп тұрсың оның күнделігі екенін?

Бану жыпылық Қуаттың желпілдек қуанышын мақұлдамай тастады.

– Көруге бола ма өзін?

Күнделік Айғатбектің қолына кешті.

Молдабаевтың күнделік-дәптері туралы хабарды әлдекімдердің сенімсіз қабылдауы мүмкін ғой деген ой менде, рас айтсам, болған емес. Кездейсоқтық болса несі бар екен?! Кездейсоқтық та – шындық. Және қандай шындық! Шындықтардың ішіндегі ең зоры – өмірдегі боп жататын талай-талайғы осындай кездейсоқтықтар!

– Сөз жоқ, әскери күнделік қой мынауың? Бірақ, мынау әріптері өшіп қалған жерлеріне басқа да әріптер қойса, Молдабаев емес, өзге фамилия шығаруға болмас па екен? Ал «Тұр...» деп үзіліп қалған атын да Тұрал деп қабылдай салу сенімсіз.

– Меніңше, бәрі де сенімді. Бұл күнделік Молдабаев Тұралдікі, – дейді Лаура қызбаланып.

Мен оның мұндай мінезін өмірімде бұрын-соңды көрген емеспін. Лаураға қараймын, басқаларға қараймын. Жалтақ-жалтақ етіп тұр көздерім.

– Кәне, көруге бола ма? – деп, күнделікке Бану да ұмтыла түседі.

Қарап-қарап тұрады да, иығын көтереді. Бірақ, ләм демейді. Айғатбек екеуі тура бір-бірімен уәделесіп алған сияқты.

Қуаттың шыж-быжы шығады. Мен танитын Қуат емес қазір ол.

– Сенбесеңдер, сендіруге ешкім міндетті емес. Солай ғой, Әбіл! Солай ғой, Лаура!

Мен ештеңе демеймін. Лаура күнделікті өзінің қолына алады.

– Ертең класс алдында күнделікті оқимыз. Сонда бәрі түсінікті де, сенімді де болуы мүмкін. Осымен тарайық.

Ойламаған оқиға болды бұл. Күнделіктің растығына, дәлірек айтқанда, Молдабаевтікі екендігі күмән туғызады деп кім ойлаған.

Қуат, Лаура үшеуіміз мектептен бірге шықтық. Қуаттың кететін бағыты мүлде басқа жақта болса да, бізбен бірге келеді.

– Айғат ылғи да осы, – дейді ол. – Кейін тартады. Өзіне тым сенімді. Эгоизм деген адамда осындайдан қалыптасады.

– Кім білген, мүмкін расында да... күнделік басқа біреудің жазғаны болар?!

Менің бұлайша аяқ астынан сылбырай қалуым екеуіне де ұнамайды.

– Неге олай дейсің? Күмәнданып қалдың ба шынымен әлгілерден кейін?! Жоқ, сенің өйтуге қақың жоқ. Түсініп қой, қақың жоқ!

Қуат мүлде өзгеріп кеткен. Бұған менің көзім енді жете бастады.

– Күресе алмасаң, неге бастадың бұл әңгімені? – дейді Лаура, менің өзгерісіме қарсылық білдіріп.

– Иә, солай. Лаура дұрыс айтады, неге бастадың?.. Жоқ, бірақ бастағаның дұрыс болды. Сен күреспесең біз күресеміз. Солай ғой, Лаура, а?!

Қуат қызық болып кеткен өзі. Өзгеруі де, құбылуы да тез. Бір сәт оның осы таң-тамаша мінезіне шын күлкім келіп кетті.

– Өзі күледі ғой әуелі, – дейді жәбірленген Қуат көздерін дағдысынша жыпылықтатып.

* * *

Телефон шылдырады. Естіп жатырмын, трубканы Гүл алды.

– Алло, сізге кім керек еді? Иә, бұл Әділовтердің пәтері. А-а, қазір қарайын, мүмкін үйде жоқ болар ол?! – Гүл трубканы тарс еткізіп, телефонның жанына қоя салды.

Кім де болса, мені сұрап тұрғаны анық. Ал, Гүлдің әлгі сөздері – құр маңғазсу. Маған звондағандарға сөйтетін әдеті. Менің үйде бар екенімді ол неге білмесін. Жаңа ғана келіп, күнделікті оқуға сұраған. Мұндай нәрсені оқу үшін оның үлкен болып өсуі керектігін ескертіп, ызаландырып жібергенмін. Қайта «Әбіл үйде жоқ» деп телефонның трубкасын тастап жібермегеніне де шүкір. Гүл мені шақырмайды, бәрібір келіп трубканы алатынымды біледі.

– Тындап тұрмын, бұл кім?

– Әбіл, мен Айғат қой... Үйден емес, даладан, автоматтан соғып тұрмын! Сен маған өкпелеп қалдың ғой, ә? Білдім. Мен әдейі сөйттім. Осы кезге шейін жасырып жүргенің үшін. Күнделікті айтамын.

– Жасырып жүргенімді қайдан білдің? Кім айтты саған? Соғып тұрсың ғой өтірікті.

– Өтірікті соғып нем бар. Білдім, болды. Ана жолы есінде ме, Сауран екеуіміз өлердей жалынғанда, атама баратын едім деп сылтау айтып, жалтарып кеткенсің. Сондағың осы күнделіктің жайы екенін білгенмін.

– Қалай білдің, Лаура айтты ма саған? Неге үндемейсің, сол ма саған айтқан?! Онда ше, ол...

– Тоқта! Оны жазғыруға асықпа! Ол айтқан жоқ маған, өзім білдім.

– Қалайша сонда, қызық екен, қалайша?..

– Біз Сауран екеуіміз сені ипподромға баруға шақырғанбыз сонда.

– Не үшін. Ол күні ешқандай да жарыс жоқ еді ғой.

– Жарыс емес. Ат спорты секциясына жазылуға баратын болғанбыз.

– Мені де жаздырғыларың келіп пе еді?!

Айғаттың айтып тұрғаны мені табан астынан кәдімгідей-ақ қызықтырып ала жөнелді.

– Бірақ, біз де бара алмадық сол күні.

– Неге?

– Сені аңдыдық, дәлірек айтсам, мен жалғыз аңдыдым.

Сауранға сылтау айта салғанмын, ол үйіне тартып кеткен.

– Неге аңдыдың? Қызықсың? Неге аңдыдың?

– Неге, неге? Сол, аңдыдым, білгім келді құпиянның сырын. Білдім. Лаураның саған сонда әлгі күнделікті беріп жатқанын көріп тұрдым.

– Ал, менде құпияның бар екенін әуелде сен қайдан білдің?

– Білген жоқпын, сездім.

– Қызық екенсің ғой өзің. Мұның – адалдық емес. Сезген болсаң, онан да неге сұрамадың менен?

– Сен айтпайтын едің. Иә, иә, айтпайтын едің! Сен де, демек, адал болмай шығар едің. Солай ма?! Дәл айттым ба?!

–

– Неге үндемейсің? Ә, солай ма екен? Эх, Петрарка, Петрарка!..

– Менің бәрібір бұны түбінде сендерге айтатыным анық еді ғой. Бүгін, міне, айттым, жарияладым, ал өздерің анау-мынау деп...

– Жә, айтыспайық, бұдан өнетін іс шамалы. Менің ептеп өкпелегенім... немесе қалай деуге болады, иә өкпелейтінім – сенің Лаураны ылғи да бәрімізден, тіпті өзіңнен де артық адам деп есептейтінің. Мұны сен осы жолы да дәлелдедің.

– Мүлде олай емес, мүлдем! Сенің бұл түкке тұрмайтын жорамалың ғана, мен оны ешкімнен де артық санамаймын. Егер осыны айту үшін ғана звондаған болсаң, сәу-сәлемат боп тұр!..

Трубкины қоя салдым.

Манадан бері кіреберіс дәлізден ұзай алмай, менің телефонмен сөйлескеніме құлағын түріп жүрген Гүлге дүрсе қоя бердім.

– Сен бәрін де тыңдап алдың ғой, э? Мұндай мәдениетсіздік саған кімнен жұққан, э? Неге тыңдайсың, телефонмен сөйлесіп жатқан адамның әңгімесін?

Бірдеме деп қарсы сөз айтқысы келіп еді, ол менің үстемелетіп бара жатқанымнан, әбден ызаланған кейпімнен айбынып, момақансып, жым бола қалды.

Мен бөлмеге қарай өтіп кеткен кезде, телефон тағы шылдырады. Тағы да бірінші боп Гүл жауап берді.

– Ол ешкіммен де сөйлеспейді. Сөйлеспейді, айттым ғой, сөйлеспейді!

«Мәссаған, керек болса!»

– Кім ол? – деймін Гүлге ішкі жақтан айқайлап. – Тағы да сол ма?

Гүл үндемейді. Демек, тағы да Айғатбек болғаны.

Гүлдің мұнысын маған іштей жақтасқандығы деп түсінемін, ішім жылып, құрыс-тырысым жазылып жүре береді. «Әй, тентек қарындасым-ай, өзің дегенмен де ақылдысың-ау, сезімталсың-ау!»

* * *

Күнделікті қайтадан қолыма алдым. Парақтарын асықпай аударыстырып отырып, класта болған манағы әңгімені есіме түсіремін.

Егер Айғатбектің орнында өзім болсам, қайткен болар едім? Кездейсоқ табыла кеткен осы күнделіктің бір заманғы жетінші «а»-ның оқушысы Молдабаев Тұралдікі екеніне сенер ме едім?! Әлде бұл басқа біреудің дәптері ме екен? Тіпті, Молдабаев болмас оның фамилиясы?..

Дәптердің бастапқы бетіндегі жазуларға көз тоқтатып тағы қараймын. Мен бұл жазуларға бір емес, екі емес, он

қайтара, жүз қайтара, талай рет қарап, шұқшиған болармын, сірә. Бәрі сол күйі, өшкен әріптердің орны да сол қалпында кетіп тұр: «Бү... күн... ік...ті 194... ж...ы 12 ок... бс.ы Ахтырка қа...К...л... Мол...әе... Тұр...» Иә, атамның бұл күнделікті сақтағанына отыз жылдан асқан. Осыншама уақыт құпиянды сақтап келген, күнделік, сені жазған кім болса да, адал жүректі, тамаша адам болуға тиіс. Нағыз ер жүрек, өжет командир болуға тиіс! Мүмкін оның фамилиясы – Молдабаев, аты – Тұрал да емес шығар. Уақыт, мезгіл, от пен су кешкен жылдар өшірген әріптердің орнын өз болжамыма лайықтап толтырып Молдабаев деп жүрген, шындығын айтқанда, өзім ғой. Күнделіктегі Дәрмен ағай – біздің Дәрмен атай емес те болар. Оған, кіші лейтенантқа хош иісті темекі сыйлаған адам да – менің атам емес, басқа біреу шығар-ау?! Қалайша осыны ойламағанмын. Айғатбек, Банулар сияқты мен де мұндай адам сенгісіз кездейсоқтықтың жүз жылда бір болатынын есіме неғып алмағанмын?!

Мен енді күнделікке басқа көзбен қарай бастадым. Бірақ, көңілімде ең басты бір нәрсе тұрды – бұл күнделікті жазған адамның аты қайткен күнде де, қалай болғанда да өшпеуге тиісті! Отрядтың «Ерлік даңқы» операциясының бұрышына немесе мүйісіне қойылмаған күнде де, бұл дәптер пионер бөлмесіндегі қызылшілер ұйымдастырған даңқ мүйісінде тұруға қақысы бар нәрсе. Иә, анық солай!

Көңілсіздіктен арылып, кәдімгідей жеңілейіп қалдым. Айғатбекке деген өкпем де аздап тарқады.

Әрине, бұл менің ертеңгі күнге жасаған іштей дайындығым болатын. Егер кластағылардың көпшілігі Айғатбек пен Бануды қолдап шыға келсе, сөзсіз жаңағы ойларымды айтамын.

* * *

Күнделік туралы әңгіме Рауаштың да құлағына тиіпті. Бірінші үзілісте-ақ класқа жетіп келді. Жетіп келді де, әдеттегідей даусын маңыздандырып:

– Балалар, екі-ақ минөтке аялдандар! – деп, есіктің қыр көзіне кесе-көлденең тұра қалды. Сендерде «Ерлік даңқы» деп аталатын пионерлік операциямызға байланысты бір жаңалық бар деп естідім. Ту-у, не болып кеткенсіңдер өздерің, шуламаңдаршы. Иә, вожатый емеспін енді, оның дұрыс, Сауран. Бұрын бұл істі бәріміз бастағанбыз, сондықтан да, иә, сондықтан да менің мұндай істегі жаңалықтарыңнан хабардар болып жүруге хақым бар шығар. Шуламаңдар, әлгі күнеделіктің иесі кім, сен бе, Әділов?

– Мен емес, Ұлы Отан соғысына қатысқан қаһарман бір командир! – дедім даусымды нығарлап. – Әлі оның кім екені анықталған жоқ!..

Лаура маған жалт қарады. Көзінде «қалайша сен бұлай дейсің?» деген сұрақ тұрғаны анық еді.

Қуат партаның үстінен менің қасыма бір-ақ қарғып түсті.

– Тоқта, сен немене өзің! Қалайша анықталған жоқ. Анықталған, сол, соның өзі. Бұл – Молдабаев Тұралдың күнделігі. Вожатый тәтей, Әбіл әшейін, былайша айтып тұр! Молдабаев Тұралдың күнделігі бұл. Соның өзінікі!

Қуаттың мұншалықты шыр-пыры шығуы, әрине, түсінікті. Өйткені, Молдабаев ең әуелкіде оның тапқан фамилиясы. Бәрі сол әлгі өзі тапқан табельден басталған еді ғой. Міне, енді мынадай сәттілікті жоқ етуге ол жан-тәнімен қарсы. Күнделікті толықтай оқымай, білмей жатып-ақ, кешеден бері ол бір керемет күй кешуде.

Бұл араға неге екені қайдам, Айғатбек киліккен жоқ.

– Үсенбеков, жарайды, қоя тұр. Әділов, мен ол күнделікті кім жазған деп сұраған жоқпын ғой, оны өзін таптың ба, қазір сенде ме деп сұрап тұрмын.

Мен үшін Қуат жауап берді.

– Осында, Әбілде! Әділовте!

– Сабақтан соңғы мәслихаттасуларыңда сөйлесерміз бәріміз, сонда танысармыз күнделікпен. Кеттім, екі минутым бітті.

Лаураның көздеріндегі сұрақ сол белгісіз күйінде қалды. Ол менің қасыма келіп, «неге, не себепті олай дедің» деп сұрамады. Жалпы, өзі бүгін неліктен үнсіз жүр, күндегісіне мүлдем ұқсамайды. Менің сәлеміме мана басын болар-болмас қана изей салған.

Әлденеге көңілсіз. Ренжіткен жоқ сияқтымын. Неге үнсіз бірақ. Білу керек, анықтап алу керек!

Келесі үзілісте далаға шығып кетуге асыққан жоқпын. Орнында отырып, дәптеріне шұқшиып, әлдене жазып отырған Лаураның қасына келдім.

– Лаура, сен, әлгі... әлгіде менің Рауашқа айтқан сөзіме таңғалдың ғой, шамасы? – дедім, тілім ебедейсіздеу бұратылып.

– Таңғалған жоқпын. Ештеңеге де таңғалған жоқпын. Маған бәрібір!

Ал, керек болса! Міне, саған шалт тосқауыл. Сауранның қағаздан шиыршықтаған оғы маңдайымды дыз еткізгеннен бірде-бір кем болмады. Екі бетім ду етіп қалды. Қапелімде аузыма сөз түспейді. Сөйтіп, қыбыжықтап тұрғанымда, Қуат жып етіп келе қалды.

– Әбіл, күнделікті бере тұршы, оқи тұрайыншы, тек бас жағын қарап алайыншы, – деп қиыла кетті.

Басымды изей салдым. «Ала ғой», – дедім.

Лаура менің өзінің қасына кеп тұрғанымды мүлдем елемей отырған адам сияқты. Тап қазір оның ренжуінің себебін білмей, үнсіз кетіп қала алмайтыным анық еді.

– Саған бәрібір екені рас па? – деймін бір түрлі зорлана сөйлеп.

– Өйткені саған бәрібір ғой. Сенің күнделік жайында сшкіммен сөйлескің келмейді, біріншіден. Бұл – кешегі мінезің. Екіншіден, бүгінгі жаңағы сөзің де барып тұрған немқұрайлылық немесе сөзінде тұра алмайтындығың.

– Кешегі мінез дегенің немене, түсінсем бұйырмасын?

Иығымды көтеріп Қуатқа қараймын. Оның сштеңеге көңіл бұруға шамасы жоқ. Мұрны пысылдап күнделікке, үңіліп қалыпты.

– Оллаһи, түсінбедім, ол неғылған, қайдағы мінез?

– Телефонмен сөйлескің келмегенінді қазір қалайша ұмытып тұрсың, Әбіл?..

Жауап берудің орнына күліп жібердім. Лаура маған жәбірлене қарайды.

– Оны айтқан саған Гүл ғой, менің қарындасым! Естіп тұрғанмын, бірақ сен деп ойлаған жоқпын мен. Міне, оллаһи, шыным! Гүл маған айтқан жоқ сен екенінді. Сұрадым, бірақ үндемегесін, Айғатбек шығар дегенмін, онымен сөйлескім келмегені рас болатын...

– Айғатбек?..

– Иә, Айғатбек. Ол маған телефон соққан. Күнделік туралы ол бұрыннан біледі екен...

– Біледі?.. Қалайша?

Осы мезетте сабаққа кіруге қоңырау соғылды да, әңгімеміз үзіліп қалды.

Күнделікті класс алдына шығып оқуыма тура келді. Мұндағы әрбір үтір, әрбір нүктенің тұрған орны, әрбір парақта қандай сөз жазылғанына дейін көңілімде сайрап тұрғандай болатын. Оқи бастағанымда, мүдірдім де қалдым.

Алдыңғы партада, Рауаштың қасында отырған класс жетекшіміз Қаным Нұрмағанбетовна апай:

– Қобалжымай, тынысыңды еркін алып оқысаңшы, Әділов! – деп демеген болады. Соның арасынша Қуат қолын көтерген күйі орнынан атып тұрып:

– Апай, рұқсат етіңізші, мен оқиын. Ол бәрібір оқи алмайды! – деді.

– Неге оқи алмайды. Оқиды! Үсенбеков, не болып кеткенсің өзің?– дейді Рауаш.

– Ол толқып тұр ғой!.. – деп мұрнының астынан міңгірледі Қуат.

Біреу сол кезде мырс етіп күліп жіберді.

Мұрнымның ұшы терден шыпшып кетті.

Қуаттың киліге кетуі, мырсылдаған күлкі мені одан сайын абдыратып, абыржытып жіберді. Күнделікті дәл бірінші рет қолыма алып тұрғандаймын. Ежіктей бастадым.

Өзіме-өзім ұқсамаймын.

Ақыры Қуаттың дегені болды.

Ызадан жылағым келді. Мұншама дәрменсіз болармын ба? Жалпы, маған не болған өзі? Қолына күнделік дәптерді ұстап, класс алдында тұрған Қуаттың бейнесі бұлдырап кетті. Шыныменен осы жылап отырмын ба мен? Ызақор, жылауық қыздар сияқтымын, ұят-ай! Бетімді терезеге қарай бұрдым. Терезеге төніп, хош иіспен гүлдеп тұрған жиде ағашының бұтағында отырған екі кептер бір-біріне тұмсықтарын тақап-тақап қояды да, мойындарын қылтың-қылтың еткізеді. Қызық.! Бір-бірін жақсы көргені ме екен, сүйіскендері ме екен?!

«...Мектепте өткен соңғы үш жыл бойында балалығымның көз алдымда жүрген тәтті арманы да, мұңы да өзі болғандығын оған сездіре алмағанымға өкінемін. Балалық кездегі сол ғажайып ұяң, сырлы сезімнің махаббат екенін білмей жүре бергенімді сол күнгі соңғы кеште бір-ақ сезген болатынмын...»

Қуаттың даусы класс ішінде тұнып қалған тым-тырыс тыныштықты әлдилеп тұрған сырлы әуендей сызылады. Мұндай да ғажайып болады екен-ау, әшейіндегі жасық, нәзік, оның үстіне жыпылық Қуат мүлдем басқаша адамға айналып кеткен. Ол өзіне-өзі ұқсамай тұрған сияқты. Қабағын сәл ғана шытып, сәл ғана жазады да, одан әрі оқи береді.

«...Резервте тұрмыз. Алғы шептен 35-40 шақырымдай жердеміз. Ауыр зеңбіректердің гүрсілі кей-кейде талығып-талығып естіліп жатады. Әлдекімнің ыңырысып ауырсынғаны тәрізді, шерлі күрсінісі тәрізді...»

Жиде ағашының бұтағында жалғыз кептер қалыпты. Екіншісі ұшып кеткен ғой. Жалғыз кептер уілдейді, айтып отырған мұңлы әні ме екен бұнысы?..

Қуат басын тұқшитқан қалпы келіп орнына отырды. Күнделік алдыңғы партада отырғандардың қолына көшті де, жапырлаған, үйме-жүйме болған топтың арасында қалды.

Жылыстап кластан шығып кеттім...

Қайда барсам екен? Күнделік жайлы ойлағым келмейді... Бұның кімдікі болғаны енді мені толғантпайды. Бәрібір Айғатбек сияқтылардың сенбейтіндері анық немесе сенсе де, бұған кім басын ауыртады дейсің. Рауаш үшін әшейін «Ерлік даңқы» операциясы бойынша қандайда болмасын, әйтеуір бір істің істелгені ғана маңызды. Дәптер-күнделікті алады да, мынауымыз отряд мүйісінің экспонаты дейді. Экспонат? Әрі-беріден соң оны ешкім де көзіне ілмес. «Біреу болған екен, шимайлап бірдеме жазған екен, ал онда тұрған не бар?» дейтіндердің табылатыны да даусыз. Ал, менің көңілімнен кетпей жүрген бір нәрсе және ең басты нәрсе күнделік иесінің кім екенін толықтай анықтау. Негізгі мақсатымыздың өзі осы ғой. Бірақ, қалай анықтаймыз? Осы туралы әңгіме болғанда

ғой. Күнделікті оқыды да қойды. Бұл не нәрсе болды екен деп қызық үшін қарап жатқан түрлері жаңағы. Онан да бұны өзімде сақтағаным дұрыс еді-ау! Атамнан қалған естелік, ескерткіш деп жүрер едім ғой.

Кілт тұра қалдым. Саябаққа – атам марқұмның көп күндері өткен мекен-жайға сол бір күннен бері бармай кеткенім ойыма түсіп кетті. Не күйде екен қазір ол? Омартасы қайтты екен атамның? Бақтағы ағаштар әбден шөлдеген болар-ау. Арам шөптердің құдайы бір беріп қалған шығар. Құлазыған, шөлдеген, шашы өсіп кеткен баладай азып-тозып тұрған саябағымызды көз алдыма елестетуім мұң екен, сабырлы, ыждағатты, әрбір түп ағашты, әрбір гүлді тірі адамдай есептеп, күтіміне, бағымына жанын салатын еңбекқор, қадірлі адам – атамды ойладым. Ойладым да, жабырқап, жүдеп, көңілсіздікке берілгеннің үстіне беріле түстім.

Қайда бара жатырмын өзі? Мынау автобус аялдамасы. Тауға баратын қорапша автобус осы жерге тоқтайды. Осы бір сәт басыма «саябаққа тауға тарттым» дегеннен басқа ой келмеді.

Қорапша автобустың іші мұндай күндері әдетте бос. Тіпті, аялдамаға тоқтамай кететін де жайы болады. Бірақ, бұл күдігім бұл жолы бекер боп шықты. Автобус тоқтай қалды. Жүзі таныс шофер. Осы рейсте тұрақты жұмыс істейтін болуы керек өзі.

– Дачаға дейін бір билет.

– Бүгіндікке дачаға дейін баратын бірінші жолаушымы болдың, балақай! – деді шофер ағай сәл күлімсіреп. – Неге жалғызсың? А-а, сабақтан шыққан екенсің ғой.

Менің әңгімелесуге көңілім соқпай тұрғанын қайдан білсін.

Ең соңғы аялдамаға жалғыз жеттім. Аялдамада жалғыз адам тұр екен. Екі қолында екі сумка және арқасына асы-

нып алған жол қапшығы бар жалғыз жолаушы – біздің таудағы көршіміз, әлгі бір интеллигент зейнеткер ғой.

Қолдарына ұстаған, арқасына асынған жүгі – сақұрсұқыр еткен бос шишалар тәрізді. Мен оның қазір жөп-жөндем боп тұрған кейпінің өзінен жиіркенем де, қарамауға тырыстым. Ол бірақ мені байқап қалыпты.

– Әй, бала, тоқтай тұр! Мұнда кел! – деді. Автобустың есігінен басын қылтитып, қолын бұлғады.

Әжептәуір жер ұзап кеткенмін, артыма бір бұрылып қарадым да, тарта бердім. Ол екінші қайтара шақырған жоқ. Не айтқысы келді екен? Кешірім сұрағысы, ақталғысы келді ме көршілік парызын өтей алмағаны үшін! Тіпті көрші емес, қысылғанда, сын сағатта адамға жәрдем ету – жүрегінде адамға деген аяушылықтың жұқанадай да болса сезімі бар кез-келген жанның парызы ғой! Мені тоқтатып, мені шақырып алып, не айтқысы келеді оның? Бір жерден оқығаным бар, сірә, «Пионер» журналынан ғой деймін, сенбернар деп аталатын иттердің бірден-бір қасиеті – жүруге дәрмені жетпей, қысылшанда қалған адамдарды құтқару қызметін атқара алуы екен. Егер атамның жанында тап сол күні сенбернар ит болғанда ғой, мүмкін... Мүмкін тірі қалған болар еді-ау.

Еңіске шыға беріп, төмен қарадым. Қорапша автобус әлі тұр. «Тұра бер, автобус. Күте тұрсын, тоса тұрсын, бәлем. Ал, қайтарда бар пәрменінді салып қатты жүр, әлгінің сақырлаған бос шишаларының күл-паршасы шықсын...».

Шіркін, алма мен өрік ағаштарының гүлдеген шағы қандай әдемі. Шырын иістің жұпары тараған ауаның кәусар тәттілігіне тоймайсың. Көктемгі шақтағы бақтың осы бір тынысынан кереметтей тазалық пен жарқындықтың нұрлы лебі еседі. Көктемгі бақ, егер бейнелеп айтсам, өмір пәктігінің символы. Адамдардың

бойларына кішкене де болса пәктік ұялатар шақ – өрік пен алма гүлдеген мамыржай көктем. Күнделік жазуды қайтадан қолға алсам, пәлсапалыққа меңзейтін осы ойымды міндетті түрде жазып қоюым керек! Ал қазір мен, міне, көзіме де, көңіліме де ыстық қақпаның алдына келіп қалдым. Ар жағында атамның көзін көрген мекен-жайымыз бен бағымыз бар.

Алдымен көзіме түскені, көлеңке-күркенің сыртын түп-тұтас шырмауық басып кетіпті. Атам өткен жолы жіп керіп жатқан еді ғой бұған.

Мәссаған, үйдің есігі кілттенбей қалыпты. Сол күйі ашық тұр. Кіре беріс табалдырығының үстінде бір көк ала мысық жайбарақат пырылдап керіліп жатыр. Ұйқысы тәтті. Қайдан пайда болған? Иесіз тұрған үй екенін біліп алған ғой қуың. Жә, жата тұрсын.

Ауланың іші, бақтың түкпіріне кететін жалғыз аяқ жолдың үсті жалбырап өсіп кеткен арам шөптен көрінбейді! Атамның шаруақор ыждағаттылығы жетпей тұрғаны бірден байқалады. Үй төңірегі біртүрлі көңілсіз, жүдеу де жабырқау тартып тұр.

Көлеңке-күркенің ішінде атамның күрегі, тырмасы, қол арасы жатыр...

Омарта жаққа баруға дауаламадым. Өйткені, аралар қазір шырын жинау кезінде өте ызақор, қызғаншақ келеді. Үйірімен гуілдеп тап берсе, пәлеге қалғаның.

Үйге беттедім. Ұйқышыл мысық аула ішінде әлдекімнің жүргенін білді ме екен, оянып, «беті-қолын жуып» отыр. Менен сескенетін түрі жоқ. «Пыр!» – деп едім, «мияу» ете түсті. Тағылана бастаған мысық болса, зытып кетер еді, сірә, бұл байғұс иесі осы жаққа адастырып тастап кеткен, жалғыздыққа көндікпеген мысық болуы керек.

– Менде ештеңе жоқ қой саған беретін, – деймін. Мысық тағы мияулайды.

Өзі момақан мысық екен. Арқасынан сипап едім, көздерін жұмып, пырылдай бастады. Жұмсақ алақанды жақсы көруін қара өзінің!..

– Пырылдағыш пырылбегім-ай! Кімнің мысығысың, кім сенен безініп жүрген, пырылбегім-ай, момақаным-ай!

Тағы мияулайды, құдды бір менімен сөйлесіп отырғандай.

– Таптым, сенің атың Пырылбек болады. Келісесің бе? Мияуламайсың, келіспеймін дегенің бе бұл? Онда ше жәй ғана Момақан-ақ бола ғой! Ә, бұған келіседі екенсің ғой! Жарайды, онда, қолды әкел, дос боламыз. Менің атым – Әбіл!

Қақпаны біреу ашқандай болды. Әкем. Қасында Нүкен ағай бар.

– Әбіл!.. Сен мұнда неғып жүрсің? Сабаққа бармағанбысың?..

Кез келген ата-анаға тән тергегіштік дағдысынан әкем неге жаңылсын.

Сабаққа барғанымды, одан шыққасын осында келгенімді айттым. Не үшін келгенімді айтуды да ұмытқан жоқпын, «дачаның иесі ретінде жағдайын көруге тиістімін»,– дедім.

– Молодец, жарайсың, Әбіл! Нағыз шаруакор ғой өзі! – деп Нүкен ағай мені қолпаштап қойды.

Әкем неге екенін қайдам, үндеген жоқ. Өздерінің түрлері жұмыс істеуге немесе демалуға келген адамға ұксамайды. Үстерінде сықиған қызметке киетін киімдері.

– Жүр, әуелі үйді көрсетейін саған, – деп әкем алдыға түсіп бастай жөнелді.

Үйге кірдік.

– Мынау – дәлізі. Шағындау. Бөлмеге төрт адам еркін сияды. Сен екеуіңе тар бола қоймас. Туу, шаң басып кетіпті ғой әбден. Өрмекшінің торынан, онысы-мұнысынан, бәрін тазалап аласың.

Әкемнің мына сөзінің түрінен саябақтың иелігі, сірә, Нүкен ағайға өткелі тұрғанын аңғардым.

– Ал, Әбіл, біздерге қонақ болып тұрады. Жәке, солай емес пе? – деп, Нүкен ағай мені иығымнан қапсырып, өзіне қарай тартып қояды.

Онша көңілденіп тұрмағанымды білдіріп, одан дереу тартынып, шегініп кеттім.

– Тек Әбілді ғана шақырсаң, әрине, одан басқа кім қонақ болады дейсің? – дейді әкем күлімсіреген жүзбен Нүкен ағайға қарап.

– Бұл біздің дача ғой, оған мен қалай қонақ боламын! – дедім. Бұл әкемнің кең пейілділігіне өзімше наразылығымды білдіруім еді.

Әкеме менің сөзім ұнамай қалды. Нүкен ағайдың да әшейінде даяр тұратын жуып-шаймалық сөздерінің бірі есіне түспей қалды.

– Дачаны біздікі емес деп тұрған кім бар саған?! Нүкен ағаң мен тәтең күзде пәтер алады, ал оған дейін осында тұрады. Қарай гөр, меншікшілін өзінің. Осылардың жаман қылығы, жаман қасиеті – тәрбие беріп жүрген мына біздерге тиеді. Жаман қасиетті үйреткен біз болып шығамыз. Мұғалім деген халықтың көзқарасы бұл. Біз кінәлі емеспіз, ал оларша – мектеп кінәлі емес, дұрыс-ақ дейік. Сонда кім кінәлі, Нүкен, айтшы, шырағым?

Нүкен ағай иығын көтеріп, сәл ойлана түсіп, дағдарған адамға ұксаған болды да:

– Педагогика жалпы, ата-анаға да, мұғалімге де ортақ ғылым ғой, меніңше, – дейді. – Олай-бұлай деп айту қиын. Кінәлі екі жақ та болуы мүмкін?

– Мен бұған үзілді-кесілді қосылмаймын! Ата-ананың педагог болуы шарт емес. Баласы, ұрпағы бар адамдардың барлығы педагог болып кетсе, мұғалімнен аяқ алып жүре алмай қаламыз ғой. Қой, Нүкен мұның дұрыс емес!

Әкемнің түсінігі – шыны ма, әлде әзілі ме, қалай болғанда да сұмдық күлкілі көрініп кетті. Шыдай алмадым. Мырс ете қалдым.

– Әне, күледі! Не дейсің бұларға?! Бізді өсірген адамдар ғой, педагог деген сөзді білмек түгіл, әліпті, қараны танымаған. Ал, солардың ұрпағы – қандай, қазіргілер – қандай?! Өзің айтшы, дұрыс па осыным?!

«Меншікшіл» деп танылған менің көзқарасым әкеме біраз әңгіменің сылтауы болып тынды. Сөздің соңы атама ауысты. Ол кісінің ыждағаттылығы, шаруақорлығы, кеңпейілдігі, адамшылығы, қамқор жүрегі – барлық жақсы қасиеттері еске түсірілді. Тіпті, ол кісі көз жұмғалы ең сүйікті немересі менің – яғни Әбілдің де күрт өзгеріп кеткені сөз болды. Әкем манағыдай емес, маған біртүрлі мүсіркей қарап, көздерінен аяныш сезімін ұшқындатты. Нүкен ағай да манағы сөзім үшін өкпелемегенін білдіріп, арқамнан қағып қойды.

Әкемнің бәрібір дачаға қарамайтыны анық еді. Сол себепті бір есептен де Нүкен ағай мен оның қасында жүрген әдемі тәтейдің осында тұра тұрғаны да дұрыс болар. Қасында жүрген дейтінім, олар әлі үйленбеген. Пәтер алғаннан кейін үйленеді екен. Үйлену ешқайда қашпайды, ең бастысы пәтер мәселесі екен, Нүкен ағайдың айтуынша.

Мынау жағдайдың маған таң көрінгені сонша, апам кешке үйге келген соң: «Сіздер де пәтер алғанша үйленген жоқсыздар ма?»-деп сұрадым. Ол әлде өз ойымен болып аңғармады ма, әлде менен мұндай сұрақ күтпеді ме, сауалымды қайталатты да, күліп жіберді.

– Ол кез – біздің пәтер деген не, баспана деген не, тіпті ойға да алмаған кезіміз. Жатақханада, студенттердің арасында жүріп, семья құрғанбыз. Онда сендер жоқсындар. Сондықтан ба, шын мәніндегі семья, үй деген ұғымды

сезінбейтінбіз. Кейін, міне... бәрі де өз кезегімен келіп, қатарға қосылып кеткенбіз. Сен оны неге сұрадың, аңғалым? – деді апам тәттілеу ғана күрсініп.

Мен Нүкен ағай туралы айттым.

Апам қолындағы сәбізін үгіткішке тез-тез жанып, ұсақтай берді. Сәбізден кішкентай тұқыл қалғанша маған үндеген жоқ, сірә, ойланып қалды ма екен?!..

Мен бұны айтуын айтсам да ыңғайсызданып тұрдым. «Маған керегі қанша еді мұның?» деймін ішімнен. Апам да менің осы ойымды оқып алған сияқты тура.

– Бұндай мәселені ойлану саған ертерек. Өсесің, жігіт боларсың, сонда нені қалай істеу керектігін өмірдің өзі үйретеді. Ал, өмірден дұрыс үйрену үшін санаң керек. Әкеннен сұрашы, салатқа майонез құйғанды жақсы көреді ме екен, әлде қаймақ қосайын ба?

Әкемнің құлағы түрік отырса керек, залдан айқай салды:

– Қаймақ сал, майонез дегенінді құрт!

Ас атаулысының ішінен оның майонезді адам айтқысыз жек көретінін апам түгіл мен білемін. Біле тұра неге сұрады екен? Ә, түсіндім, апам менімен ересектерше әңгімелескісі келмейді. Яғни, ас үйден кеткенімді қалайды. Солай-ақ болсын, кеттім.

Гүл телевизор тұрған бөлмеде, диванның үстінде кітап оқып отыр екен. Кітаптан басын алмаған күйі маған:

– Саған әлгі кім еді... Лаура ма еді, сендердің кластарындағы сол келген, – деді.

– Неге келіпті, не дейді?

– Ештеңе демеді, сені сұрады да, ананы тастап кетті, – деп, иегін көтеріп, үстел жақты нұсқай салды.

Күнделік! Қасында дәптердің бір парағы жатыр. «Әбіл! Неге кетіп қалғансың? Сені іздеді. Мен бәрін айтып бердім. Қызылізшілер тобын ұйымдастыратын

болдық. Күнделік бойынша іздеу жұмысын жүргіземіз. Биыл емес, келесі оқу жылында. Ал, күнделік әзірше өзінде болады деп ұйғарды класс. Айғат сұраған, берген жоқпыз. Сен келе аласың ба біздің үйге?! Қуат та келеді. Мүмкін басқаша бірдеме ойластырамыз. Лаура».

Қазір енді кеш түсіп кетті.

Басқаша не ойластырамыз?..

Біздің балаларды шамалы нәрсемен қызықтыра қою қиын. Жинала қалса, әлігіндей бір қаулысымақ, ұйғарым дегендей, сөз жүзіндегі бірдемені қабылдай салу – қашандағы дағдылары. Жиын болса, міндетті түрде солай болады. Ал, одан соң бәрі де ұмытылып кетеді. Ешкімнің ештемемен ісі болмайды. Барлық мәселе сол сөз жүзінде шешім қабылдаумен тынады да қалады. «Ерлік данқы» операциясын жариялаймыз, бір замандардағы кластастарымыздың есімін анықтаймыз деп даурыққанбыз о баста. Артынша жұрттың есінен тарс шығып кетті бәрі де. Егер күнделік табылмағанда, сондай операция жариялағанымызды тап-таза ұмытып қалар ма едік?!

Басқаша не ойластыра қоямыз? Әрине ештеңе де.

Гүл менің қасыма келді.

– Әбіл, а, Әбіл, мен оқып шығайын ба, бере тұрасын ба? – деді. Үнінде аздаған жалыну да, аз ғана жасқану да бар.

– Мынаны ма? – деп, күнделікті көрсетемін.

– Ия, соны. Мен өте, өте мұқият ұстаймын. Жыртып алмаймын. Ешкімге көрсетпеймін. Ешкімге айтпаймын. Сен құсап өзім оңашада оқып шығамын. Жарай ма, бере тұрасың ғой, а?

Күнделікті кимай тұр деп ойласа керек. Алдын ала дайындап алған сөздерін түп-түгел ақтарып салды.

– Ала ғой, мә. Оқып біткесін ана жақтағы суырмаға салып қой! Немесе өзіме бере саларсың.

Күнделікті оп-оңай, ешбір қиналыссыз, күйзеліссіз қолына ұстата салғаным сенбеген адамдай Гүл маған таңырқай қарады. Тіпті, ұсынып тұрған күнделікке қолын бірден созбай тұрып қалды.

– Мә, алсаңшы енді! – дедім.

* * *

Лаура, Қуат, мен – үшеуіміздің ойлап-ойлап тапқанамыз, әрі сөз байласқан уәдеміз: жаз бойы пионер лагеріне бармай, Молдабаевтың күнделігіне байланысты іздеу, анықтау жұмыстарын өздеріміз жүргізу болды. Күзде оқуға келгенде кластың қызылзшысымақтарына оларсыз-ақ қолымыздан іс келетінін бір-ақ дәлелдейміз.

Сөз жүзінде оп-оңай-ақ, ал осындай жауапты да маңызды жұмысты неден бастаймыз?

Мен Дәрмен атайға бару керек дедім, Егер күнделікте жазылған адам сол кісі болса, онда Молдабаевтың тағдыры туралы мүмкін бірдеңелерді біліп қалармыз. Өйткені, ол кісі хат жазысып тұрған. Оның үстіне, егер қаза тапса, қара қағаз оның тәрбиеленген жері – балалар үйіне келеді емес пе?! Әлде ата-анасы, семьясы жоқтарға ондай қағаз соғыс кезінде жазылмаған ба екен? Бұл ойымды Қуат мақұлдады. Лаура үндемеді. Дәрмен атайдың нақ сол күнделікте жазылған адам екені де сенімді емес сияқты. Жалпы, Лаура бәріне де сенімсіздеу қарайтын тәрізді көрінеді маған. Бірақ, онда неге Айғатбек, Бануларға қосылмайды. Күнделікті ешкімге көрсетпей тұрып, алдымен өзіне оқытқаным үшін ғана мені қолдамауды ыңғайсыз көріп жүр ме екен?!

– Лаура, сен біздің бұл ойымызды қолдамайсың ба?– дедім, Қуат екеуімізге алма-кезек қарап үнсіз отырған оған.

– Білмеймін, мүмкін дұрыс та шығар. Менімше, алдымен әскери комиссариатқа баруымыз керек сияқты. Солар арқылы анықтауға болады дейді ғой. Олар Москвадағы орталық әскери архивтен қарап, анықтама қағаз береді. Егер тірі болса, оны да айтады. Қандай ордендермен, медальдармен марапатталғанына шейін анықтап беретін көрінеді.

– Қойшы-ей! Мынауың әрине керемет нәрсе! Сен бұны... өзің кімнен біліп алғансың, қызылізшілердің болашақтағы әрекеттерінің жоспарынан көргенсің ғой, сірә?

– Мен отряд бастығы болсам да, әзірге қызылізшілердің жұмысында шаруам жоқ. Олардың жоспар жасап, қарық қылатындарына да сенбеймін. Егер қажет болса, Қуат, айтып беруге болады кімнен білгенімді.

– Кімнен?..

– Әкемнен. Ол кісіге айтып бергенмін барлық жайтты. Иә, иә, айтып бердім. Ол кісі сұраған жоқ, әрине, өзім айттым. Әкемнен ақылдасқанның несі айып екен?! Қызықсың ғой, Қуат, өзің. Сен немене, сонда кластағы болып жататын өте маңызды оқиғаны, жаңалықтарды үйіңе айтпай, өзіңмен-өзің тымырайып жүресің бе? Онда сен барып тұрған өзімшілсің!

Қуат пен Лаура аяқ астынан қызарақтасып қалды. Қуаттікі дұрыс емес. Айтысудың қажеті қанша?!

Іштей Лаураға жақтасқанмен менің де өз басым Қуатқа ұқсайтын болып шықтым. Мәселен, күнделік жайлы әкем де, апам да әлі дұрыс ештеңе білмейді. Олар сабақты қалай үлгеріп жүргенімді ғана ұмытпай сұрауды біледі. Сұрап қана қоймайды, баға қойылатын күнделігімді тексереді. Әкем мен апам үшін қазіргі менің ең басты шаруам – сабақ үлгерімімнің жақсы болуы. Сабақты жақсы үлгерген бала, олардың ойынша барлық жағынан

да – тәртібі де, қоғамдық пайдалы іспен шұғылдануы да – бәрі, бәрі де жақсы. Әкемнің пайымдауынша, әсіресе оқуы нашарлар қай жағынан да ақсайды екен.

Бұл түсініктерін, бұл пайымдауларын өз басым біржақтылық деп есептеймін. Үлгерімі жақсылардың арасында да небір сүйкімсіздердің болатынын олар қалайша білмейді екен. Мақтаншақтық, менменшілдік, жағымпаздық, жолдастыққа нашарлар білімге ерекше құштар болып жүргендердің арасында да жоқ емес. Мұндай мысалды алысқа бармай-ақ, біздің кластың ішінен де табуға болар еді. Жә, бұның бәрі үшеуіміздің қазіргі әңгімелерімізден азырақ ауытқу.

Сонымен, мен де Қуаттың сыңары болып шықтым. Әкеммен немесе апаммен күнделік турасында менің де ақылдасуыма болатын еді ғой. Дегенмен, әлі де есте болсын бұл жайт деп, ойыма түйіп қойдым.

– Лаураныкі дұрыс. Жұмысты әскери комиссариаттан бастаймыз!

Қуат:

– Біздерді олар тындай қояды деймісің? Әншейін бұлардың ермектері деп қарайды, – деп шыға келді. Бұл – Лаураға деген өзінің наразылығын білдіргендегісі.

– Неге олай дейсің, Қуат? Олардың мұндай шаруаны ермек деп қарайтынын білетін адамша сөйлейсің ғой өзің.

Қуаттың кіржиген түріне Лаура суық қабақпен қарап қойды.

– Егер жүрексінетін болсаң, әскери комиссариатқа сен бармай-ақ қой, Қуат!

Лаураның бұнысының артында Әділ екеуіміз барамыз деген сөз тұр.

– Неге мен бармайды екем? Барамын, – деп қызарақтады Қуат.

– Барсаң, олай деп өзіңе-өзің сенімсіздік көрсетуін дұрыс емес. Қуат даудың соңында осылайша «мат» алуымен тынып, тым-тырыс бола қалды.

– Жарайды, ұрыспаңдар. Одақтастарға бұл – жарапайтын қылық. Әуелі бір келісімге келейікші. Сөйтіп, енді неден бастаймыз?

– Әскери комиссариаттан деп тұр ғой, – деп, Қуат иегін көтеріп Лаураға қарады.

– Балалар, маған мынандай ой келді қазір. Осыны мен қолға алайын. Әкем көмектеседі. Қайтсе де көмектеседі, қорықпаңдар. Бәріміз шұбап жүрсек, шындығында да дәнеме іс бітпеуі мүмкін. Солай ғой, Қуат, Әбіл?!

– Ал біздер ше, біздер не істейміз сонда? – деймін Лаураға.

– Сендер ме? Сендер Дәрмен атаймен сөйлесесіңдер, Лиза деген кім, ол кісі осында бар ма, жоқ па, соны анықтаңдар. Қуат – маған, мен – оған қарадым.

– Несі бар, сөйтсек, сөйтіп көрейік, – деді Қуат. «Сен қалай қарайсың» дегендей, ол менен жауап күтеді.

– Дұрыс болар, – дедім, бірден бұл идеяны қолдай кетуге асықпай. – Бірақ, күнделік менде ғой.

– Бола берсін сенде, Әділ! Оның қажеті қанша?! Қай жерде соғысқанын жазған ғой онда?! – деді Лаура.

– Ахтырка қаласында күнделікті жазуды бастағаны, сосын Днепр үшін ұрысқа қатысқаны-ақ белгілі. Ал, одан басқасы белгісіз ғой?! – дедім мен.

– Ең бастысы Молдабаев деген фамилиясын және атын білеміз ғой! – деді Лаура.

– Ал, егер Молдабаев болмай шықса, қайтесің? – деймін Қуатқа.

– Неге Молдабаев болмай шығады дейсің?

Қуат пен Лаураның даусы жарыса шықты.

– Сендер күнделікті оқыған кездерінде көңіл аударған жоқсындар ма, ондағы фамилияның да, атының да кейбір әріптері жоқ еді ғой. Міне, былай жазылған, – деп, саусағыммен жерге сызып көрсетемін. – «Мол... ае... Тұр...». Осындағы жоқ әріптерді өзімше орындарына қойып, сондай фамилия болуы әбден мүмкін ғой деп жобалағанмын.

– Ал, Дәрмен атай ше? – дейді Қуат дәп бір күнделікте жазылған сол кісі екеніне көзі жетіп тұрған адамдай.

– Ал, Алматы ше? Алматы туралы жазылған ғой. Сағынғанына шейін жазылған, – деп қостап қойды Лаура.

– Білмеймін. Шынымды айтсам, менің де көзім әлі толық жеткен жоқ бұл күнделіктің иесі Молдабаев екеніне? – дедім мен.

– Мәссаған, енді былай шықтың ба сен де! Біз, бәріміз Айғатбекпен дауласып жүрсек...

Қуат алақанын жайып, маған қарап аңтарыла сөйлейді.

– Айтпақшы, ол кісінің фамилиясын атаң білмеді ме екен? – деп сұрады Лаура.

– Ұмытып қалыпты. Сұрағанмын. Және ол атамның командирі емес, басқа взводтікі болған.

– Сосын, Әбіл, сен кіші лейтенантқа орайтын темекі берген менің атам шығар деп айтып едің ғой? – деп, Қуат бәсең ғана, көңілсіздеу сұрады менен.

– Сұрап үлгермедім... Сол күні сұраймын дегенмін...

Лаура мен Қуат тым-тырыс бола қалды. Аяулы атамның қайғысынан әлі арылып үлгермеген менің көңілімнің осы мезеттегі жабарқау өзгерісін іштей ғана сезінген олар біртүрлі ыңғайсызданып қалды.

Аздан соң қолайсыз үнсіздікті өзім бұздым.

– Күнделікті, Лаура, саған бере тұрамыз. Мүмкін әскери комиссариатқа көрсетуге тура келер.

– Жарайды, күнделік онда менде бола тұрсын, – деді Лаура.

– Тоқтай тұр! – деді Қуат, – біздер әуелі Дәрмен атайға барайық та. Егер күнделікте жазылған сол кісі болып шықса, онда оның, күнделік иесінің аты-жөні онсыз да анықталмай ма! Әскери комиссариат арқылы іздеу қажет болмас содан соң...

– Дұрыс екен бұл! Сөйтеміз әуелі. Күнделікті кейін берерміз саған.

Қуаттың басына сап ете қалған бұл дұрыс ойды Лаура да мақұлдады.

* * *

Дәрмен атай ауырып қалыпты. Үш күн қатарынан вахтерлік кезекте Анна Васильевна тәтей тұрды. Үш күн бойы күттік атайды. Бүгін оқудың аяқталатын күні. Ол кісінің қайда тұратынын кім білуі мүмкін? Қуаттың осындайда басы істегіш-ақ. «Директордың хатшы қызы біледі», – дейді ол.

– Мекенжайды сұрау үшін сенімді бір сылтау керек болар. Әйтпесе, кез келгенге хатшы қыз тұратын мекенжайды айта да бермес, – дедім мен.

Қуат:

– Сылтауды табамыз! – деді.

Екеулеп сылтау ойладық.

– Кластың атынан атайдың көңілін сұрау бізге тапсырылып еді дейміз.

Бұл Қуаттың әп дегеннен ойлап тапқаны.

Мен:

– Өтірік соққанымыз қалай болады? – дедім.

– Неге өтірік? Шын-ақ сұраймыз көңілін. Бара салып: «Атай, сіз Пәленшиев дегенді білесіз бе?» – деп, тақылдай жөнелмейміз ғой.

– Атайдың көңілін сұраймыз дегенді сен сылтау ретінде ойлап тауып тұрсың ғой. Сондықтан да бұнымыз

қайткенде де шынайы болып шықпайды. Орайын тапса, бәрі де шынайы болып шыға келмей ме?! Сені ашықауыз деп ешқашан да ойламайтынмын, оллаһи!

– Ал мен сені ашықауыз, өлең құрастырудан басқа дыммен ісі жоқ, момын санайтынмын, Жыпылық!

Одақ болғалы Қуат өзінің «Жыпылық» деген есімін менен естімейтін. Құлағының ұшы өрттей алаулап, қызарақтап қалды.

– Өкпелемей-ақ қой, мен әшейін, – деймін, лезде жуып-шаймақ болып.

– Мә, «бесінді» әкел! Бірақ, сен де ашықауыз дегеніңді қайтып ал.

Көздері жыпылық қағып, Қуат заматта күлімсірей қалды.

Сабәк бітті. Класс жетекшіміз Қаным Нұрмағамбетовна апай сегізінші класқа көшу үшін емтихан тапсыратындардың тізімін оқып шықты. Қуат екеуіміз олардың арасында жоқпыз. Лаура екібастан үздігіміз ғой. Оның емтихан тапсырмайтыны о бастан-ақ «мандайына жазылып қойған».

– Тынышталындар, кәне! Енді былай болсын, балалар, ертең жиналып емтихан тапсыратынымыз бар, тапсырмайтынымыз бар, бәріміз киноға барсақ деген ұсыныс болып тұр! – деді Қаным Нұрмағамбетовна, класқа жайдары жүзбен күлімдей қарап.

– Барамыз! Барамыз! Ура!

– Дабырламаңдар! Тыныш! Тыныш! Онда, Көшенов, балалардың әрқайсысынан отыз тиыннан ақша жинап алуды саған тапсырамын. Ертең таңертең сағат 11-де осында кездесеміз.

Айғатбек Көшеновтың белсеңді бола бастағанының алды осы деп білеміз. Ертең ол бізді киноға бастап апаратын болды. Өткендегі айтқан сөздері үшін жек көріп

кеткенмін. Одан расында ондай мінез күтпегенмін. Соңымнан жүріп аңдығанына, әсіресе қатты ызаландым. Сондағы телефонмен сөйлескелі бері ол да маған сыртын бере бастаған.

Қуат екеуіміз класс есігінің алдында тұрып, Лаураны тостық. Ол Көшеновке отыз тиындарын өткізіп жатқандардың арасында қалды ма, әйтеуір, әлденеге кідіріп жатты.

– Оны несіне тосамыз. Кеттік, мекенжайын сұрап алып, тартып кетпейміз бе? Ертең кездесеміз, сонда айтамыз ісіміздің мән-жайын, – деді Қуат.

– Мен ертең келмеймін. Көшеновсыз-ақ, басқа уақытта киноға баруға болатын шығар!..

Қуат менің сөзіме оншалықты пайым беріп жатпады. «Жүр, жүрлей» берді. Лаураның кластан шыға алмай қалғанына менің жыным келіп кетті.

– Кетсек, кеттік, жүр! – дедім Қуатқа.

Қуаттың сылтауынсыз-ақ хатшы қыз сейфтен бір папканы суырып алды да, ұзыннан-ұзақ тізімнің бір тұсынан Дәрмен атайдың фамилиясын тауып алып, тұратын мекенжайын айтып берді. Бұл не үшін керек дегенді ол я сұрағысы келмеді, я есіне де келмеген болар. Мен ойлап келген сылтауымызды Қуаттың айтпағанына қуандым.

* * *

Дәрмен атайдың ауырып жатқанын естігенімде, мені әлдеқалай үрей билеп ала жөнелген. Шынымен-ақ бұл жолы да тағы үлгермей қаламыз ба деп ойладым. Қазір, міне, асығып келе жатқан себебіміз сол. Қуат мұны айтпағанымен, іштей сезінетін, білетін сияқты. Үлгермей қалу – орны толмас өкініш болар еді.

Автобустан түсіп, трамвайға отырдық, содан соң бір аялдама жер жаяу жүріп барып, тағы автобус күттік.

Сөйтіп жүріп, шеткі көшелердің біріндегі Дәрмен атайдың үйіне де жеттік-ау. Қорқынышымыз, қаупіміз бекер-ақ болыпты. Атай үйінде жатып сауыға бастаған кезінде келіппіз. Жолымыз болды деп қуанып едік, өкінішке орай бұнымыз ертелеу екен. Дәрмен атай, біз ойлағандай тылда, Алматыда жүрмепті, соғысқа қатысыпты. Соғыстың алғашқы күндерінен бастап ең соңғы сәтіне дейін фашистермен соғысқан адам боп шықты.

– Рақмет, балаларым, сол белгісіз сарбаздың атынан рақмет сендерге. Соғыстың не екенін сендер кинодан, кітаптан оқып білсеңдер де, ерлікті, ел шетіне келген жауға кеудесін тосқан әкелерің мен аталарыңның даңқын, өмірбаянын қастерлеп еске аламыз дегендеріне рақмет! Анда-санда баяғы контузияның салдарынан жатып қалатын дағдымыз бар сондай. Келген жайларыңды біліп, сауыққанның үстіне сауығып кеттім. Қоңыраушы аталарың бір көтеріліп қалды.

Ойлағанымыздың дәл келмегеніне өкінсек те, Дәрмен атайдың жүрегінен шыққан алғысы еңсемізді биіктетіп, көңілімізді зорайтып жіберді. Осыншама әуреленіп жүрген ісіміздің мәні қандай зор еді! Бұған, сірә, біздер Дәрмен атайдың көзімен қарай алмай да, кереметтей үлкен нәрсе екенін шын мәнісінде сезіне де алмаған екенбіз-ау деп ойладым осы сәт.

Дәрмен атаймен кездесу біздің бұл әрекетімізге бетбұрыс жасағаны анық еді.

* * *

Үйде мені көңілсіз оқиға күтіп тұрғанын білген жоқпын. Әкем кешкі шай үстінде апама мақтанышты үнмен:

– Біздің Әбіл мен Гүлге Ыстықкөл жағасындағы пионер лагерінен орын алатын болдым, – деді. – Күнге

күйіп, суға түсіп, шымырланып келсін. Өздері тым бозаң, түрлерін көрмеймісің?!

Гүлге бұл қуаныш. Алақандарын шапалақтап, орнынан атып тұрды.

– Қашаннан бастап? – деп сұрады апам.

– Келесі аптаның басынан. Өзім апарып салармын, сірә. Ұйымдастырып жібереміз, машина бөлеміз дегенді айтып жатыр профкомдағылар. Тағы да, қайтті екен, аман-есен жетті ме екен, қалай орналасты екен деп уайым жеп отырамыз ба, сол?! Ау, сен неге томсыраясың, тіпті жылағысы келіп отырған адам сияқты ғой өзі? – деді әкем, енді маған қарай жүзін бұрып. – Қуанады ма десем. Кез келгеннің қолына тиіп жатқан жоқ бұл орын. Соны білмейді ғой бұлар.

– Иә, папа, солай! Осы Әбіл қызық осы, кез келгеннің қолына тимейтінін қалай білмейді, – дейді Гүл, осы араға сынапша қыстырыла кетіп.

– Гүл!..

Апам оған қабағын шытады. Сөзге араласпа, саған қалған ештеме жоқ, тәк отыр деген белгі бұл.

– Менің барғым келмейді лагерге. Каникулда біздер... біздер болғанда Қуат, сосын... Қуанбаева деген отряд кеңесінің бастығы үшеуіміз...

Әкем әдеттегі сабырсыздығына басады.

– Үшеуіңізді мектепке алып қалып отыр ма? Жұрттан бөліп? – дейді ол ызалы мысқылмен.

– Жарас-ау, не болған саған. Баланың сөзін де тыңдай білу керек емес пе?! – деп, сөзге араласады апам. – Осы балаға алабөтен біртүрлі қарайсың, туған әкесі емес сияқтысың.

Әкемнің тас-талқаны шығуы үшін осы сөздің өзі-ақ артылып жетіп жатыр еді. Бұл жолы бірақ қолын әшейін, бей-жай ғана сілтей салды.

– Қойшы осы, жарқыным. Бұларды есіртетін осы жөнсіз қорғаштауың сенің. Әлден-ақ, отырысы мынау сазарып, ертең көресіңді өзіңе көрсетер, сонда білерсің. Бармаса, маған десе жүрсін осында ала жаздай көшенің жүлігі болып...

Әкем газетін алып, креслоға жайғасуға кетті.

Апам біразырақ үндемей отырды да, менен мән-жайды сұрады. Айтып бердім.

– Балам-ау, оған уақыт жетеді ғой. Мектепте әлі үш жыл оқисың. Жыл бойына оқудан миыңның азғаны аз болып па, әкеңнің ойлағаны сендердің қамың...

– Мен не деппін? Бармаймын дегенім, әлгіндей уәдеміз болғасын. Уәдеде тұрмасам, онда мен туралы не ойлайды. Сөзде тұрмау – опасыздық қой, апа.

– Кім білген, солай болса, солай-ақ шығар. Бірақ, әкене дұрыстап түсіндірсең болмайтын ба еді, балам-ау. Жарайды, қабағың салбырамасын. Өзім айтам, түсінеді ғой әкең. Баласының сөзінде тұрмайтын жаман адам болғанын кім қалайды дейсің?

Ыстықкөлге баруды мен де жек көреді дейсің бе? Алақайлап-ақ кетер едім-ау. Әрі-беріден соң Қуатқа да қарамас едім, Лаура бар ғой... Менің сөзге тұрмауым, өзім бастаған істі тастай салып, қашып кетуім – дәйексіздік, тұрақсыздық, осалдық, тағы немене еді, әйтеуір, осы сияқты кері қасиеттерге лайықты екендігімді ғана дәлелдер еді. Бармаймын, басқаша шешімнің болуы мүмкін емес!

Апам әлгі жайт турасында әңгімелескен болуы керек, әкем маған:

– Әбіл, кейін бар ғой, анау-мынау деп қиқаңдап жүрме маған! Өткізіп жіберем орныңды. Бірақ, өзіңнің бармағаныңмен қоймай, жұрттың балаларын лагерьге

жібермеуге азғырғаның, менімше, дұрыс емес! – деді сабырлы ғана үнмен.

– Азғыру емес, уәдеміз ғой! – деймін мен.

– Уәдеде тұруға үйренгенің жаман болмас бір есептен. Бірақ, ертеңгі күні өмірден басқаша сабақ ала бастағаныңда да осы үйренгеніңнен жаңылып кетпесен болды ғой!..

Әкемнің сөзіне, шынымды айтсам, толық түсінбедім. Басқаша сабағы несі, жаңылу-жаңылмауы несі?..

* * *

Лаура, дегенмен де, күнделік иесінің тағдырын анықтау жұмысын әскери комиссариаттан іздейміз дегенінен қайтпады. Оған күнделікті әкеп бердім. Екі күннен кейін Лаура әкесінің әскери комиссариатқа барып, орталық әскери архивке іздеу жібергенін маған телефон арқылы хабарлады.

– Енді күтеміз, – деді ол.

– Қанша күтер екенбіз? – деймін мен.

– Мүмкін ұзақ, мүмкін тіпті аз-ақ уақытта хабар келіп қалар, – дейді әкем.

– Егер шынымен ол Молдабаев болып шықса, бір хабарын алатынымыз сөзсіз, – деймін мен.

– Саған Қуат келіп тұра ма? – деп сұрады Лаура.

– Қуатты үш күннен бері көргенім жоқ. Телефон да соқпады.

Қызық екен?!.

– Зытып отырған болар Қуатың?! – дедім мен.

– Қайда?..

– Қайда болушы еді, әлгі өзінің айта беретін Тауөзегіне, атасы мен әжесіне болар.

– Әбіл, мен оны шынында да алдыңғы күні автовокзалдан көрдім. Байқамаған адам сияқты болды. Қасында папасы болуы керек, бір кісі бар. Біздер Нұрбекті, апам екеуін, тәтемнің ауылына шығарып салуға барғанбыз.

– Әбден мүмкін. Байқамағансығаны – зытқаны дей бер оның...

– Сен қазір не істеп отырсың, Лаура?!

– Мен бе, мен әкеме кешкі тамақ дайындап қойып, күтіп отырмын. – Мен телевизордан әбден мезі болдым...

– Қазір Ыстықкөлдің суында балық болып жүрер едім деп армандап отырсың ғой, ә. Ал мен тәтемнің аулында жүрген болар едім... Нұрбек екеуіміздің құлыншағымыз бар онда. Аты – Жұлдыз. Маңдайында жұлдыздай ғана ақ ноқат бар болатын. Өзі сондай сүйкімді құлыншақ. Әбіл, сен құлыншақты жақсы көресің бе?

– Шынымды айтсам, тірі құлыншақты хайуанаттар паркінен ғана көргенмін. Онда да Прежевальский жылқысының құлыны ғой, тым құттай бірдеме... Сен де көрген боларсың?

– Ой, біздің Жұлдыз ондай тым құйттай еме-е-е-с! Бұл кәдуілгі қымызын ішетін үлкен аттың құлыны.

– Менің білуімше, аттың құлыны болмайды! – деймін де, күліп жібермеуге тырысып, аузымды басамын.

Телефон трубкасынан есік қоңырауының «бим-бомы» естіледі. Лаура асығыс:

– Әбіл, әкем келді ғой деймін. Әзірше – привет! Есікті ашуға кеттім, – деді де, телефон трубкасын қоя салды. Қысқа-қысқа зыңыл естіледі.

– Жарайды, привет! – дедім телефонға қарап тұрып. Айна-қатесіз, солай болыпты, Қуат атасы мен әжесінің аулынан бір-ақ шығыпты.

Менің атыма хат жолдап жіберіпті.

«Әбіл! Сәлемет пе! Мені жоғалтып алғандарыңды біліп жатырмын. Әжем ауырып қалыпты. Бәрімізді шақыртыпты. Жағдай солай болды, дұрыс түсінулеріңді сұраймын. Әкем мен апам мені осында тастап кетті. Біразырақ, бола тұрармын, сірә. Әжем тәуір болып кеткенше, үй шаруасына қолғабыс жасайтын адам керек қой. Оның үстіне, Әбіл, қалада бәрібір бостан-бос жүремін ғой. Саған мынадай ұсыныс айтқым келеді. Тауөзекке келіп қайтсайшы. Бір аптаға сұран үй ішіңнен. Мұнда – тамаша. Өзен бар – Тауөзек. Рас, суы салқындау, бірақ ештеңе емес, үйреніп алғасын, түсе бересің. Тауға шығамыз. Табиғаттың нағыз әсем құшағында рақаттанамыз. Жарай ма, кел, тым болмаса сенбі, жексенбі күні әкеңмен бірге кел, өзіңді жібермесе. Ал, Лаура бастығымызға бізден сәлем айтарсың және жағдайды дұрыс түсіндіресің оған.

Сәлеммен Қуат. Тауөзек».

Бос сенделістен жабығып, жалыға бастаған маған Қуаттың хаты қатты әсер етті. Міне, рақатты көріп жатқан азаматың. Әжесінің ауырғаны рас, қиындау екен, оны әбден түсінуге болады. Менің жүрісім әшейін, каникул деген аты ғана. Кинотеатрға бара беруден де жалығады екенсің әрі-беріден соң. Цирк дегенге әбден тойдым. Бірінен-бірі аумайтын сол баяғы акробаттар, клоундар... Саябағымыз Нүкен ағайдың иелігіне көшкен, бір-екі рет барып қайтқым келіп, оқталып-оқталып қана қойдым. Атам жоқ болғасын саябаққа баруға көңілім соқпайды.

Өткен жұмада мен, әкем, апам – үшеуіміз атамның басына барып қайттық. Темір шарбақтың ішінде, бір төбешіктің астында атамның жатқанына сенгім келмейді. Әкем мықты ескерткіш орнатамыз, сол төңіректегінің бірінен де кем түспейтін болады дейді. Неге екенін білмеймін, тастан керемет, мықты, берік ескерткіш

орнатқаннан соң, атам ұмытыла бастайтын сияқты көрінеді де тұрады.

Тіршіліктің бір күндерінде ғұмыр кешкен жандардың артында тек оның ескерткіші туралы ғана сөз қалуына қарсымын. «Керемет, мықты, берік, мәрмәр, кем түспейді» деген сөздер сондықтан да менің өн-бойымды суық дірілмен түршіктіргендей болады.

Қаладағы күндерім осылай өтіп жатыр сонымен. Маған қарағанда, Лаураның тірлігінде де артықшылықтар бар. Ол, біріншіден, үйге қарайды, әкесіне тамақ дайындайды. Ал сенбі, демалыс күндері екеуі қала сыртындағы жасанды көлге шомылып, күнге қыздырынып қайтады. Өткен жолы Лаура мені де өздерімен бірге баруға шақырған. Сылтау айтып, бармай қалдым. Өзі болса, бір жөн. Қасында әкесі бар, қалай барарсың.

Әкем қала сыртында қандай-қандай көлшіктердің бар екенін де білмейтін болар әуелі. Барайықшы десең, көп сылтауының бірін айта қояды. Сылтауы жоқ боп қалса: «Сол лай тоғанға батпақтап жатқаннан не мәніс шығады», - дей салады. Ал, апамның қызметі екібастан белгілі – жедел жәрдем. Кейде сенбі, жексенбі күніңе, не түніңе қарамайды. Ол екеуінің осы қаладағы тіршілік қамынан емін-еркін босайтын мезгілі – кезекті демалыстары. Көбіне екеуі бірге демалады. Қырым, Кавказ кетеді. Атам барда үйге, бізге бола уайымдары жоқ, алаңсыз жүре беруші еді. Енді, сірә, кезектесіп демалатын шығар.

Әй, Жыпылығым-ай (Қуатты айтамын), осы хатты жазып отырғанда көздерің жыпылықтап отырды ғой, ә?! «Әбіл маған бір кіжініп қояр» деп те ойлаған боларсың. Кіжініп нем бар, дұрыс істегенсің. Мұнда жүре берсең, шыны керек, ештеме бітірмес ең. Ал, Тауөзекке бару идеясы маған ұнап отыр. Бірақ, ашық ауызым-ау, кон-

верттің сыртына адам құсап қайда тұрып жатқаныңды да жазбағансың, барған күнде сені Тауөзектің қай жықпылынан табамын? Атаңның аты кім, оны да айтпағансың. «Қуаттың атасының үйі қайда?» деп сұраймын ба жұрттан. Сен, өкінішке орай, сондайлық әлі танымал дәрежеге жетпеген адамсың. Жарайды, Жыпылық, достық көңіліңе рақмет! Тау-өзегіңнің қызығын өзің-ақ көре берерсің...

...Ой-қиялымды есіктің қоңырауы үзіп кетті. Орнымнан атып тұрдым. Кресло шайқалып кетті.

– Айғатбек!..

– Сәлем, Әбіл! Күтпедің ғой, білемін. Шығып кетесің бе?..

– Кірсеңші, үйде ешкім жоқ.

Қатқан джинси шалбар киіп алыпты. Алқызыл түсті әдемі футболкасының кеуде тұсында сұңғыла, әдемі аттың басы бейнеленген. Аздап тотыққан сияқты ма, қоңырқай жүзі одан сайын қарая түскен.

Өзіне сонша аңтарыла қарағаным Айғатбекті кәдімгідей абыржытып жіберді. Қолдарын ебедейсіздендіріп, шалбарының қалтасына бір салып, бір алды. Футболкасын сипалап қойды. Шынашағымен мұрнының ұшын түртіп жіберді. Сосын телевизор жаққа иегін көтеріп:

– Қазір «Орбитадан» түндегі фильмді қайталап жатыр ғой, – деді.

– Қандай фильм, көрген жоқпын, – дедім. – Керемет пе?

– Былай, жаман емес, мустангтарды үйретушілер туралы.

– Ә, әлгі жабайы боп кеткен аттарды ма? Бұрын көргенмін.

– Жок, бұл фильм телевизордан бірінші рет көрсетіліп отыр, – дейді Айғатбек айтыса кетуге даяр мінезіне басып.

– Әлде оқыдым ба екен?! – дей салдым, бұл тақырыпқа байланысты сөзді өршіткім келмей.

Айғатбек аздаған үнсіздіктен соң тамағын кенеп алды да:

– Әбіл, ұмытқан жоқсың ба, ана жолы саған ат спорты секциясына жазылғымыз келген деген едім ғой...– деді.

– Айтқансың,– дедім көңілсіздеу, сұлықтау, телефон арқылы болған сол күнгі әңгімені есіме түсіріп.

Ол сәл мүдіріңкіреп барып:

– Саған жазылайық деп айтуға келдім,– деді, менің жүзіме жалтақтай қарап. – Нағашы ағамның жолдасы сонда, ипподромда, жаттықтырушы боп істейді...

Ат спорты, әрине, керемет, өзіндік романтикасы бар спорт. Оған кәдуілгі жылқының тірі құлыншағын көрмеген мен сияқтылар да қызыға алады. Бірақ, спортшы болу үшін қызығып қою аз, батылдығың мен шымырлығың керек шығар алдымен. Осы ойымды оқып отырған адамдай Айғатбек:

– Атқа міне сап, шаба жөнелмейміз ғой бірден! Үйретеді. Әуелі қалай отыру керек, қалай жығылу керек – бәрін аздап-аздап қана...

– Қалайша?! Жығылуды да үйрететіні қызық, екен... Ат спортының ерекшілігі де сонда, – дейді Айғатбек. – Жығыла білу де керек, әйтпесе, мертігіп қалуың түк емес.

– А, мертігіп қалмас үшін ғана ма?! Әйтпесе мен, жығылып, ұшып түсу де – ат спортында ұпайға есептелінетін шығар десем...

Жоп-жорта аңқаусып, кекесіндегенімді Айғатбек аңғармаған болды.

– Мертігіп қалмасаң болды, ұпай ешқайда қашпайды, келесі жолы аласың. Әңгіме ұпайда емес, спорттың қызығында,– дейді ол қызбаланып.

– Ұпайсыз спорттың болмайтыны да ақиқат!

– Келісемін сенімен, – деді ол. – Ал сен келісесің бе?

– Немен келісемін?

– Секцияға баруға ше?..

– Ойланып көруге болады, – дедім қызығып-ақ тұрсам да, бірден елпең ете түспей, маңғазсып. – Жүзуге катысып жүрмін ғой, үшінші разряд берген...

– Жарайды, олай болса өзің білесің. Қатысқысы келетіндер толып жатыр. Біздің ауланың өзінен бір команда шығады. Бірақ, нағашы ағамның танысы екі баладан артық керек емес деген...

Айғатбек кетуге ыңғайланып, есікке қарай беттеді. Қабағынан ренжіп бара жатқанын байқау қиын емес.

Кенеттен тез өзгердім.

– Айғат, тоқта. Барамын! – дедім жұлып алғандай.
– Келістік, мә, «бесті» ұста!

– Келістік! – деді Айғатбек жымыып. – Мә, «бес»! Айғатбекке деген ішкі қыжылымның қалайша үшті-күйлі буға айналғандай, із-түзсіз жоғалғанына таңмын. «Айтпақшы, екі бала болса, Сауран досын неге қалдырып кетті екен» деп ойладым кейіннен, Абзалында Айғатбек онымен шын дос емес шығар деген тұжырымға келемін. Екеуі екі басқа адам. Сауран – сабаққа ойы мұқалып қалған, қылжаққа тілі біздей, ұшқалақ. Айғатбек – батыл ұшқалақ, мұнысын керек десе сөзімен де, ісімен де дәлелдей алар еді. Сауран – батылсыз, қорқақтау ұшқалақ. Мұндай қарама-қарсы қасиеттердің кенеттен бір-бірімен дос болып, жымдаса алатынына күмәнім бар. Сонда Айғатбектің дос санайтын адамы кім?.. Енді онымен өзімді салыстыра бастаймын. Ұқсайтын да, ұқсамайтын да сияқтымыз. Ұқсамайтын жақтарымыз екеуімізді алшақтатып тұрады. Ал, бүгінгідей бір-бірімізді іштей кешірісіп, татуласуымыз ұқсастықтарымызды дәлелдегендей...

* * *

Ат спорты секциясына қатынасқандығым жайлы хабарым әкем мен апамға екі түрлі әсер етті. Әкем қуана құптады.

– Спорттың қай түрі де қауіпсіз емес. Спортшының шеберлігі – қауіптен қорықпауында. Қорқақтан спортшы шықпайды деуші ме еді әлгі айтылатын бір әнде. Дұрыс, суға түсіп сорыққаныңнан бұл әлдеқайда жақсы. Тек қабылдаса де сені, кепкен шабақтай түрің мынау.

Апамның құптамағаны былай тұрсын, зор уайым айтты.

– Өмірі ат жалына қолы тимеген бала, мертігіп қалады, жазым болады деп тіпті ойламайды екенсің. Хайуанның аты хайуан, қанша үйретілген болса да, таппап, таптап кете барар. Травматологияға сондайлардың талайын салғанбыз... Қолдамайтын жерде қолдайсың баланы...

Мен апамға Айғатбектің сөзін қайталаймын.

– Аз-аздан үйретсе де, бәрібір қауіпті. Жүзуінді тастамайсың. Ең пайдалысы сол! – деп кесіп тастады ол.

Екі жақ тартысқа түсті. Апам – жалғыз, біз – екеуіміз. Ақырында көп дауыс алып, біз жеңіске жеттік. Осы арада Гүлдің қазір қасында жоқтығын апам қатты сезінген болуы керек. Бірақ, ол бәрібір өзінің көзқарасынан айныған жоқ. Ертеңнен бастап оның түсінігінше мен ат спорты секциясына емес, мертігіп, жазым болу секциясына баратын болдым.

* * *

Айғатбек екеуіміз ипподромнан шықпай қойдық. Жаттығуымыз аптасына екі-ақ рет. Әзірге жүгіру, секіру, отырып-тұру, жұмсақ төсеніштің үстінде тонқалап асып, тұрып кету сияқты қимыл-қозғалыстарды жасау-

дан аспаймыз. Ал, одан былайғы кездері ат күтушілерге көмектесеміз, қораның, манеждің маңында жүреміз. Яғни, атқа бойымызды үйретеміз. Бірінші рет тірі құлыншақты көзіммен көрдім. Ақтанау деген бір жуас бие көктемде осы ипподромның ат қорасында құлындапты. Кішкентай ғана сұр құлын, өзі ойнақы-ақ. Енесінің бауырын түртіп-түртіп кетеді де, шарбақты айнала шапқылайды кеп. Құлдыр-құлдыр кісінегені қандай сүйкімді. Айғатбек екеуіміз ат қойып алдық өзіне. Анауынау емес, «Тайбурыл» деп атаймыз.

Каникулдың өзгеше бір қызық күндері басталған болатын мен үшін.

Көп болды, Лаурамен де хабарласпай кеттім. Айғатбекке үшеуіміздің күнделікке байланысты істеп жатқан әрекетіміз жайлы ештеме айтқан жоқпын. Екеуіміздің арамызда күнделік туралы да, отрядымыздың «Ерлік даңқы» операциясы жөнінде ешбір әңгіме болған жоқ. Айғатбек каникул кезінде соның бәрін еске түсіріп керегі не деп ойлайтын болар. Ипподромды төңіректенгеннен бері мен де бұл жайларды көп ойыма алмауға тырыстым. Әр істің өз кезегі бар деген қағидатты ұстанып қойған да дұрыс кей-кейде.

Күнұзағына үй көрмей жүргенім үй-ішіндегілерге ұнамады, наразылық туғызды.

– Бұлай жалғаса беретін болса, аяғынды аттап баспайсың ол жаққа. Онан да бір мезгіл ана таудағы бақтан варенье қайнататын құлпынай, шие жинап әкелсең қайтеді?! – деп кейіді апам.

Кінәмді мойныма аламын. Сол бойда Айғатбек үйінің телефон номерін теремін де, оған ертең ипподромға бара алмайтынымды айттым. Оны өзіммен бірге тауға баруға шақырып едім, сылтау тапты. Ертең мектеп бітірушілер

кешіне қатысатын тәтесіне қабырға газетін шығаруға көмектесемін деді. Сосын ойдағыдай көмектесе алса, тәтесімен бірге кешке бармақшы ойы да бар екен. Көңілің соқса, ертең барайық деп, мені азғыра бастады. Билейміз дейді. Оныншы кластықтардың мектебімен қалай қоштасқанын көреміз дейді.

– Біздерді жібере ме онда? – деймін.

– Жібереді. Басқа мектеп қой, біздерді білмейді, араласып кетеміз.

Айғатбекке жолап кетсең, көңілсіз болмайсың. Ойлап тапқанын қара, мектеп бітіруші қыздармен билеп қалмақшы.

Мен оған уәде бермедім... Көреміз дедім.

* * *

Нүкен ағай саябақта жалғыз екен. Нотаға үніліп, скрипкасын ойнап, концертке дайындалып отыр. Скрипканы ойнағаны қызық, ернін жымқырып, беті жыбырлап, көзін жұма береді. Келген шаруама бөгелместен кірісіп кеттім. Дүниеде құлпынай жинаудан қиямет жұмысты көрген жоқпын. Түйірлеп үзіп отырғаның, оның үстіне әбден пісіп, ылжырап тұрған немелер, әбден зықым шықты. Скрипканың ызыңы да миыма тиіп, үй жаққа көзімді алартып, тісімді басып қоямын. Бір құтыны әрең толтырдым да, көлеңке-күркеге барып отыра кеттім. Шырмауықтардың жапырақтарын сыбдырлатып, мап-майда самал күрке ішіне әлсіз ғана кеулеп тұр... Білегіммен маңдайымдағы терді сүйкеп жіберіп, рахаттана шалқаямын. Көлеңке-күркенің төбесіне қарлығаш ұя салыпты биыл. Қанаттары суылдап ана қарлығаш көлеңке-күркеге бір кіреді, бір шығады. Ата-қарлығаш болуы керек, екіншісі сыртында ойқастап, ішке кірмейді.

Үядан деміл-деміл шикыл естіліп, ашқарақ балапан-дар сарыауыз тұмсықтарын арандай ашып, қызыл шақа жалаңаш мойындарын созып-созып қояды. Мен көзімді жұмамын. Ана-қарлығаш ұясына, балапанына залалым жоқ, дұшпан адам емес екеніме көзі жеткендей, серігімен қанаттасып алысырақ ұзап, жем іздеуге ұшып кетеді.

Шиені қоғадан тоқылған себетіме тез толтырдым. Ағашты сілкілеп-сілкілеп жіберіп едім, аткөпір төгіліп қалды.

Кешке үйге аяғымды сүйретіп зорға жеттім.

Ваннаға кіріп, душтың астында тұрып шыққаннан кейін жан шақырдым. Апам үйде екен, әкем бір үйге қонаққа кетіпті. Мен үйде жоқ болғасын, екеуі бірдей кете алмапты. Оған бола өкініп отырған апам да жоқ, шарнадым, қайта бармағаным жақсы болды дейді. Екеуіміз отырып шай іштік. Гүлдің келуіне он күн қалғанын есептеп қойдық. Апам сонан соң:

– Ұмытып барады екем ғой, саған Лаура деген кластасың телефон соқты,– деді.

– Не деді? Ештеңе айтпады ма?

– Сені сұрады. Саяжайға кеткенінді айттым. Папасына Мәскеуден бе, бір жерден хат келгені туралы айта түсті де, Әбілдің өзі хабарластын деді...

Шай толы кесемді қолыма ала беріп, қоя салдым.

– Шын ба, рас па, апа?!

Басқадай сөз ауызыма түспеді. Телефонға қарай жүгірдім.

– Не болды, әй, саған сонша? – деген апамның сөзіне құлақ аспаймын. Асығыс-қапылыс Лаураның телефон номерін тере бастадым. «Зың-зың-зың-зың...», Қап, эттеген-ай, бос емес. Қайта теремін, тағы да сол қысқа-қысқа зыңыл.

- Апа, мен кеттім. Қазір келемін.
- Қайда кеттің, тоқтасайшы, айтып кет!..
- Лаураға. Тез келем!

Оқтай атылып, көшеге шықтым. Жүрегім бұлқынып, көңілім алақайлайды. Қандай хабар, көңіл-күйді тыншытатын, тыншытпайтын ба, біліп, сезіп жатпай-ақ бұлайша неліктен алабұртқаным өзіме де мәлім емес қазір.

Есікті Лаураның әкесі ашты.

– Ө-э, сәлемет, сәлемет! Кел, төрлет! Лаура көршідегі дос қызының үйіне кеткен. Олар тіпті сол үйдің балконында отыр ғой деймін, шақыра қояйын қазір-ақ, – деп, балконға шығып кетті.

– Лаура-а! Саған қонақ келді. Түсе ғой, тез,– деп айқайлады әкесі көрші балкон жаққа қарап.

Лаура көп күттірген жоқ. Сол екі арада әкесі маған қарап:

– Иә, сонымен, ісіміз әзірше, сәттілеу болмай тұр ғой, шамасы, – деді.

– Сонда қалайша?..

– Қазір, міне, Лаура да келді, әңгімелесеміз,– деді әкесі менің сөзімді бөліп жіберіп.

Хат Мәскеуден, Орталық әскери архивтен келіпті. Өкінішке орай, Молдабаев Тұрал деген есімді олар анықтай алмапты. Архивте ондай офицердің атына жазылған бір де бір жеке құжат жоқ болып шыққан.

«2-ші Украина майданында соғысқан, Днепр үшін шабуылға қатысып, қаза тапқандардың арасында ұлты қазақ, Даңқ орденімен наградталған (қаза тапқаннан соң) кіші лейтенант Молдатаев Тұрап деген есім бар, мүмкін мектептің қызыл ізшілері бір-екі әріптен қателесіп кеткен болар» деп жазыпты архив анықтамасының соңында.

Молдабаев Тұрал – Молдатаев Тұрап, бар-жоғы екі әріпке қателесуімізден қаншама әңгіме-дабыра туды. Екі әріп – екі түрлі адам, екі түрлі тағдыр. Атамның ша-

баданында жатып қалған, кездейсоқ бір табыла кеткен күнделікті бір кезде мектебіміздің жетінші класында оқыған Молдабаевтікі деп өте батыл, өте кесімді ойлауыма мені не итермеледі екен десейші сонда.

– Мүмкін, кластастарыңның фамилиясы Молдабаев емес, Молдатаев шығар, ә? – деді Лаураның әкесі:

– Жоқ, мен табельді өз көзіммен көргенмін, фамилиясы – Молдабаев, аты – Тұрал.

– Мен де көрген едім, иә, сондай болатын. Және апанық жазылған.

– Онда сендер бұл күнделікті жазған адамның кіші лейтенант Молдатаев Тұрап екенін ғана анықтадыңдар. Ал, Молдабаев?! Молдабаев та мүмкін елінің бір азаматындай өз парызын ақтап, соғыста елін қорғаған болар. Тірі де шығар қазір. Сендерге керегі сол адам еді ғой, ә! Амал қанша, енді тағы да іздендер, іздеп көріңдер. Табарсыңдар.

Лаураның әкесі екеуімізге жұбанышты сөздер айтып отырды. Өрекіпген көңіл тез басылды, үйге келіп төсекке қисайған соң да ұйқысыз ой кешіп ұзақ жаттым.

Дәрмен атайдың сондағы айтқан сөздерін есіме алдым. Ең бастысы от-жалынға шарпылып, жалындаған тағдырдың нақты иесі кім, сол анықталды. Ерлікке, даңқа арнаған мүйісімізге есімі жазылуы үшін, біздің мектепте, біздің класымызда оқыған адам болуы ғана міндетті ме екен?! Мұнымыз ұжымдық эгоизмге, сыңаржақтыққа ұқсап кетпес пе екен?! Жоқ, бұл күнделіктің ендігі орны жетінші «а»-ның «Ерлік даңқы» мүйісі болуға тиісті. Ертең Лаураға да, Айғатбекке де осы шешімімді айтамын.

Көше бойымен зымырап бара жатқан жедел жәрдем мәшинесі сиренасының мазалаң, созбалаң ащы үні түнгі тыныштықтың құтын қашырып жібереді. Апамның

бүгін үйде екені есіме түседі де, көңілім жайланып, тәтті ұйқының құшағына алаңсыз ене беремін.

* * *

Күнделік иесінің Молдатаев Тұрап болып шыққаны Қуаттың қабырғасын менікінен де бетер қайыстырды.

Тауөзекте өткізген күндері туралы оның енді ештеме де айтқысы келмей қалды. Күнделік жайлы бірден сұрауды ұмытып, жаңа ғана ауыл қызығын аздап қиялына ерік беріп айта бастаған болатын. Мен үндемедім де, басымды изеп, оны қоштамадым да, тыңдамадым. Менің Тауөзек әңгімесіне оншалықты құмартып отырмағанымды ол кенеттен аңғарып, тосылып қалды. Дағдысынша көздерін жыпылық-жыпылық еткізіп, азғантай уақыт үндемей отырды.

Қуатқа абзалы ойлы кейіп жараспайды. Ойлы адамның кейпіне – маңғаздық, көз жанарына – сабырлы тоқтам белгісі тән емес пе! Ал, бұның әбден тотығып, қоңырайып кеткен кушық әрі тым балаң беті мен дамылсыз жыпылық атқан көздері ішкі ой-толғанысын сыртқа әлгіндей жарасыммен бере алмайды. Сөйткенмен де үнсіздік – Қуаттың ойланғандағысы. Ойын бұзып, оған күнделік жайындағы жаңалығымызды айттым.

– Қалайша?! Тіпті мүмкін емес. Қателескен ондағылар, архивтегілер...

Қуат креслодан көтеріле беріп, қайтадан отыра кетті.

– Архивтегілер қателеспейді, Жыпылық, біліп қой мұны! Таппаған десең, жөн басқа.

– Дұрыс айтасың, таппаған. Таппаған, оллаһи! Әйтпесе, Молдабаев бір басқа, Молдатаев бір басқа фамилия емес пе, а?!

– «Таппаған, таппаған!», Айтасың-ау, сен де! Егер Молдабаев деген офицердің құжаты архивте жоқ бол-

са, қайдан табады? Және күнделікті жазған Молдабаев скеніне сенің көзің толық жетіп тұр ма?!

– Ал, сенің де көзің жетіп еді ғой бір кезде, Әбіл?! Сонда қалай?..

– Енді бұл күнделіктің иесі Молдатаев Тұрап екеніне көзім жетті. Лаураның да көзі жетті. Айғатбекке де айттық, оның да көзі жетті.

– Оның, Айғаттың, көзі әуелден-ақ жеткен еді ғой. Бану екеулерінің күмәнданғаны расқа шықты ғой, ақыры...

Қуатқа бұл жаңалық қуаныш әкелмеді. Ол өзі тапқан Молдабаев Тұрал атты фамилия мен есімнен тағы да адасып қалды. Біз бәріміз де адасып қалдық. Бірақ, ең бастысы қаһарлы жылдарда жазылған күнделіктің шын иесінің кім екенін анықтадық қой. Мен Дәрмен атайдың скеуімізге айтқандарын Қуаттың есіне түсіремін. Ең, ең бастысы, ең, ең маңыздысы сол – біздер Адамның Атын анықтадық. Күнделікті – қаһарлы жылдардың қасиетті де қастерлі белгісі ретінде Даңқ мүйісіне қоямыз. Жетінші «а»-да Даңқ мүйісі болады, жетінші «а»-ға даңқ мүйісі керек!..

Қуаттың тұнжыраған кейпіне көңілділік реңі еніп, күлімдеп сала берді.

– Керемет! Дұрыс! Даңқ мүйісі бәрібір болады екен ғой. Мұны да ойлап тапқан сен бе, Әбіл?

– Бәріміз – Лаура, Айғатбек, мен... сосын, міне, сен!

– Мен де ме?!

– Иә, иә, сен де ойлап табушылар тобындасың!.. Бұлтарып кетуге қақың жоқ!

– Құп! Бұлтарып кетпеймін!

Екеуіміз қосыла күлеміз.

Балконның есігі ашық тұрған, Айғатбектің ысқырығы, дауыстап шақырғаны естіледі.

– «Петрарка», Әбіл!

– Айғатбек қой мынау, қайдан жүр өзі?!

Қуат балконға менен бұрын шығып, төмен қарап, қолын бұлғалайды.

– Ей, Атаман, сәлем! Түрін қара өзінің, біржола спортшыға айналған ғой, әй, мынауың.

– Жүр, Қуат, кеттік! – дедім спорттық сөмкемді иығыма іле салып.

– Қайда?

– Ипподромға, бүгін біздерді атқа отырғызатын күн, кешігуге болмайды, біліп қой!..

– Нені біліп қоямын? Қайдағы ат? Неғылған ат?

Қуат иығын көтеріп, аңтарылып менің соңымнан ере берді...

– Кәдімгі ат ше, кәдімгі қас батырлар мінген жел қанатты тұлпарлар ше, білмейсің бе, соны?! Әй, Қуатым-ай, Қуатым!..

Қуат менің ойыным қайсы, шыным қайсы, ажыратып болмаған кейіпте. Сөйте тұра өзінің: «Сендер сонда қас батырсыңдар ма, әй?» – дейтінін қарай гөр өзінің...

* * *

Алғашқы беттерін жаза бастап, тастап кеткен сол баяғы күнделігімді тауып алдым бүгін. «Бұл неғылған күнделік?». Күнделіктің соңғы парағындағы жазғаныма осындай тақырып қойыппын. Содан бері қаншама оқиға өтті, қаншама мезгіл өтті. Бір емес, бірнеше дәптер толған болар еді-ау. Енжармын, жалқаумын, салақпын, дәйексізбін... Өзіме-өзім сын көзбен қарап, кез келген ісіме, қылығыма, мінезіме іштей баға беріп отыру – соңғы кездердегі менің бойымдағы бір өзгеріс болып табылады. Күнделігімнің бүгінгі бірінші жазбасына «Өзгеріс» атты тақырыпша қоямын.

ӘБІЛ ӘДІЛОВТЫҢ ҮЗІЛІП ҚАЛҒАН КҮНДЕЛІГІНІҢ ЖАЛҒАСЫ

Өзгеріс

Ертең – менің туған күнім. «Балаларды, достарыңды шайға шақырып кел, бүгін үлкен етіп, тәтті етіп самсанап пісіріп қояйын» дейді апам.

Кімдерді шақырсам екен деп ойланамын. Айғат, Лаура, Қуат... Сосын Бану... Екі ұл, екі қыз. Жоқ, ұл үшеу екенбіз ғой, өзімді қосуды ұмытып кетіппін. Жұп болу үшін тағы бір қызды шақыру керек... Тоқта, кім бар еді біздің класта?!.. Әй, ойланатын не бар, қыздардың бәрі де тәтті самсаны жақсы көреді емес пе осы, біреуін шақыра саламын. Кенет! Кенет ертең өзімнің он бес жасқа келетінім есіме түседі. Қалай ойламағанмын, иә, он бес жасқа келемін ғой. Тәтті самсамен шай ішу ыңғайсыздау емес пе екен деп ойланам... Сондықтан, бұл жолы туған күнім тойланбай-ақ қойса қайтеді? Біздер саусақтарымызды жалап, тәтті самса жеп отыратын балақайлар емеспіз ғой. Апам осыны айтсам, «кімсіңдер енді?» дейді. Үлкендер осы қызық...

Мәди АЙЫМБЕТОВ
ТАҢДАМАЛЫ ШЫҒАРМАЛАРЫ

Бес томдық

IV том

Редакторы *Е. Амантаев*
Корректор *Ұ. Нұрманова*
Компьютерде беттеген *Р. Ставер*

Басуға 01.06.18 қол қойылды. Қағазы офсеттік. Офсеттік басылым.
Қаріп түрі «Times New Roman». Пішімі 84×108^{1/32}. Баспа табағы 32.
Шартты баспа табағы 27. Таралымы 5 000 + 100 баспа есебінен дана.
Тапсырыс №355.

ЖШС РПБК «Дәуір», 050009.

Алматы қаласы, Гагарин д-лы, 93а.

E-mail: priemn1@dauir.kz, zakaz@dauir.kz.

ISBN 978-601-217-634-6

9 786012 176346